

GOVERNMENT OF INDIA

DEPARTMENT OF ARCHAEOLOGY

CENTRAL ARCHÆOLOGICAL
LIBRARY

CAL. No.

Sa 2 vs/Vari/Cal

ACC. No.

14447

D.G.A. 79.

GIPN—S4—2D. G. Arch. N. D./57.—23-9 58—1,00,000.

A384

vol 152

17584

1352

BIBLIOTHECA INDICA.

Work No. 242.

VAIKHĀNASASMĀRTASŪTRAM.

SANSKRIT TEXT.

वैखानसस्मार्तसूत्रम् ॥

VAIKHĀNASASMĀRTASŪTRAM,

THE DOMESTIC RULES OF THE VAIKHĀNĀSA SCHOOL
BELONGING TO THE BLACK YAJURVEDA

CRITICALLY EDITED BY

DR. W. CALAND,

Professor of Sanskrit in the University of Utrecht.

A384

PRINTED AT THE BAPTIST MISSION PRESS.

PUBLISHED BY THE ASIATIC SOCIETY OF BENGAL.

CALCUTTA.

1927.

CENTRAL ARCHAEOLOGICAL
LIBRARY, NEW DELHI.

A.A. No. 1444.7

Date 10.5.1961

Call No. S92N5 / var / cal

PREFACE.

This critical edition of the *Gṛhya* and *Dharmasūtra*¹ of the School of the *Vaikhāṇasas*, which together may be designated as their *Smārtasūtra*, is based on the following materials.

1. *Ma*, a copy, in Telugu characters like its original, of a manuscript belonging to the Government Oriental MSS. Library, described in 'a Triennial Catalogue of Manuscripts collected for the Government Oriental MSS. Library at Madras,' Vol. II, Part I, Sanskrit C, number 1605 (page 2262). The whole of this manuscript, which contains also the *Śrautasūtra*, was copied for me, with the exception of the *Dharma* and *Pravara sūtras*.

2. *Bh*, a copy, equally in Telugu, of the *Bhāṣya* on the *Gṛhya* and *Dharmasūtra*, composed by *Nṛsiṃhāgnīcīṭ*,² son of *Mādhavācārya*, described in the same Catalogue under number 1609 (page 2271). This manuscript contains the *bhāṣya* on the first nine *Praśnas*; the *bhāṣya* on the last *Dharmapraśna* is wanting.

3. *Vi*, the manuscript belonging to the Library of the University of Vienna (Ms. 311), a copy made for Professor *Bühler* from a *Mysore* manuscript.

4. *My*, a copy in *Devanāgarī* made for me from a *Grantha* manuscript in *Mysore*, described in 'Catalogue of Sanskrit Manuscripts in the Government Oriental Library of Mysore' (1900), page 29, No., 1359.

5. *Ed*, viz. the *Kumbakonam* edition of 1914 entitled: 'śrivaikhāṇasagrhyasūtram dharmasūtrapravarasūtrasahitam' by *Nārāyaṇa Bhaṭṭācārya*. As this edition is out of print and very difficult to obtain and, moreover, printed in Grantha

¹ The *Pravarasūtra*, a list of proper names which agrees closely with that of *Āpastamba*, has been left aside.

² The author calls himself also *Nṛsiṃhavāja*peya and *Vāja*peyakṛt or *Nṛsiṃhavāja*peyabhaṭṭācārya.

character, a new edition seemed not to be superfluous, the more so, as the Kumbakonam edition, though in the main a good piece of work, gives no variant readings. But, as will be seen from our present edition, the tradition of this Vaikhānasa text is by no means without its discrepancies and moot points. So I have considered this printed text as a manuscript, though a fairly correct one.

These are the five sources on which our text is principally based. For the Dharmasūtra alone we have:

6. *Tri*, the Trivandrum edition of 1913 prepared by T. Gaṇapati Śāstrī.

Of more or less use for the constitution of the text were the following works:—

- (a) The Vaikhānasagrhyaprayogavṛtti (cited by me as 'Prayoga') by Sundararāja, a copy made in the original Telugu from a manuscript belonging to the Government Library of Madras, described under No. 1610 of the Triennial Catalogue of Manuscripts, Vol. II, Part I, Sanskrit C, page 2272.
- (b) The Vaikhānasasūtradarpaṇa (cited by me as 'Darpaṇa') by Nṛsiṃhavāḷapeyayājñin son of Mādhavācārya (obviously the author of the Bhāṣya) 'a handbook of rites in accordance with the Vaikhānasagrhyasūtra' printed at Kumbakonam in 1915 in Telugu characters. This Darpaṇa treats only of the materials contained in the Grhyasūtra up to the end of the third Praśna. The author follows the Sūtra passage by passage. His division of the text differs from the one which is found in our manuscripts; he divides not into khaṇḍas but into prakaraṇas, each prakaraṇa containing more than one khaṇḍa.

It was hitherto unknown, that our Vaikhānasagrhyasūtra presupposes, in the same way as do the Āpastamba-, the

Gobhila- and the Kāthakagṛhyasūtra, a separate collection of Mantras. Without this collection of Mantras the Sūtra is only partly intelligible. Fortunately this book of Mantras has been preserved. A part of it has been printed under the title 'Vaikhānasamantrapraśnaḥ sasvaraḥ praśnacatuṣṭayātmakaḥ : a Vedic lectionary in 4 praśnas for the ritual of the Vaikhānasa school of the Taittirīyas,' edited in Grantha characters at Kumbakoṇam in 1910 by Kṛṣṇabhaṭṭācārya and other Paṇḍits. It comprises the accented text of the first four praśnas and gives the Mantras for the first five books of the Gṛhyasūtra. I am in possession of a much more extensive copy of this text, viz., 'the Vaikhānasyā mantrasamhitā' being a copy of No. 1359, belonging to the Government Oriental Library at Mysore, see 'Catalogue of Sanskrit Manuscripts in the Government Oriental Library, Mysore 1900, page 9. After the four praśnas contained in the edition of Kumbakoṇam, some more follow : praśna V in 23 adhyāyas, praśna VI in 14, praśna VII in 11, and of praśna VIII the first 26 adhyāyas. There is no designation that here the text is complete.

On the whole, the five sources on which our text is principally founded, can be divided into two groups: on the one hand the Madras manuscript of the text (Ma) and the bhāṣya (Bh) agree mostly, on the other hand the three: Vi, My and Ed., also agree closely with one another. Wherever Ma and Bh on the one hand, and Vi My Ed. on the other hand present the same readings, I have, for brevity's sake, designated these readings respectively as B and A.

Scholars, who would like to know something more about this Vaikhānasasūtra, are referred to the translation of the text, which is to appear shortly: in the Introduction to the translation some points connected with the Sūtra will be discussed.

UTRECHT,

July, 1925.

ADDITIONAL NOTE TO THE PREFACE

After my manuscript of the Vaikhānasa text was despatched to the Press, I received through the kindness of Paṇḍit Bhagavaddatta, Research Scholar of the Dayānand Anglo-Vedic College at Lahore, one more manuscript (of the gr̥hyasūtra only) for collation, viz. a copy in Devanāgarī of a manuscript belonging to the Adyār Library. I was in a position, during the printing, to mention in the critical notes the variant readings of this manuscript, which I designate as *La*. This Ms. occupies a somewhat intermediate position between the two groups A and B, now agreeing more with the one and then again with the other.

I avail myself of the opportunity to express my cordial thanks to Paṇḍit Bhagavaddatta for his assistance in procuring for me the loan of this manuscript.

June, 1926.

CORRIGENDA.

Page 4, line 5 *read* •भिसुखमादित्यस्यार्ध

Page 14, line 1 *read* •सुध्वं

Page 15, line 3 *read* छतं; line 13 *read* •वाख्यानं

Page 21, line 15 *read* •ग्निद्वय्याः । In note २: परिवेष्य instead of परिष्य

Page 28, line 2 *read* वर्षेषु instead of वर्षेषु

Page 36, line 11 *read* पेशाचो

Page 39, line 2 *read* वाङ्मयन्ति

Page 45, line 12 *read* हिरण्यपुण्या

Page 47, line 14 *read* •वमद्वेदग्निं

Page 55, line 12 *read* •प्रायता-

Page 69, line 12 *read* •चूसा

Page 70, line 9 *read* •कुम्भेन

Page 73, line 2 *read* इति^१; line 13: बुद्धये

Page 75, line 6 *read* •कुम्भा; line 9: कुम्भं

Page 76, line 3 *read* ते instead of नै

Page 94, line 15 *read* वैष्णवा.

Page 98, line 15 *read* सन्ध्यो.

Page 108, line 1 *read* •दूर्ध्वं

Page 120, line 14 *read* तत्सर्वं.

सूचीपत्रम् ।

प्रथमः प्रश्नः	१
द्वितीयः प्रश्नः	२१
तृतीयः प्रश्नः	३६
चतुर्थः प्रश्नः	५४
पञ्चमः प्रश्नः	६८
षष्ठः प्रश्नः	८६
सप्तमः प्रश्नः	१०४
गृह्ये व्यष्टमो धर्मे प्रथमः प्रश्नः	११२
गृह्ये नवमो धर्मे द्वितीयः प्रश्नः	१२२
गृह्ये दशमो धर्मे तृतीयः प्रश्नः	१३३

। वैखानसगृह्यसूत्रम् ।

अथ निषेकादिसंस्कारान्व्याख्यास्यामः ^१ अतुसंगमनगर्भा-
धानपुंसवनसौमन्तविष्णुबलिजातकर्मात्याननामकरणान्नप्राशन-
प्रवासागमनपिण्डवर्धनचौडकोपनयनपारायणव्रतबन्धविमर्गोपा-
कर्मसमावर्तनपाणिग्रहणनौत्यष्टादश संस्काराः शरीराः ^२
५ यज्ञाय द्वाविंशत् ^३ ब्रह्मयज्ञो देवयज्ञः पितृयज्ञो भूतयज्ञो
मनुष्ययज्ञश्चेति ^४ पञ्चानामहरहरनुष्ठानं ^५ स्थास्त्रीपाक आययण-
मष्टका पिण्डपितृयज्ञो मासिश्राद्धं चैव्याश्वयुजौति ^६ सप्त पाक-
यज्ञाः ^७ अग्न्याधेयमग्निहोत्रं दर्शपूर्णमासावाययणेष्टिश्चातुर्मास्यो ^८
निरूढपशुबन्धः सौचामणौति सप्त हविर्यज्ञाः ^९ अग्निष्टोमो
१० इत्यग्निष्टोम उक्थ्यः षोडशी वाजपेयो इतिरात्रो ऽष्टोर्याम
इति सप्त सोमयज्ञा इत्येते चत्वारिंशद्भवन्ति ^{१०} निषेकाद-
जातकात्संस्कृतायां ब्राह्मण्यां ब्राह्मणाज्जातमात्रः ^{११} पुत्रमात्र ^{१२}
उपनौतः सावित्यध्ययनाद्ब्राह्मणो ^{१३} वेदमधीत्य शारिरैरा पाणि-

१ द्वाविंशतिः Vi only.

२ Thus Ma ; मनुष्ययज्ञ इति Ed, Vi ; भूतयज्ञमनुष्ययज्ञाविति My.

३ •युज इति Vi, •युजो इति My.

४ Thus Ed La and originally Ma ; •मास्य Ma (correction) ;

•मास्य La Bh ; •मास्य Vi My.

५ Thus Ma and Bh ; •जातमात्रो मात्रः Ed La and My ; •जातमात्र Vi.

यहणात्संस्कृतः पाकयज्ञैरपि यजन्श्रोत्रियः ^१ स्नाध्यायपर^२
 आहिताग्निर्हविर्यज्ञैरप्यनूचानः ^३ सोमयज्ञैरपि भूणः ^४ संस्का-
 रैरेतेरूपेतो नियमयमाभ्यामृषिकल्पः ^५ साङ्गचतुर्वेदतपोयोगा-
 दृषिः ^६ नारायणपरायणो निर्दन्दो मुनिरिति संस्कारविशेषा-
 त्पूर्वात्पूर्वात्परोवरीथानिति ^७ विज्ञायते ^८ ॥ १ ॥

अथ चातुराश्रमिणां स्नानविधिरभिषेकदिव्यवायव्याग्नेय-
 गुर्वनुज्ञा ^९ इति पञ्चधा भवति ^{१०} नदीतटाकूपानामस्नाभे
 पूर्वस्थोत्तरमुपतिष्ठेत ^{११} प्राङ्मुखो उदङ्मुखो वाक्रम्य जलस्थलेष्वा-
 सीनः पाणिपादावा मणिवन्धशानुतो दक्षिणादि प्रत्येकं
 प्रक्षाल्याजेनावसावमविच्छिन्नमद्रुतमशब्दमवहिर्जानु ^{१२} इदयंगम- १०
 मुदकं गोकर्णवत्पाणिं कृत्वा ब्रह्मेण तीर्थेन त्रिराचम्य द्विर-
 ङ्गुष्ठमूलेनास्य ^{१३} परिमार्ज्य ^{१४} ङ्गुष्ठस्याग्निः प्रदेशिन्या वायुर्मध्यमस्य ^{१५}
 प्रजापतिरनामिकायाः ^{१६} सूर्यः कनिष्ठिकस्येन्द्र ^{१७} इत्यधिदेवता ^{१८}
 भवन्त्यङ्गुष्ठमध्यमाभ्यां सर्वतीर्थैर्वा मुखं मार्ज्य ^{१९} ङ्गुष्ठानामिकाभ्यां
 चक्षुषौ ^{२०} अङ्गुष्ठप्रदेशिनीभ्यां नासिकामङ्गुष्ठकनिष्ठिकाभ्यां ^{२१} १५

१ Thus Ma ; ०परआहिता० Vi, My, Ed.

२ पूर्वात् once only Ma.

३ ०वेकः दिव्यो वायव्य आग्नेयो गुर्वनुज्ञेति Ed.

४ ०फेनासाव० Ma Ed ; ०फेनासा० Vi ; ०फेनावसा My ; the Bh. reads as Ma and Ed., but the explanation points to अपसाव । Only La Vi My ०जानु, the other sources ०जानुदयं० ।

५ आस्यं om. A, La.

६ वायुः प्रजापतिर्मध्यमस्याना० A, La.

७ कनिष्ठस्येन्द्र Vi My Bh La.

८ अधि om. Vi Ed La, the whole word अधिदेवता not in My.

९ नासिका behind अङ्गुष्ठकनि० in A, La.

ओचे^१ भुजौ ताभ्यामङ्गुष्ठेन वा^२ हृदयमङ्गुलिभिर्नाभिं चाङ्गु-
ष्ठेन प्रत्यङ्गमपश्च स्पृष्ट्वा जङ्गयोर्वाभे पाणावयभ्युक्ष्य^३ सर्वाभि-
र्मूर्धानं स्पृशतौ^४न्द्रो ऽहमुभ्याभ्यामिति करावापः पादावस्मिन्कुल
इति पादौ च तथा प्रक्षाल्यापः पुनन्त्विति पुनस्तथाचामति^५

* अग्वेदः प्रीणातु यजुर्वेदः प्रीणातु सामवेदः प्रीणालिति
चिरपः पीत्वाथर्ववेदः प्रीणालितिहामवेदः प्रीणातु चन्द्रमाः
प्रीणालिति चिधा सुखं^६ मार्ष्टि^७ महेश्वरः प्रीणालिति
मूर्धानमादित्यः प्रीणातु सोमः प्रीणालिति चक्षुषी दिशः
प्रीणन्त्विति ओचे वायुः प्रीणालिति नासिकामिन्द्रः प्रीणा-
१० त्विति भुजौ विष्णुः प्रीणालिति हृदयमग्निः प्रीणालिति
नाभिं^८ स्पृशतौत्येके^९ ॥ २ ॥

अथापो नमस्कृत्यावगाह्य यावदमनश्शङ्कमङ्गिर्मृदा च
गात्रशुद्धिं कृत्वा वक्षमा दशात्सूदितमिति नेनेक्ति गायत्र्या
प्रागयिकमुदगयिकं^{१०} वास्तृणाति^{११} शृङ्गे तथेव गृहीयादिद-
१५ मापः प्रवहतेत्यभिगम्य हिरण्यशृङ्गमिति जलं^{१२} प्रणम्य समृदो-
दकेनापः पुनालित्यभ्युक्ष्येदमापः शिवा इत्यपो विगाह्य
सुस्नातौदं ब्रह्म पुनौमह इति पवित्रं गृहीत्वा ब्रह्म पुनालि-
त्यङ्गुल्यां निक्षिप्य शतधारमिति जलं गृहीत्वा^{१३} पयस्कृतौ-

१ अपि om. Vi My,

२ A La om.

३ अपि both times Ma Ed La Vi Bh, अपि My only.

४ A La om.

५ Ma ms. अर्धपुण्ड्रं कृत्वा धारयन् ।

रोषधय इत्याचम्य भूरग्रय इत्युपस्थानमादित्यस्य चित्यति-
रिति त्रिभिरनामिकोपान्ताभ्यां समृद्धोदकेन त्रिः प्रदक्षिण-
मावर्त्य शिरो मार्श्यापोहिरण्यपवमानैः प्रोक्ष्यत्युदयमित्यादि-
नादित्यमुपस्थाय^१ महाव्याहृत्या जलमभिमन्त्र्य कर्णावपि-
धायाभिमुखमादित्यार्धे^२ निमज्ज्य ऋतं च सत्यं च यासु
गन्धा इति चिरावर्तयन्नघमर्षणं करोति^३ । ततो मन्दं
निःश्वस्य धौतं परिधायानुपमृज्य वासः प्रातः सूर्यस्वेत्यादिना-
चम्यापोहिष्ठादिभिर्हृग्मिस्तिष्ठभिः प्रोक्ष्य गायत्र्यापो ऽभि-
मन्त्र्यादित्याभिमुखं विक्षिप्य प्रदक्षिणं करोति^४ । प्राणायाम-
मेकावरं^५ कृत्वाष्टावरां^६ सावित्रौमभ्यस्य मित्रस्वेत्यादिभिर्हृग्मि-
स्तिष्ठभिस्तिष्ठन्मन्त्र्यामुपासीत^७ । मध्याह्न आपः पुनन्वित्या-
चम्य^८ तथा^९ प्रोक्ष्योदयमित्यादिभिर्धनुर्भिस्तिष्ठन्नादित्यमुप-
स्थाय^{१०} तथा करोति^१ । सायमग्निस्वेत्यादिनाचम्य तथा प्रोक्ष्य
यच्चिद्धौत्यादिभिः सामभिरुपास्त्रासीनस्तथा करोत्युदितार्कां
पश्चिमांकार्कामिति च मन्थ्ये यथादिशं तन्नामादिना दिग्देवताः^{१५}
पितृन्सापसव्यं ब्रह्माणं चोदङ्मुखो नारायणादौन्नमोऽन्तेनोप-
तिष्ठेत । ॥ ३ ॥

१ प्रोक्ष्य instead of प्रोक्षयति La Vi My.

२ कर्णौ पिधाय Ma Bh, कर्णावभिधाय Vi My.

३ एकवरं Bh, Vi.

४ ऋतवरं Bh; ऋतावरान् Vi My La.

५ Thus Vi My Bh; पुनन्वित्यादिना Ma Ed.

६ My om.

७ After यजुभिः A La ins. तिष्ठभिः (l).

अथाचम्य कौरुचेचमिति जलं नमस्कृत्य महाव्याहृत्या
 जलमभिमग्न्य हस्तेन तल्लतीर्थक्रमेण कृष्याभ्यः स्वाहेत्यादिभि-
 स्तर्पयति^१ भूपतिं तर्पयामि भुवनपतिं तर्पयामि भूतानां
 पतिं तर्पयामि प्रजापतिं तर्पयामि ब्रह्माणं तर्पयामि नारायणं
 ५ तर्पयामि महादेवं तर्पयामि स्कन्दं तर्पयामि विनायकं^२
 तर्पयामि^३ यथादिशं तन्नामादिना दिग्देवतास्तर्पयतीन्द्रं
 तर्पयामि यमं तर्पयामि वरुणं तर्पयामि कुबेरं तर्पयाम्यग्निं
 तर्पयामि निर्वृतिं तर्पयामि वायुं तर्पयामौशनं तर्पया-
 म्यादित्यं^४ तर्पयामि सोमं^५ तर्पयाम्यङ्गारकं तर्पयामि बुधं
 १० तर्पयामि बृहस्पतिं तर्पयामि शुक्रं तर्पयामि शनैश्चरं
 तर्पयामि राहुं तर्पयामि केतुं तर्पयामि ग्रहाःस्तर्पयामि^६
 नक्षत्राणि तर्पयामि ताराःस्तर्पयामि विश्वान्देवाःस्तर्पयामि
 सर्वाश्च देवतास्तर्पयामि वेदाःस्तर्पयामि यज्ञाःस्तर्पयामि
 छन्दाःस्तर्पयामि^७ खगोच्चादिसप्तर्षीस्तर्पयति विश्वामिव^८

१ आदिभिः om. Ma.

२ Thus A La, where, however, we find before विनायकं त० the words विष्णुं त० (found in the printed text of the Samhitā, not in the grantha copy of it). In Ma the passage from स्कन्दं त० on up to इन्द्रं त० (incl.) is omitted.

३ Of the planets Āditya and Soma occur only in A.

४ The anunāsikā throughout (in passages cited from the Samhitā) in Ma alone, the others present the anusvāra.

५ Before विश्वा० the text of Vi La and Ma and the two recensions of the Samhitā ins. विश्वानघं त०, but cp. IX. 13; Ed puts these words into brackets.

तर्पयामि जमदग्निं तर्पयामि भरद्वाजं तर्पयामि गौतमं
तर्पयाम्यत्रिं तर्पयामि वसिष्ठं तर्पयामि कश्यपं तर्पयामि भृगुं
तर्पयामि^१ सर्वानृषींस्तर्पयामि सर्वा ऋषिपत्नीस्तर्पयामि^१
प्राचीनावीती पितृयाणि करोति^१ ऊर्म्योदकान्त इति पितृभ्यः
पितामहेभ्यः प्रपितामहेभ्यो ज्ञातिवर्गभ्यः पितृपत्नीभ्यः पिता- ५
महपत्नीभ्यः प्रपितामहपत्नीभ्यो ज्ञातिवर्गपत्नीभ्यः स्वधा
नमस्तर्पयामीति तर्पयति^१ अथ निवीती भौमास्तर्पयामि
भौमदिव्यास्तर्पयामि नागास्तर्पयामि नागदिव्यास्तर्पयामि
यावन्तो जलार्थिनस्तावन्तः प्रतिगृह्णन्वित्यपो विसृज्याचम्य
ब्रह्मयज्ञं करोति^१ शुद्धे देशे बर्हिंराक्षीर्यं ब्राह्ममासनमाख्याय^१
पवित्रपाणिर्ब्रह्माञ्जलिं कृत्वा प्राङ्मुखः सावित्रीपूर्वं नित्यमिषे
लोर्जे लेत्यादि यथाकामं^१ नैमित्तिकमृतं च मृत्यं च
देवकृतस्य यन्मे गर्भे तरत्स मन्दी वसोः पवित्रं जातवेदसे
विष्णोर्नु कं सहस्रशीर्षैकाचरमा त्वाहार्धं त्वमग्ने पवस्वादी-
न्स्वाधायमधीयीत सौरौभिर्हृग्मिथयाकाममादित्यं चोप- १५
तिष्ठेत^१ ॥ ४ ॥

अशक्तो नित्यं पादौ प्रक्षाल्याचम्य अतो देवादि वैष्णवं
जप्त्वा दिव्यं वायव्यमाग्नेयं मन्त्रस्नानं वा कृत्वा पूर्ववदाचमना-

१ After भृगुं त० Ed ins. into brackets अगस्त्यं त०, remarking अगस्त्यस्य
प्रवृत्तं गोत्रप्रवरे दृश्यमानत्वात् । Some of the MSS. write भारद्वाज and
काश्यप ।

१ Ma om. इति तर्पयति ।

१ Here and throughout B ब्राह्म० ।

- दौनि कुर्याद्दि^१वस्थुतैर्गाङ्गेयैराधावैः सातपैर्वर्षैर्वासेचनं दिव्यं^२
 गवां पादोद्गतैर्वायुनौतैः पांसुभिः स्पर्शनं वायव्यं^३ भस्मना
 शुद्धेन सर्वाङ्गमालेपनमाग्नेयमापो हि छेति मन्त्रेणाग्नेयेन
 तीर्थेनाभ्युक्ष्णं मन्त्रेणानं^४ दक्षिणपाणेर्मध्यतलमाग्नेयं^५ तीर्थं
 १. कनिष्ठाङ्गुलिमूलं^६ देवं^७ सर्वाङ्गुलिमुल्लाप्यमार्घं प्रदेशिन्यङ्गुष्ठयो-
 र्मध्यं पैतृकमङ्गुष्ठस्य मूलं ब्राह्मं^८ देवेन तीर्थेनोपवीती दैविकं
 कार्दमार्घ्यमार्घ्यं^९ पैतृकेण पित्र्यं^{१०} सर्वं ब्राह्मेण ब्रह्मतर्पण-
 माचमनमाग्नेयेन^{११} तीर्थेनाभ्युक्ष्णं करोति^{१२} दक्षिणहस्त-
 सुद्धत्योपवीतं धारयेदुपवीती वाममुद्धृत्य प्राचीनावीती
 १०. कण्ठसक्ते^{१३} निवीती भवति^{१४} स्नात्वा पुण्ये ऽहनि संस्कारहोमं
 जुहुयादिति विज्ञायते^{१५} ॥ ५ ॥

अथ पुण्याहं^१ पञ्चावराञ्क्रोचियानाह्वयाभिपूजयत्याचार्यः
 करकं धारास्त्रित्यङ्गिरापूर्वेदमापः शिवा इत्यपो ऽभिमन्त्र्य
 पुण्याद्यैः^२ सर्वतीर्थजलमित्यभ्यर्च्य प्रतिवाचकान् प्राङ्मुखानुद-
 १५. स्नुषात्वा स्थापयित्वा दक्षिणः सुपुण्याहं^३ करोमौति रुं कस्य स्रस्ति
 सुप्रोक्षितमस्त्विति स्थानं प्रोक्ष्य^४ प्रजापतिः प्रियतामित्युक्त्वा

१ मध्यं तल० A La.

२ ०ङ्गुलेयुलं Ma.

३ दिव्यं A La.

४ Before आग्नेयेन A La ins. आपो हि छेति मन्त्रेण ।

५ कण्ठे सक्ते B ; ० सक्ते Ed only.

६ ०दिभिः A La.

७ Before सुपु० La Vi and My ins. स्त्रितः करकं वाङ्माचनुद्धृत्य, which reading is mentioned in Ed in a footnote (वाङ्माचनुद्धृत्य करकं).

८ संप्रोक्ष्य Ma.

तैः प्रियतामिति वाचयति ^१ श्मस्यन्तु घोराणीत्युत्तरान्तं
 चिरपः स्थावयति ^१ अतो देवा इत्ययं दैविके सं त्वा मिच्छा-
 मीत्ययं सूतके शुचौ वो इत्येत्ययं प्रेतके द्रविणोदाः सविता
 नवो नवो विद्युच्छतं जीवाष्टौ देवा हिरण्यरूप ऋध्याम
 स्तोममाह्वार्यं त्वार्यमणं सोमः राजानमिन्द्रावरुणा श्रिये जातो
 या गुरुर्धस्त्वा हृदा यस्मै त्वं नर्यं प्रजां सुचामाणं शतायुधाय
 दक्षिणावतां भद्रं कर्णेभिः शतमिग्वदिति धीरित्यृत्विजः सर्वं
 वदेयुः ^१ ॥ ६ ॥

देवा ऋषयः पितरो यद्वा देव्य ऋषिपत्न्यः पितृपत्न्यो
 वेदा यज्ञाश्च सर्वाद्याः प्रियन्तामन्तः प्रतिवचनं ^१ पुण्याहं १०
 शिवमायुष्यमरोग्यमविघ्नमचलमैश्वर्यं यत्पापं तत्प्रतिहतं यच्छ्रेयः
 शिवं कर्म शिवः पञ्च इत्यस्त्वन्तास्तथान्तः ^१ प्रतिवचनं ^१ शिवा
 ऋतवः सन्तु शिवाणि नक्षत्राणि भवन्तु सर्वकर्मसमृद्धिरस्तु
 सर्वधनधान्यसंपूर्णमस्त्वित्येकैकमुक्तवन्तः ^१ प्रतिवचनं ^१ यत्पुण्यं
 सस्ति न ऋध्यास्मेति पूर्वाक्तामितरे ऽनुवदन्ति ^१ यजमानस्य १५
 नक्षत्राणामादि गोचनाम सुतान्तं मातृगोचनामान्तात्परं श्रमान्तं
 नाम प्रणवादि भवन्तो ब्रुवन्तु पुण्याहं सस्यृद्धान्तं प्रत्येकं त्रिधा
 त्रिधा यथाविभक्तिवाचितमनुवाचयेयुः ^१ आपोहिरण्यपवमानैः
 प्रोक्षयति ^१ पुण्याहे कृते तदहः पुण्यं भवत्यादावन्ते वा
 पुण्याहेन सर्वाः क्रियाः पुण्याः परिपूर्णा भवन्ति ^१ स्नांकृतौ १०

१ तथाक्कं My Ed.

१ Thus Ma La Ed ; उक्तावन्तः Vi My. R. prob. उक्तान्तः or with Vi
 and My उक्तावन्तः ।

ऽधीति दक्षिणाकालमुक्तवत्सु घृतात्परीत्यद्विथंथाशक्ति^१
 दक्षिणां हस्तेन दक्षिणेन ददाति^१ त्वमग्ने यज्ञानां
 होतेति तदाददौरन्यत्र दक्षिणादानादाने तत्रैवं स्यादिति
 विज्ञायते^१ ॥ ७ ॥

- ५ अथाम्नायतनं^१ प्राक्प्रवणे वोत्तरप्रवणे वा शुद्धे देशे
 गोमयेनोपलिप्ते शुद्धाभिः सिकताभिः प्राक्पश्चिमं दक्षिणोत्तरं
 च द्वात्रिंशदङ्गुल्यायतं द्वाङ्गुलोन्नतं यथास्त्राभोन्नतं वा स्यण्डिल-
 मग्न्यायतनं^१ भवति^१ परिस्तरणवर्द्धिषः प्रतिदिक् पञ्चदश
 स्यण्डिलप्रमाणाः^१ कुण्डे षट्त्रिंशदङ्गुलास्तथैकाङ्गुलिपरिणाहा
 १० वणवक्रहीनाः परिधयः^१ पञ्चदशदर्भैर्घणितं चतुरङ्गुलायं
 द्वाङ्गुलगन्धिं हस्तमात्रं प्रोक्षणकूर्चं^१ तथैव द्वादशाङ्गुलमात्रं
 पवित्रं^१ तत्प्रमाणा याज्ञिकाः समिधः^१ पाचस्रुवादयो यज्ञे
 प्रोक्ता^१ दर्भेषु द्वादं पाचादिसंभारानुत्तरे दैविके प्रत्येकं
 दक्षिणतः पैद्वके संभरति^१ नित्यहोमे ऽग्निगालायां मृदा
 १५ चतुर्दिशं द्वात्रिंशदङ्गुल्यायतां चतुरङ्गुलविस्तारां द्वाङ्गुलोन्नता-
 मूर्ध्ववेदिं चतुरङ्गुलविस्तारोन्नतां तत्परिगतामधोवेदिं च
 मध्ये निम्नं षडङ्गुलमग्निकुण्डं कृत्वास्मिन्^१ गृहस्थो ऽग्निमौपा-
 सनमाधाय नित्यं जुहोति^१ वनस्पत्य आमणकायेः कुण्ड-
 माधानविशेषं च धर्मं वक्ष्यामः^१ ॥ ८ ॥

१ चङ्किः only in Ma and La, not mentioned in the Bh.

१ अग्न्यायतनं A.

१ लला तस्मिन् Ma La only.

अथाधारविधानं^१ ब्राह्मं प्राक्पुष्यमासीन^२ एतो^३ त्विन्द्र-
मित्यग्न्यालयं प्रोक्ष्य मयि देवा^४ इत्यादिभिश्चतुर्दिशं^५
दर्भान्तुक्षयेदुद्धन्यमानमिति मध्यपूर्वापरयमाग्निर्हन्ति सोमे-
शानमरुतो बर्हिषा खनति^६ तथा पूतं ज्ञातनेति^७ षष्ठेखा^८
लिखित्वाष्टाबन्धमिति वक्रितं दर्भं दक्षिणपश्चिमस्यामुत्सृज्य^९ ५
रेखा गायत्र्या प्रोक्ष्य जातवेदो भुवनस्येत्यरणिं^{१०} गृहीत्वा
मथितं लौकिकं वाग्निमादायाहरेत्^{११} दृतप्रतीक इति
प्रज्वालयायुर्दा इति प्रणम्योपावरोहेति निधायाग्न आयाह्वयं
ते योनिरिति प्रज्वाञ्च मयि गृह्णामीत्यभिवन्द्य कर्मणे
वामिति करौ प्रचालयति^{१२} इदमापः शिवा इत्यपो ऽभि- १०
मन्वादि ते ऽनुमन्यस्व दक्षिणतः यदि परिमृजामीति
दक्षिणवेदिं नैर्हत्याद्यन्तमनुमते ऽनुमन्यस्व पश्चमतो वेदिं
परिमृजामीति तथा पश्चिमवेदिं सरस्वते ऽनुमन्यस्वोत्तरतो

१ Thus Ed and La; आसीनो यतो Ma Bh; आसीननेतो Vi My. According to the Samhitā in the Kumb. edition the pratika is यतो त्विन्द्रम्, acc. to the Mysore MS. एतो त्विन्द्रम् ।

२ देवादिभिः A.

३ Reading of the pratika uncertain; पूतं ज्ञातं Ma; पूतं ज्ञातन इति Vi; My utterly corrupt; पूतस्य ज्ञातनेति Ed and the printed Samhitā; the Mys. MS. of the Samhitā पूतं ज्ञातस्ते; पूतं ज्ञातनेति Prayoga; पूतं ज्ञात इति Darpaṇa.

४ Thus A La; षष्ठेखा B and Prayoga and Darpaṇa; but cp. below. At VI. 14 and IX. 4 occurs षष्ठेखा ।

५ विष्टब्ध B.

६ Thus Ed La and Vi; •षौ Bh, My, Darpaṇa; •षौ Ma.

वेदिं परिमृजामीत्युत्तरवेदिं वायव्याद्यन्तं देव सवितः प्रसुव
 पुरस्तादेदिं परिमृजामीति पूर्ववेदिं चाग्नेयाद्यन्तमङ्गुलीरा-
 स्तौर्य^१ साधावेन पाणिना कूर्चेन वा परिमृज्य गायत्र्या वेदौः
 प्रोक्षयति^१ ब्रह्मसोमावृत्तिजौ वरयित्वाध्वर्युरौ भूपते सुवनपत
 ५ इति प्रत्येकं प्रेक्ष्य ताभ्यामहं भूपतिरितुक्ते ब्रह्मन् सोम
 प्रोक्षिष्यामीत्यन्तं तथोक्त्वा पुनस्ताभ्यां प्रोक्षेत्युक्तस्तथा
 प्रोक्षयति^१ ॥ ६ ॥

पात्रादाधावमादाय पवित्रे स्थ इति वेद्यां बर्हिषः
 स्थापयित्वा तान्परशुरसौति प्रोक्ष्य समिधो मुक्तवन्धाः कृण्यो
 १० ऽसौति वेदिरसौति वेदिं सुवादौन्वर्हिषो^१ बर्हिरसि सुग्भ्य
 इति^१ बर्हिषो ऽयं दिवे लेति मध्यमन्तरिक्षायेति मूलं पृथिव्यै
 लेति प्रोक्षयति^१ पोषाय लेत्यपो बर्हिर्दन्वने संस्त्राय स्वधा पितृभ्य
 इति सापसव्यं दक्षिणतः प्रोक्ष्यापां शेषं पश्चिमस्यामुत्तरान्त-
 मूर्ध्ववेति स्त्रावयेद्भाभ्यामिति पाणौ प्रचालयति^१ पूषा त
 १५ इति बर्हिर्दन्वं विमृज्य मूलादूर्ध्वमादित्यं^१ व्यञ्जनमसौत्यभि-
 मृश^१ पश्चिमतो वेद्यधस्तादुत्तरायमूर्णांसदसमिति दर्भैः
 परिस्तौर्यं स्वासस्यं देवेभ्य इति प्रागयं स्वासने चेकं निधाय

१ Thus La My and Ed (here put into brackets) ; •ङ्गुली (ङ्गु)मिरा-
 स्तौर्यं Ma Bh Vi.

२ Thus B and Prayoga ; बर्हिरसौति बर्हिः सुवादौन्वर्हिष्य इति A and La.

३ आदित्यं य० Ma and Prayoga ; आदित्य य० Ed La, आदित्यैर्ब० Vi
 My and the printed text of the Samhitā, the Mysore text of the
 Samhitā has आदित्य यन्दन० ; the original reading is आदित्यै यन्दनम् ।

विष्णोः स्तूपो ऽसौति प्राच्यां दक्षिणत इति याम्यामुत्तरत^१
इत्युदीच्यां^१ पश्चिमत इति प्रतौच्यां^१ प्रागुत्तरायं परित्युत्तरा-
त्युत्तरायमेशान्यामूर्ध्वं कृत्वा गन्धर्वो ऽसौति पश्चिमस्यामिन्द्र-
स्येति याम्यां मित्रावरुणावित्युदीच्यां वेद्यां प्रागुत्तराया-
न्परिधीन्परिदधाति^१ ॥ १० ॥

वायव्यामुत्तरायमूर्ध्वं करोति^१ सूर्यस्त्वेति प्राच्यामुत्तरा-
न्तमुपरिष्ठादित्यूर्ध्वमधस्तान्नागा इत्यधश्च परिषिच्य वीति-
होत्रमित्यग्न्यालये समिधावग्नौशयोर्दिशोरूर्ध्वदि^१ निदधाति^१
परित्योर्ध्वमित्यादिनैन्द्राद्यमुदगन्तमार्घणापो दत्त्वा सृतासौ-
त्यादिभिर्दक्षिणादि तेनैव प्रागन्तमुत्तरान्तं च परिषिच्य १०
तरुणासौत्याग्नेयादीशानान्तं प्रदक्षिणमाग्नेयान्तमङ्घ्रिः परि-
षिञ्चति^१ वानस्पत्यो ऽसौति प्रणिधी प्रक्षाल्य^१ पृथिव्यापो
गह्वीय्यामौति साक्षतमङ्घ्रिरापर्यं वसूनां पवित्रमित्युदगये
पवित्रे प्रक्षिप्य दक्षिणेन पाणिनाग्रमितरदामेन गृह्णीत्वा
देवो वः सन्नितेति त्रिरुत्पूय तथा निदधाति^१ ब्रह्मक्षप १५
इति सोमाप इति च ब्रह्मसोमावृत्तिजौ प्रत्येकं प्रेक्ष्य ताभ्यां

१ This is the sequence according to all the MSS. and the Pra-
yoga, the Bhāṣya, the Darpaṇa and the Mysore MS. of the Sam-
hitā. According to the Ed. and the printed text of the Samhitā
the text runs : याम्यां पश्चिमत इति प्रतौच्यामुत्तरत इत्युदीच्यां वेद्याम् । This
sequence seems indeed more natural, but the tradition of the
MSS. is different.

१ Thus A La and Darpaṇa ; अग्नीशानयोः B.

१ प्रक्षालयति B.

मस्राज्यानामधिपति तन्मावतु सोम ओषधीनः सविता प्रम-
वानाः रुद्रः पशूनां त्वष्टा रूपाणां विष्णुः पर्वतानां मरुतो
गणानामधिपतयस्ते मावन्तु पितरः पितामहाः परे ऽवर
इत्यष्टादशाग्निर्भूतादयो ऽभ्यातानाः ^१ ॥ १७ ॥

५. अताषाडृतधामाग्निर्गन्धर्वस्तस्यौषधयो ऽप्सरस ऊर्जो नामेति
सः हितो विश्वमामा सूर्यो गन्धर्वस्तस्य मरौचयो ऽप्सरस
आयुवो नामेति सुपुत्रः सूर्यरश्मिश्चन्द्रमा गन्धर्वस्तस्य
नक्षत्राण्यप्सरसो वेकुरयो नामेति भुज्युः सुपर्णो यज्ञो गन्ध-
र्वस्तस्य दक्षिणा अप्सरस स्तवा नामेति प्रजापतिर्विश्वकर्मा

१०. मनो गन्धर्वस्तस्य कर्मा मान्यप्सरसो वज्रयो नामेति दधिरो
विश्वयचा वातो गन्धर्वस्तस्यापो ऽप्सरसो मुदा नामेति भुव-
नस्य पत इति परमेष्ठ्यधिपतिर्मृत्युर्गन्धर्वस्तस्य विश्वमप्सरसो
भुवो नामेति सृजितिः सुभृतिर्भद्रकृत्युर्वान्यर्जन्यो गन्धर्वस्तस्य
विद्युतो ऽप्सरसो रुचो नामेति दूरेहेतिरमृडयो मृत्युर्गन्धर्व-

१५. स्तस्य प्रजा अप्सरसो भीरवो नामेति चारुः कृपणकाशौ
कामो गन्धर्वस्तस्याधयो ऽप्सरसः शोचयन्ती नामेति स नो
भुवनस्य पत इति ^१ अताषाडृतादि भुवनस्य स न इति
वर्जयित्वा प्रत्येकं ताभ्योऽन्ता राश्रभृतो दादग्नेति प्राजा-
पत्यादि^१ मूलहोमो ^१ बभूवपैतकयच्छान्ते व्यावृत्तिः ^१ ॥ १८ ॥

२०. अथान्ते होममन्त्राः ^१ यदस्याग्नये स्निष्टकृते ऽग्नये ऽञ्जा-
दायाग्नये ऽस्रपतये प्रजापतये इन्द्राय विश्वेभ्यो देवेभ्यः

सर्वाभ्यो देवताभ्यः सर्वत्रैवाग्नये स्विष्टकृते वास्तुपत इति
 स्विष्टाकारो ' यन्म आत्मनः पुनरग्निश्चक्षुरिति मिन्दाहुतौ '
 इष्टेभ्य इत्यादि दशान्ते व्याहृतिरित्यूहः ' आत्रावितं ब्रह्म
 यदकमेति कृतान्तं ' यत्प्रमत्तो मनो ज्योतिरथाश्वाग्ने यद-
 स्मिन्स्वस्ति नो यत इन्द्र इति विष्किञ्चमेधो ऽस्येधिषीमहि ५
 स्वाहा वैश्वं ' समिदसि तेजो ऽसि तेजो मयि धेहि स्वाहा
 पालाशं ' यमस्य धीमहि मृद्योर्मे पाहि स्वाहा नैययोधं '
 सूर्यस्य धीमहि चक्षुर्मे पाहि स्वाहा आश्वत्थं ' सोमस्य धीमहि
 चित्तं मे पाहि स्वाहा औदुम्बरं ' वायोर्धीमहि प्राणान्ते पाहि
 स्वाहा शमी ' ब्रह्मणो धीमहि बुद्धिं मे पाहि स्वाहा १०
 स्वादिरमिति सप्त समिधः ' सप्त ते अग्ने ऋतुधा नेति
 पूर्णाहुतौ ' अग्निर्भुक्तमित्युपजुह्वामाज्यं गृहीत्वाग्निर्जीर्णमिति
 जुह्वा चक्षुमवदाय ऊत्वा समङ्तां बर्हिरिति स्वावयञ्जुहोति
 ततो वामेन स्रुवं गृहीत्वा दक्षिणेनाव्यपात्रं संगृह्णाग्ने-
 रपरि धारयन्नाव्यशेषमिन्द्राय स्वाहेति जुहुयात् ' ॥ १६ ॥ १५

तत्पात्रेणाधावमादाय स्रुवेषान्तरितमग्निसृष्यलित्युपाग्निं
 पश्चिमतो वेदिसृष्यलिति वेद्यां द्यौस्तृष्यलित्याकाशे पृथिवी
 दृष्यलिति भूमौ ब्रह्माद्यास्तृष्यन्तामिति दक्षिणस्यां तर्पयति '
 प्रणोतायां दक्षिणस्यां देवेनापो गृहीत्वौषधिवनस्पतिगन्धर्वा-

१ गृहीत्वा only in Ed and the Bh.; La, Vi, My: उपजुह्वान्ये-
 नाग्निर्जी० ।

१ वि: Vi My and Bh.

- स्मरमथैव दृष्यन्तामित्युत्तरस्यां वेद्यां^१ तर्पयति^२ । तथोत्तरस्यां
 प्रणौतायां सापमव्यमपो गृहीत्वा पैतृकेण^३ दक्षिणतः पितरः
 पितामहाः प्रपितामहाश्चाव्यममृतं दृष्यन्तामिति दक्षिणस्यां
 तर्पयति^४ । प्रासावौरित्यन्तेत्युत्तुभिः प्रवाहणं कृत्वा दक्षिणादि-
 ५ प्रणिध्योरुपान्ताङ्गुष्ठानामिकाभिः पवित्रमक्षतं गृहीत्वा पवित्र-
 मसि पूर्णमसि सदसि सर्वमसौति पर्यायतो जुहोत्यक्षितम-
 सौति प्रणिधिसुत्तरां चालयित्वा तदाधावेन प्राच्यां दिशि
 दक्षिणायां^५ दिशि प्रतौच्यां दिग्दुदौच्यां दिग्दूर्ध्वायां दिग्द-
 धोधराधरेरिति यथादिशं परिविच्य माहं प्रजामिति^६ गृहीत्वा
 १० दक्षिणप्रणिधौ खल्पमाधावं स्थावयित्वा स्नां योनिमिति
 दक्षिणप्रणिध्यां^७ जलमुदकपात्रे^८ स्थावयति^९ । आपोहिष्ठादिना
 तदङ्गिः प्रोक्ष्य प्रणिधौ विमर्जयति^{१०} ॥ २० ॥
- पुनर्देवेभ्यो हव्यं वहेत्यग्नेर्दग्नेन स्तुवं विस्तृज्य^{११} । वर्षिष्ठा
 गङ्गरेष्ठो ऽयमिति वर्षिष्ठमभिधौ जुहुयादूर्ध्वं यज्ञं नयत-
 १५ मित्यूर्ध्वमभिधौ^{१२} । पश्चिमतः परिधिमपनयेत्येवं^{१३} दक्षिणतः

१ Thus Ed ; वेद्यां om. La Vi My ; तर्पयित्वा B.

२ After पैतृकेण (•केन Vi My Bh) La Ma Vi My ins. मे ; मेदक्षिणतः
 also the Darpaṇa.

३ Thus Ma Ed and the Saṃhitā ; •पस्यां La Vi My.

४ Ed ins. उत्तरप्रविधि ।

५ Thus Ma Bh La Vi My ; •विध्या Ed.

६ Thus Ma Ed Bh ; उदपात्रे La Vi My Darpaṇa.

७ स्थावयेत् A and La.

८ Thus A La and Darpaṇa ; विस्तृजति B.

९ एव La Vi My.

उत्तरतश्च परिधीन्^१ पश्चिमतो विष्णोः सदनमसौत्येवं
 दक्षिणत उत्तरतः प्राच्यामिति च परिस्तरणवर्द्धिषः सर्वान्परि-
 समूह्याप्यायन्तामिति जुहोति^२ शुध्यन्तां पितृषदनं शुध्यन्तां
 देवसदनमित्यविच्छिन्नमासौर्यं नैर्ह्यते^३ दहेदविच्छिन्नेन
 ब्रह्मवर्चसायेति^४ भूतिः स्मेति भस्म गृहीत्वा^५ ललाटद्वद्वाङ्ग-
 कण्ठादीनादित्यः^६ सोमो नम इत्यूर्ध्वागमालिष्यापो^७ हि छेति
 प्रोक्ष्य ओं च मे स्वर इति बालकृतं वेति चाग्निं पूर्ववदादित्यं
 चोपस्थाय पुनर्वदिमूलमासाद्याग्निं^८ वैश्वानरसूक्तेनोपस्थाय
 प्रणामं कुर्यादिति क्रियान्ते होमः^९ ओं च मे स्वर इति
 लौकिकाग्निविषर्जनमिति विज्ञायते^{१०} ॥ २१ ॥

प्रथमः प्रश्नः समाप्तः ॥

१ Thus A and La ; नैर्ह्यते B.

२ A La om. the words गृहीत्वा up to ऊर्ध्वागम् (inol.).

३ After इत् Ma ins. कच्च, which is not found in Bh. and Darpaṇa ; cp. note on II. 7.

४ वेद्या सूक्तम् B.

५ Thus B and Darpaṇa ; इति विद्यनाः प्राच A.

अथ शरीरेषु संस्कारेष्वृतुसंगमनवर्जं नान्दीमुखं कुर्यात् ^१
 श्वः कर्तास्तीति गर्भाधानादिक्रियां यदहः करोति तदहर्नन्दी ^२
 भवति ^३ तस्या मुखं सर्वदेवपितृदेवत्यं नान्दीमुखमभ्युदयश्राद्धं
 दैविकवत्करोति ^४ पूर्वधुरेव पूर्वाह्ने युग्माग्राह्याणामुपचाक्षित-
 ५ पाणिपादाङ्गुत्रियानन्नेन ^५ परिवेष्ट्याथेडामभ्युक्ष्याथावनौद-
 मिति मण्डलान्युपलिप्यास्वाप्तनमित्यासनानि सदर्भयवानि
 निधाय तेष्वाभौनान्पुष्याद्येयथोपपादमलं करोति ^६ शुक्लबलि-
 श्वेतसर्षपदधितण्डुलमित्यामनन्ति ^७ चतुःशुक्लमेतदादायाग्रे-
 र्दक्षिणतो ऽग्नये सोमाय प्रजेशाय विश्वेभ्यो देवेभ्य ऋषिभ्यः
 १० पितृभ्यो भूतेभ्यः सर्वाभ्यो देवताभ्यो नम इत्यन्तेन तच्चाद्या
 पुष्यादिभिरभ्यर्च्य बलिं ददाति ^८ ॥ १ ॥

चरुमपूपादि च निवेद्योदकुम्भं धारास्त्रित्यङ्गिरापूर्थं नमः
 सुलोमीति पाप्मनो ऽपहत्यै सपत्नवं ^९ कूर्चं पवित्रमाभरणं
 तस्मिन्निदधाति ^{१०} प्रतिसरां ^{११} कुतपस्य दुकूलस्य वा चिहृतां
 १५ पुष्याद्यपि ^{१२} संभृत्यादाय जुहुयादृचो ऽग्रे नयाद्यग्निदेवत्याः
 सोमो धेन्वादि सौमदैवत्या ब्रह्मजज्ञानादि ब्रह्मदैवत्ये
 रुद्रमन्यमित्यादि रुद्रदैवत्ये अतो देवादि विष्णुदैवत्या आनो-

१ नन्दी Ma Ed ; नान्दी La Vi My ; नन्दि Bh.

२ Corrected ; परिवेष्ट (instead of परिष्थ) all.

३ Original reading uncertain ; शुक्लबलिं Ma ; शुक्लं बलि La Vi My ; शुक्लं बलिश्चैत० Ed.

४ Thus, in accordance with the Darpaṇa, Ma ; सपत्नवं कूर्चं निदधाति पवित्राभरणं प्रति० A.

५ Thus Ma Ed ; पुष्याद्यादिभिः La Vi My ; the Bh. points to पुष्यादि ऋषि.

विश्वादि विश्वेदेवदेवत्या यतः स्वमभीत्यादि सप्तर्षिदेवत्या ये
 भूता इत्यादि भूतदेवत्या व्याहृतीरद्वये कव्यवाहनाय सोमाय
 पित्रमते यमाय चाङ्गिरस्पतये एते य इह पितर उग्रन्तस्त्वा
 सा नो ददात्वित्यूचः पितृदेवत्याः पृथिवीगतेभ्यः पितृभ्यो
 ऽन्तरिक्षगतेभ्यः पितामहेभ्यो दिविगतेभ्यः प्रपितामहेभ्यः *
 स्वधा नमः स्वाहेति पितृभ्यः पैतृकमुपवौती ऊत्वा व्याहृतीः
 सामान्यतो देवताभ्यस्ताभ्यो ऽष्टाभ्यो जुहोति ^१ पात्रेष्वाज्यभागं
 सुवेणाभिघार्य द्विर्देवगेषं पितृभ्यः प्रागन्तं क्षिप्वा तदङ्गुष्ठेन
 तच्चरुं स्पर्शयति ^१ ततो नमस्तुत्या सत्येन रजसेति क्षीरेण
 दध्ना वा श्वेतमरुं ब्राह्मणान्भोजयेत् ^१ अनुत्यितेभ्यः समूहोच्छिष्टं ^{१०}
 शोधयित्वाचान्ताननुमान्य पुण्याहं वाचयित्वा स्वस्तिमूत्रेन
 तामभिमृश्य ^१ स्वस्तिदा विशस्पतिरिति प्रतिसरां बध्नाति ^१
 नान्दीमुखेभ्यः पितृभ्यः स्वधा नमो नान्दीमुखेभ्यः पितामहेभ्यः
 स्वधा नमो नान्दीमुखेभ्यः प्रपितामहेभ्यः स्वधा नम इत्युक्ते
 स्वधास्त्विति प्रतिवदतो देवान्तं विभजयति ^१ तेनोदकुम्भेना- ^{१५}
 परेद्युः स्वायान्नान्दीमुखमिति विज्ञायते ^१ ॥ २ ॥

अथ ^१ गर्भाधानादिवर्षे पञ्चमे ब्रह्मवर्षसकाममायुष्काम-
 मष्टमे नवमे श्रीकामं वनन्ते ब्राह्मणमुपनयतेकादशे धीमे
 राजन्यं द्वादशे शरदि वैश्वमा षोडशाद्ब्राह्मणमा द्वाविंशात्

१ तन्म instead of ताम् A.

१ Ma om.

चत्रियमा चतुर्विंशद्वैश्वमिति वांतीते सावित्रीपतिता^१
 भवन्ति^२ तेषामुद्दालकप्रायश्चित्तं^३ दौ मासौ यावत्केन मासं
 क्षीरेणामिष्यार्धमासमष्टरात्रं हृतेनायाचितं^४ षड्रात्रं त्रिरात्र-
 सुदकेनोपवासमहोरात्रं वर्तत इत्येतदुद्दालकमनेन^५ वाश्व-
 ५ मेधावभ्युत्थानेन^६ वा प्रात्यस्तोमेन वेदा पुनर्गर्भाधानादि-
 संस्कारान्कृत्वा^७ शुद्धा उपनेथाः सावित्रीपतिता भवन्तीति
 विज्ञायते^८ ॥ ३ ॥

ब्राह्मणस्य पाश्चात्तो वेत्तो वा केशान्तो निर्धणो ऽनुमृष्टो^९
 ऽनुदेजनो^{१०} यूपवदवक्रो दण्डः कृष्णमृगस्याजिनं मौञ्जी मेखला^१
 १० चत्रियस्य नेत्रग्रोधो ललाटान्तो दण्डो रौरवमजिनं मौर्वी
 मेखला^१ वैश्वस्त्रौदुम्बरो नामिकान्तो दण्डो वास्तवमजिनं^२
 ग्राणी मेखला^१ ओं भूर्भुवः सुवस्तस्वितुरिति सावित्री^१
 ओं भूर्भुवः सुवस्तस्वितुरापो व्योती रस इति प्राणायाम
 ओं भूर्भुवः सुवः स्वाहेति व्याहृतिः^१ अग्नये समिधमिति द्वे
 १५ अग्नये समिधाविति चत्वार्यग्नये समिध इति समिदाधान-
 मेतानि ब्राह्मणस्य^१ ओं भूर्भुवस्तस्वितुरिति सावित्री^१ ओं

१ सावित्र्या प० Vi My.

२ Ma ins. निश्चित्य after प्रायश्चित्तं ।

३ Thus all, except the Darpaṇa, which correctly has •याचितेन ।

४ Thus Vi My and Bh ; अनेन अग्नये • the other sources.

५ Thus Ma My Darpaṇa ; संस्कारं Ed Vi Bh.

६ Thus My ; अनुमृष्टो Vi ; नुमृष्टो Ed Ma. The Bh., which explains वाश्वनुमर्शनं त्वनुमर्शनं यस्य सो ऽभिः सह, points to अनुमृष्टः ।

७ नुदेजनो Ma La Vi My Darpaṇa.

८ वास्तव० all (also Bh and Darpaṇa) ; वास्त० Ed. and La.

भूर्भुवस्तत्सवितुस्तेजो ज्योती रस इति प्राणायाम ' ओं
 भूर्भुवः स्वाहेति व्याहृतिः ' अग्नये समिधमिति द्वे अग्नये
 समिधाविति समिदाधानमेतानि चक्षियस्य ' ओं भूस्तत्स-
 वितुरिति सावित्रौ ' ओं भूस्तत्सवितुरग्निर्ज्योती रस इति
 प्राणायाम ' ओं भूः स्वाहेति व्याहृतिः ' अग्नये समिध- ५
 मिति समिदाधानमेतानि वैश्वस्य भवन्ति ' ॥ ४ ॥

प्रोष्ठपदहस्तावश्विन्यनूराधापूर्वोत्तरपुनर्वसू^१ मृगशिरो^२ वा
 यावन्ति पुंनामानि नक्षत्राणि तत्राग्नेर्वायव्यामुपवीताजिन-
 मेखलाहतवस्त्रदण्डशरावाग्निमिदृभादिसंभारान्दर्भेषु संभृत्य
 सं च त्वे जग्मुरिति प्रोचयत्यथोज्जेनाधारं^३ ऊत्वाचान्तं मङ्गल- १०
 युक्तं कुमारमाचयित्वाग्नेर्नैष्ठ्यां^४ मस्तके दर्भे प्रागुत्तरायौ
 विन्यस्य^५ सरोमाणं दर्भमिन्द्र शस्त्रमिति चतुर्भिः प्रदक्षिणं
 चतुर्दिशं कृत्वा येनावपद्यत्तुरेणेति सर्वतो वपति नाधो
 जर्जोगोशकृद्युक्ते शरावे केशान्गृहीयात् ' यत्र मौण्डं^६
 शिखाभ्रवर्जमानखं वपति ' छात्वाचान्तं पुण्याहं वाचयित्वा १५
 भुक्तवन्तमामयति दक्षिणे कुमारमथ परित्स्थौर्यायुर्दा अग्न
 आयुर्दा देवेति प्रधानं पञ्च वारुणं व्याहृतिपर्यन्तं जुहोत्या-

१ नूराधे La Ed; नूराधो My; नूराधा Vi Bh; नूराध Ma.— नक्ष.
 La Ed; नक्ष Ma Vi My.

२ शिरा B.

३ Thus B and La; प्रोक्ष्याथ A and Darpana.

४ आचौनम् instead of आचयित्वा A La.

५ संन्यस्य Ed only.

तिष्ठेति वायव्यामशः^१ पादाङ्गुष्ठेन दक्षिणेन स्पर्शयति^२ ' या
अकृन्तन्निति वस्त्रमियं दुरुक्तादिति मेखलां पगीदमित्युत्त-
रीयं यज्ञोपवीतमित्युपवीतं मित्रस्य चक्षुरिति कृष्णाजिनं
तस्मै ददाति^३ ॥ ५ ॥

- ५ ततो विधिवदाचमनं कारयित्वा सदस्थाननुज्ञाय देवस्य
लेति बाह्व आलभ्योत्तरे^४ प्राङ्मुखः^५ प्राङ्मुखमुपनयीतायुष्टे
विश्रत इति दक्षिणपाणिं गृहीत्वोद्धरत्यग्निष्टे हस्तमयभीदिति
विमर्जत्यसावपो ऽशानेत्याचारं^६ ' मम हृदय इति तस्य
हृदयस्पर्शनं कृत्वा भूर्भुवः सुवः सुप्रजा इति प्रशंसति^७ ।
१० भूर्भुवः^८ लेति सुवो यजुःषु लेति सुवः सामसु लेतीष्टुतस्त^९
इत्यनस्तस्य त इतीदं वक्ष्याव इति षड्भिः कर्णे जपित्वा नाम
शर्मानं कुर्यादग्निरायुष्मानित्यादिकैः पञ्चभिर्दक्षिणहस्ते कनि-
ष्ठाङ्गुष्ठ्यपाणि पयांयेण विस्तृजेदायुर्दा इति दक्षिणे कर्णे
प्रतिष्ठ वायाविति वामे च जपति^{१०} ' स्वस्ति देवेत्यग्निं प्रद-
१५ क्षिणं कारयित्वा दक्षिणे निवेश्य राष्ट्रभृदसीति कूर्चं दत्त्वा
शं नो देवौरिति प्रोक्ष्य मूलहोमं व्याहृतिपर्यन्तं जुहोत्य-
दितिस्ते कक्ष्यामिति ऊतश्रेष्ठं भोजयित्वा योगे योगे तवस्त-

१ Thus La Vi My Ed Bh ; •शर्मानं Ma.

२ स्पर्शयित्वा A and La.

३ आलभ्यो • La Vi My Darpaṇa ; आलभ्यो Ma Ed ; आलभ्य Bh.

४ This word om. B.

५ Thus Ma ; •नीच्युतस्त A ; read probably •नीचस्त, cp. Hir. gr̥hys.

I. 5. 13; see, however, the note of Oldenberg to his translation
in S. B. E.

रमित्याचमनं ददाति ^१ शतमिन्विद्यादित्यं नमस्कृत्यागन्त्रा
 समगन्महीति प्रदक्षिणं कारयित्वा शकाय लेणुत्तमाङ्गमभि-
 मृश्याधीहि भो इति तेन प्रार्थितो गुरुरथाह सावित्री^१
 भो^१ इति^१ शिष्यमनुशास्ति ^१ गणानां लेति गणमुख्यमोजो^१
 ऽभौति सावित्री पावका नः सरस्वतीति सरस्वतीं च ^५
 प्रणम्य यथोक्तं^१ सावित्रीं पञ्चो ऽर्धर्धो व्यस्तां समस्तामध्या-
 पयेत् ^१ ॥ ६ ॥

धातादिपूर्वं सवित्रे काण्डर्धये सदस्यतिमा देवो
 यालभौवृतं स घा^५ नो वि जनाञ्छावा वि रुपर्णो भगं धिय-
 मिति सावित्रव्रतसूक्तमग्ने वायविन्द्रादित्य व्रतानामिति ^{१०}
 सावित्रव्रतवन्धं पञ्चभिर्व्याहृत्यन्तं जुहोत्यग्ने समिधमिति द्वे
 अग्ने समिधाविति चत्वार्यग्ने समिध इति सप्त पाक्षाशाङ्कु-
 राणि^१ वृताक्तानि जुहोति ^१ सूर्य एष^१ ते पुत्र इत्यादित्यं
 दर्शयत्यष्टाभिः समिद्भिर्होमकर्मणि शिष्यं योजयेद्यथा हेति
 दक्षिणादिप्रदक्षिणं वेदिं परिमृज्य पूर्ववत्परिस्तृणति ^{१५}
 व्याहृतौरेषा ते मेधां म इन्द्रो ददात्वपराखा मां मेधेत्यष्टौ
 जुहोति ^१ यथा हेति तथा परिमृज्य प्रामावौरित्यन्तैस्तुभिः

१ सावित्रीमिति A and La.

२ After गणमुख्यम् A La ins. प्रणम्य ।

३ यथोक्तां La Vi My.

४ Thus Ed and printed Samhitā text; सभा Ma La Vi and granthe MS. of Samhitā; सभा My.

५ पञ्चाश- Vi My.

६ Thus with hiatus all, also the Samhitā.

प्रवाहणं कृत्वा भूतिः स्मेति भस्मालिप्यापो^१हि षेति प्रोक्ष्य
यत्ते अग्रे तेजस्तेनेत्यग्निमुदयमित्यादित्यं चोपतिष्ठेति^१ नित्यं
सायंप्रातरेवं जुहुयाद्यतो ब्रह्मदत्तमिदमिज्यमग्निहोत्रमेत-
न्मूलास्तदग्नय^२ इति ब्रह्मवादिनो वदन्ति^३ ॥ ७ ॥

- ४ अग्निष्ट आयुरिति दण्डमिन्द्रो मरुद्भिरिति शरावं^४ कठिनं
वा^५ भैक्षपाचं दद्यात्^६ भवति भिक्षां देहीति ब्राह्मणो
ब्रूयात्त्वचियो भिक्षां भवति देहीति वैश्यो भिक्षां देहि भव-
तीति^७ मौनव्रतेन ब्राह्मणेभ्यो भैक्षमाममितरेभ्यो गृहीयाद्यस्य त
इति गुरुर्भैक्षमादाय सुश्रव इति प्रोक्षयति^८ हविषापूपलाज-
१० समायुतेन मिन्दाज्जतौ ज्वलान्होमो^९ ह्वयते^{१०} मौनव्रतेना
सन्ध्यागमात्तिष्ठति^{११} तस्मा आश्रमधर्माण्याचचीत^{१२} चोदिता-
तिक्रमे दण्डेन न हन्याद्दुष्टवाक्यैर्न शपत्यतिक्रमानुरूपं हृच्छ-
मादिशति^{१३} गुरुणा शिष्यो रक्षितव्यो यस्माच्छिष्यकृतं दुरितं
प्राप्नोत्यवश्यमकुर्वन्तं शिष्यं त्यजत्यन्यथा त्यागे पत्नीपुत्रशिष्याणां
१५ पतति^{१४} काषायाजिनयोरन्यतरवासा जटौ शिखौ वा^{१५}

१ Between भस्म and उपलिप्य A La ins.: गृहीत्वा ललाटत्रिज्ज्वालाज्ज्वालो-
मादित्यः सीमो नम इत्यूर्ध्वोपम् । This is clearly repeated from I. 21:
20. 5, where, however, A had not given this passage. The Bh.
comments also here upon it.

२ इदमिज्य० Ma Bh Vi ; इदमिज्यमिदमग्नि० Ed ; इदमाज्य० My.

३ Thus Ed La Vi and without वा My ; शरावमपि कठिनं वा B.

४ प्रोक्ष्य Ma, Darpaṇa.

५ ०होमो Ed Bh La Vi My ; होमं Ma ; होमे Darpaṇa.

६ वा missing in B.

मेखलौ दण्डौ सूत्राजिनधारी ब्रह्मचारी शुचिरचारस्त्वपाशौ
यथोक्तेषु वर्णेषु ब्रह्मचारिधर्माण्यनुतिष्ठतौति विज्ञायते' ॥ ८ ॥

अथ पारायणव्रतानि । चतुर्थे पञ्चमे मग्नमे वा^१ पुण्ये
पुंनास्मि नक्षत्रे शिष्यमाचान्तं पुण्याहं वाचयित्वाग्निं परिसौर्यं
प्राप्नुस्वसुपवेशयति । तस्योत्तरे माता ब्रह्मचारी वासीत । ५
धातादिपूर्वं सावित्रव्रतसूक्तमग्ने वायविन्द्रादित्य व्रतानामित्यू-
हित्वाचारिषं विसर्जयामीति सावित्रव्रतविसर्गं कृत्वा पूर्वाणि
सूत्रदण्डादौन्येषु विसृज्य स्नाताय नवान्युपवीतादौनि पूर्व-
वदत्त्वा तमद्भिरभ्युक्ष्य दक्षिणे निवेश्य धातादिपूर्वं प्रजापतये
काण्डर्षये सदसस्पतिं प्रजापते न तद्रथौणां पतिं प्रजापते त्वं १०
निधिपास्तवेमे लोकाः प्रजापतिं प्रथमं यो राय इत्यग्न्यादिषु
पञ्चसु प्राजापत्यमित्युभयचोहत्वा वार्षिकं प्राजापत्यव्रतबन्धं
कृत्वा १ शिष्येण व्रतं बन्धयति वर्षं वर्षं । तथैव व्रतविसर्गं
कृत्वा तत्तद्व्रतं विसृज्यान्यद्व्रतं बध्नाति । ॥ ९ ॥

सोमाय काण्डर्षये सदसस्पतिं सोमो धेनुमषाढं त्वं सोम १५
क्रतुभिर्या ते धामानि हविषा त्वमिमा ओषधीर्या ते
धामानि दिवोति सूक्तं सौम्यव्रतस्याग्नये काण्डर्षये सदसस्पति-
मग्ने नय प्र वः शुक्रायाच्छा गिरो ऽग्ने त्वमस्रदग्ने त्वं
पारय प्र कारवो मननेति सूक्तमाग्नेयव्रतस्य । विश्वेभ्यो देवेभ्यः
काण्डर्षये सदसस्पतिमा नो विश्वे शं नो देवा ये सवितुरग्ने १०

१ दिवसे ins. Ma only.

१ A and La ins. शिष्यस्य ।

याहि धौः पितर्विश्वे देवाः शृणुतेति सूक्तं वैश्वदेवव्रतस्य ।
 ब्रह्मणे काण्डर्षये सद्भस्यति ब्रह्मा जज्ञानं पिता विराजां
 ब्रह्मा देवानन्तरस्मिन् ब्रह्मन्देवाश्चतस्र इति सूक्तं ब्राह्मव्रतस्य ।
 चतस्रं च सत्यं च देवकृतस्य यन्मे गभं तरत्स मन्दीति प्राजा-
 ५ पत्ये वसोः पवित्रं पवस्व^१ विश्वचर्षण^२ इति सौम्ये जातवेदस्य
 इत्याग्नेये विष्णोर्नु कं सहस्रशीर्षा त्वमग्ने रुद्रा त्वाहर्षमिति
 वैश्वदेवे एकाचरं त्वचरितेति ब्राह्मे तत्तद्भ्रतदैवत्यं^३ स्वाध्याय-
 सूक्तं तत्तत्काण्डं चाधीयीत^४ ॥ १० ॥

- तथैव धातादिब्रतविमर्गे ऊत्वा ब्राह्मव्रतं विस्मृत्य नवा-
 १० न्युपवीतादीनि पूर्ववद्भूत्वा प्रवर्ग्यदेवताभ्यः कल्पयामि सारान्ये
 कल्पयामि महावीराय कल्पयामि पृथिव्यै कल्पयामि स्वाहे-
 त्युत्तरे सोमाय कल्पयामि पितृभ्यः कल्पयामि पितृभ्यो
 मन्त्रपतिभ्यः कल्पयामि रुद्राय कल्पयामि रुद्राय रुद्रहोत्रे
 कल्पयामि स्वाहेति दक्षिणे चाहुतीरेता ऊत्वाग्ने व्रतपते
 १५ शुक्रियव्रतं बन्धयामीति शुक्रियव्रतं षाण्मासिकं त्रैमासिकं वा
 बध्नीयाच्चितः^१ स्य परिचितः स्वेत्यादिनानुवाकेन शिरो ऽहतेन
 वासमावेष्टयेद्यथैनमहः सूर्यो नाभितपेन्मुखमस्य^२ तस्माद्रेफा-
 यति^३ स्त्रीशूद्राभ्यामनभिभाष्य शुक्रियब्राह्मणारुणनारायणा-
 द्यारण्यकाण्डमधीयीत^४ इति व्रतपारायणं विज्ञायते ॥ ११ ॥

१ This pratika only in B and Darpaṇa.

२ Thus La and Ed, तद्भ्रतं the other sources (My incomplete).

३ स्थायति Bh only.

४ नारायणाद्यारण्यं B.

अथाषाढोषाकर्म कुर्यादापूर्यमाणपक्षे रिक्तापर्वणी वर्ज-
यित्वा बुधवारे तिथिं गृह्णाति ^१ तत्राघारं^२ ऊलाग्निं परि-
स्तीर्य शिथ्यं वापयित्वा स्नातं पुण्याहं वाचयित्वा प्रोक्षणेः
प्रोक्ष्याग्निं प्रदक्षिणं कारयित्वा कूर्चं ददात्यामयित्वा दक्षिणे
शं नो देवौरिति प्रोक्ष्य प्रधानाः पञ्चाशदाहुतौराज्यचरुभ्या-
मक्षतधानाभ्यां वा जुहोत्यग्नये पृथिव्यै अश्वेदाय यजु-
र्वेदाय सामवेदायार्धवेदाय^३ वायवे ऽन्तरिक्षाय दिवसाय
सूर्याय दिग्भ्यश्चन्द्रमसे ऽध्यायायानध्यायायाध्यायदेवताया अन-
ध्यायदेवतायै अद्वायै मेधायै धारणाया आचार्याय
कन्दम ऋषिभ्यः सप्तर्षिभ्यो मुनिभ्यो गुरुभ्यो ऽहोरात्रेभ्यो ऽर्ध- १.
मासेभ्यो मासेभ्य चतुर्भ्यः संवत्सरेभ्यः परिवत्सरेभ्य इदावत्स-
रेभ्य इदुवत्सरेभ्यो वत्सरेभ्यो ब्रह्मणे सावित्र्यै प्रजापतये उग्र-
नसे अथवनाय बृहस्पतये सोमायाङ्गिरसे दर्भाय शङ्खाय
क्षिप्रिताय सूक्तग्निरसे वैनतेयाय शिखिन ईश्वरायाधि-
हताधिदेवताभ्यः सदसस्पतिमहुतं प्रियमिन्द्रस्य काम्यम् । १५
यनिं मेधामयासिषं स्नाहेति पूर्ववत्प्राजापत्यव्रतबन्धं धातादि
पञ्च वारुणं मूलहोमं क्षिष्टाकारं च ऊला ऊतगेषमदितिस्रो
कक्ष्यामिति भोजयित्वा योगे योगे तवत्सरमित्याचमनं ददा-
त्यय प्राक्नुखमुदक्नुखं^३ वा ब्रह्माञ्जलिं कारयित्वा दक्षिण-

१ After तत्र A ins. चाज्येन ।

२ The Samhitā : अथर्ववेदाय ; in Vi My this word is missing.

३ Thus Ma Bh and Darpaṇa ; •मुच उदक्नुखो A and La.

मध्यामीनं वेदान्वेदौ वेदं वा सूत्रसहितमध्यापयत्^१न्तराथेव-
मध्यापयितुकामो^२ ऊलाध्यापयेद^३र्धं^४सप्तमानर्धषष्ठान्वा मासान-
ध्यायानुपाकुर्वीत^५त ऊर्ध्वं शुक्लेषु^६ । कामं तु वेदाङ्गानी^७ति
वेदोपाकरणमथ आवणे पौर्णमास्यामग्निं परिसीर्य^८ शिथ्यं
५ वापयित्वा स्नात^९ पुण्याहं^{१०} वाचयित्वा^{११} पूर्ववद्वतबन्धं धातादि
पञ्च वारुणं मूलहोमं खिष्टाकारं च जुहोत्यध्ययनपारायणा-
येति आवणं^{१२} । तथैव नैष्ठिको यावज्जीवमाश्रमधर्मांश्चतु
तिष्ठेत्तेपाकुर्वाणो वेदमधीत्य स्नायादिति विज्ञायते^{१३} ॥ १२ ॥

अथ समावर्तनं व्याख्यास्याम^१ । उदगयन आपूर्यमाणपत्रे
१० तिथ्योत्तरेषु चित्राविशाखयोर्हस्तरोहिण्योर्मृगशिरसि वा नक्षत्रे
यत्रापक्षचागारे गोष्ठे वाघारं ऊलाग्निं परिसीर्य^२ तथैव धातादि-
व्रतविमर्गं ऊला वयः सुपर्णा इति वस्त्रावकुण्ठनं मोचयित्वा
शुक्रियव्रतं विमृजती^३म^४ स्तोमं व्यायुषं जमदग्नेरिति प्रधानं
पञ्च वारुणं मूलहोमान्नं ऊलोदयं तमस उदु त्यमित्येताभ्या-
१५ मादित्यसुपस्यायोदुत्तममित्युत्तरौयमथा वयमिति सूच-
दण्डादीन्यसु विमृज्य^५ शिवो नामाभीति चुरमुपलेन कर्ष-
यित्वा साक्षतैराधावैः शिवा न इति शिरो उच्चयित्वा^६

१ Instead of अध्यापयति Vi My अध्ययनं करोति ।

२ These three words not in B ; they are found in A La and the Darpaṇa.

३ इति वि० om. Ed.

४ Thus B and Darpaṇa ; विमर्जयती० A ; विमृज्य La.

५ Thus A La and Darpaṇa ; विमृजति B.

६ जयित्वा La ; चयित्वा A ; but cp. also Darpaṇa : चङ्गा ।

गोदानमप उन्दत्वोषधे चायस्व यत्चुरेणेति चतुर्दिशं येनाव-
पदिति सर्वतो नखान्तं वपति ^१ शरावे सानडुहगोशकृति
केशादीन्यादायेदमहममुष्येत्युदुम्बरदर्भयोर्मूले गोष्ठे वा गूहये-
दन्नाद्याय बूहध्वमिति दन्तधावनमौदुम्बरेण काष्ठेन करोति ^२
श्रौतोष्णाभिरङ्गिरापो हि छेत्यादिभिर्च्छग्मिस्तिसृभिः ^३ स्नाप- ५
यित्वा हिरण्यपत्रमानाभ्यां प्रोक्षयतीति ^४ पूर्वं तथा प्रधाना-
न्तुला पुरोदयादादित्यस्य ब्राह्मव्रतं विसृज्य शुक्रियव्रतस्य
ग्रहणविसर्गावित्येके ^५ ॥ १३ ॥

दिवि श्रयस्वेत्यहते वाससी गन्धाभरणादीनि च प्रोक्ष्य
नमो गहायेति गन्धं गृहीत्वा प्राचीनमञ्जलिं कृत्वाप्सरस्त्रिति १०
गाचाण्यनुलेपयेतेजोवत्सवं इति वस्त्रं परिधाय सोमस्य
तनूरसीत्युत्तरीयं गृह्णाति ^१ पूर्ववन्मेखलादीन्याददीताभरण-
कुण्डलमणौन्वदरेण ^२ सुवर्णेन वा कृतानाच्छाद्य दर्भेण बध्नी-
यात् ^३ ॥ १४ ॥

तदग्रावुपरि धारयन्नायुष्यं वर्चसमुच्चेवादि शुनमहं प्रियं १५
मेयमोषधीति पञ्चभिर्भुञ्ज्यात्संज्ञां च विराजं चेत्युदकपात्रे
परिज्ज्ञाव्य ऋतुभिरिद्वार्तवेरियमोषधीति ताभ्यां कुण्डलाभ्यां
दक्षिणादिकर्णयोरलंकरोति ^४ शुभिक इति मणिना कण्ठ-

१ छामेत्यादिभिः Ma; छादिभिः Ed; छा मयोभुव इत्यग्निः La Vi My.

२ वस्त्राव Ed only; तेजोवत्सवितु इति La; op. IX. 2 beg.

३ आददीत Ed La Vi; आदधीत B; आददत My.

४ Thus Ma Ed Bh; उदपात्रे Vi My Darpaṇa.

- मासुचेदं ब्रह्म पुनौमह इत्यङ्गुलीयकं गृहीत्वा^१ यदाञ्जन-
मिति दक्षिणं चक्षुर्यन्मे मन इति वामं चाञ्जनेनाञ्जयित्वेमाः
सुमनस इति सज्जमादाय देवस्य त्वेत्यादर्शमवेचेत्^२ तेनैव
वैष्णवं दण्डमृजुं गृहीत्वादिन्द्रस्य वज्रो ऽसीति वेगवेजमिति
५ चिरुन्माष्ट्युपानहावित्युपानहावारुह्य प्रजापतेः शरणं भुवः
पुनात्विति द्वाभ्यां कृत्तं गृहीत्वाद्यो मे दण्ड इति पुनर्दण्डं
प्रमादे सत्याहरेत्ततो^३ वाहनं पूजयित्वा प्रतिष्ठे स्थो देवताना-
मित्यभिमृश्य रथंतरमसीति रथमश्वो ऽसि हयो ऽसीत्यश्व-
मिन्द्रस्य त्वा वज्रेणेति इक्षिनमारुह्यावतरेद्भागतमुत्तमं^४
१० कन्याप्रदः सः स्ववन्त्विति निरौच्छ यशो ऽसीत्यावसथे^५ विष्टरं
कूर्चं पाद्यमर्घ्यमाचमनीयं मधुपर्कं च संकल्पयति^६ ॥ १५ ॥
तचोपवेश्य राष्ट्रमृदसीति कूर्चं दत्त्वापः पादाविति
पादौ^७ सव्यादि प्रचालयति^८ स धौतपादो विराज इति
स्वहस्तेन तद्भुसं परिमृश्य तेनात्मनो हृदयमभिमृशति^९
१५ ततो मयि तेज इत्यर्घ्यमाचमनीयं चाददौता मा गन्धश्रमेति
मधुपर्कं दद्यादिवस्य लेति प्रतिगृह्य यन्मधुनो मध्वमिति
प्राञ्जीयाद्योगे योग इत्याचम्याचमेदमृतापिधानमसीति^{१०}

१ After गृ० Ed ins. (in brackets) ब्रह्म पुनात्वित्यङ्गुल्यां निक्षिप्य ।

२ Thus B ; सति हरेत्त० A, L.

३ After उत्तमं Ma ins. सातकं, perhaps it is the explanation of उत्तमं ।

४ Thus B and cp. गृ० of the Darpaṇa ; आवसथं A, L.

५ Thus Ed only ; पादं B L Vi My.

धेनुं बद्धा गौर्धनुरिति^१ दणमुष्टिं प्रदाय गौरस्यपहतेति
संस्पृश्या तत्सुभूतमिति विसर्जयति^१ विराज इति पाद्यदानमा
मा गन्धग्रसेत्याचमनममृतोपस्तरणमसीति मधुपर्कदानं
पृथिवीति तस्यान्नसंकल्पनममृतापिधानमसीति सुखवासदान-
मिति विशेष इत्येके^१ ॥ १६ ॥

द्यौस्त्वा ददालिति ब्राह्मणान्भोजयित्वा इन्द्राग्नौ मे वर्चं
इत्येषां^१ प्रणामं कुर्यात्पुण्याहं वाचयित्वाज्येन व्याहृतीर्ज्ज्वा
बान्धवैः सह धाम^१ मुञ्जीत^१ मधुधान्नोद्योदनायां तोय-
पिष्टौ प्रतिनिधौ^१ गृहीयाद्यस्मादापो वै सर्वा देवताः सर्वार्थ-
साधका इति वेद्यर्थं संभारार्थं पृथिवी वनस्पतयः पश्वर्थमो- १०
षधय इति वेदानुशासनं भवति^१ ॥ १७ ॥

अथ प्राणाग्निहोत्रविधानं^१ स्वयंज्योतिरात्मा यजमानो^१
बुद्धिः पत्नी^१ हृदयपुण्डरीकं वेदी^१ रोमाणि दर्भाः^१ प्राणो
गार्हपत्यो ऽपान आहवनीयो व्यानो ऽन्वाहार्य उदानः सभ्यः
समान आवसथ्य इति पञ्चाग्रयो भवन्ति^१ जिह्वादीन्द्रियाणि १५
यज्ञपात्राणि^१ रसादयो विषया हवीर्यस्य फलमोमर्था-
वाप्तिस्तदेवमेकाध्वर्युरात्मयज्ञ^१ संकल्प्यामृतोपस्तरणमसीत्यन्नं
प्रोक्ष्यान्नसूक्तेनाभिमृश्यार्जस्करमित्याधावं पीत्वाङ्गुष्ठानामिका-

१ गौर्धनुरिति Ed (properly right!).

२ Thus (एषां) Vi My Bh L; •तेषां Ma Ed.

३ Thus Ed Vi L (My omits the word); धामं B.

४ Thus Ed, L; •निधि the other sources.

५ Only Ed ins. इति after फलमोम्। एकाध्वर्युमात्म० Ed, •ध्वर्यवमात्म० L.

मध्यमैरादायान्नं प्राणाय स्वाहापानाय स्वाहा व्यानाय
 स्वाहोदानाय स्वाहा समानाय स्वाहेति पञ्चाङ्गतीः पात्रं
 सृशन्नेव ऊर्लोर्जस्करमिति पुनश्चाधावं पीत्वाश्रीयादाचम्यापो
 गृहीत्वादित्याभिसुखमो^१ प्राणानाप्यायस्नेतुदरमभिमृशेद्दक्षि-
 ५ णेन^२ कराङ्गुष्ठायेणाणोरणीयानिति दक्षिणपादाङ्गुष्ठे संस्त्रा-
 वयेदेवं सायंप्रातः प्राणाग्निहोत्रं यजेतात्मयाजिनामिदमिज्य-
 मग्निहोत्रं यावज्जीवकमिति ब्रह्मवादिनो वदन्ति^३ तदेवं
 भुक्त्वा गच्छन्तमनृणो ब्रह्मपदमभ्येतौति^४ सामपूर्वं माता पिता
 गुरुर्वा पैतृकादिकमृणत्रयं जायमानस्य ब्राह्मणस्य सहजात-
 १० मित्युक्त्वा वारयेदिति विज्ञायते^५ ॥ १८ ॥

द्वितीयः प्रश्नः समाप्तः ॥

१ Thus (प्राणानाप्यायस्य) Vi and Darpaṇa; प्राणानाप्याय स्वाहेति Ed
 L My; प्राणाय स्वाहेति Ma.

२ Thus B; ब्रह्माभ्येति पदमिति A L.

३ इति विष्णुनाः प्राह A, L.

अथातः^१ पाणिग्रहणमष्टौ विवाहा भवन्ति ब्राह्मो देवः
 प्राजापत्य आर्ष आसुरो गान्धर्वो राक्षसः पेशाच इति^२
 यदभिरूपं वृत्तवयःसंपन्नमाह्वयार्हयित्वा कन्यालंकृता दास्यते स
 ब्राह्म इति गीयते^३ यदृत्तिजो यज्ञस्यात्मनो जलंकृत्य कन्यां
 प्रतिपादयति स देवो^४ युगपद्भर्मानुवर्तिनौ स्यातामिति^५
 वाचानुमान्याग्निकार्थं स्त्रियं कृत्वा यत्कन्यामर्हयित्वा दद्यात्स
 प्राजापत्यो भवति^६ यद्गोमिथुनेनैकेन द्वाभ्यां वा कन्यां ददाति
 तमार्षमाचक्षते^७ यत्कन्यामाभरणमारोप्य शक्त्या बन्धुभ्यो धनं
 दत्त्वाहरते^८ तमासुरमामनन्ति^९ कामयोगो यदुभयोः स
 गान्धर्वः^{१०} प्रसह्य यत्कन्याहरणं स राक्षसः^{११} सुप्तां प्रमत्तां^{१२}
 वा रहसि^{१३} यद्गच्छति स पेशाचो भवतीत्येतेषां^{१४} प्रथमे
 चत्वारस्तोत्रप्रदानपूर्वकाः शस्ता ब्राह्मणस्य नेतरे जघन्या^{१५}
 यस्मात्तन्पूर्वांस्त्रीनपरानार्घीजातः षट् पूर्वान्षडपरान्प्राजा-
 पत्येनोढाया जातः सप्त पूर्वान्सप्तापरान्देवीसुतो दश पूर्वान्दशा-
 परानात्मानं चैकविंशतिकं ब्राह्मौपुत्रः पावयेदिति^{१६} ॥ १ ॥ १५

मातुरसपिण्डां पितुरसमानच्छषिगोत्रजातां लक्ष्णसंपन्नां
 नग्निकां कन्यां वरयित्वा पञ्चाङ्गेषु कुलस्य परिशुद्धौ सपिण्डैः
 ओचिचैः सह भूतं भुञ्जीत^१ यस्मात्स पूतो भवतीति विज्ञा-
 यते^२ कनिक्रदादिना कन्यागृहं गत्वा प्र सु गमन्तेति तामी-

१ अथ Vi My.

२ Thus Vi My ; ०चरेत् Ed Lj; ०चरेत् Ma.

३ चरति B, but the Bh., explaining एकान्ते, points to रहसि ।

४ इति om. A L; र्श्या instead of रतेषां L Vi My.

५ Ma adds विज्ञायते ।

चिलाभ्रातृभौमिति तथेक्ष्यमाणो गुरुणाग्निमुखे कृते कन्या-
प्रदो वरगोत्रनाम शर्मान्तं तथैतामस्य^१ सहधर्मचारिणी भव-
तीति ब्राह्मे विवाहे धर्मप्रजासंपत्त्यर्थं यज्ञापत्यर्थं ब्रह्मदेवर्षि-
पितृवृष्यर्थं प्रजासहचलकर्मभ्यो ददामीत्युदकेन^१ तां दद्यात् ।

- ५ तां प्रजापतिः स्त्रियामित्युदकेन हरते^१ वस्त्रगन्धाभरणा-
दीनि संभृत्य कनिकदादिना कन्यागृहं सह बान्धवैर्गत्वा तेज
आयुः श्रियमिति वस्त्रादिनालंकृत्य प्रजापतिः सोममिति
तथाभरणमारोप्याददौतेत्येके^२ ॥ २ ॥

ततः सह स्नाताया वध्वा नववस्त्रालंकारायाः पुण्याहान्ते

- १० पाणिं गृहीत्वा सुमङ्गलौरिक्यं वधूरित्यग्निशालामागत्य प्राङ्मुख-
मासयित्वा तस्यै शुद्धाम्बरवेषः कूर्चं ददाति^१ ततः परि-
स्तीर्याग्निरेत्विमामग्निस्त्रायतां मा ते गृहे द्यौस्ते पृष्ठमप्रजस्तां
देवकृतमिति पञ्चवारुणान्तं^२ प्रधानाञ्जुडयादग्नेरपरस्त्रामास्ती-
र्णेषु दर्भेष्वग्निमानमातिष्ठेति वध्वाः पादाङ्गुष्ठेन दक्षिणेन स्पर्श-
१५ यति प्रत्यङ्मुख इति पाणिग्रहणं सरस्वतीति विसर्गमघोर-
चक्षुरित्यासनं च कृत्वेमांसाजानित्यभिघार्यथं नारीति तस्या

१ The reconstruction of this passage is difficult. The text as given above rests partly on Ed, partly on Ma Vi My; Ma: तथैतां तस्य सहधर्मचारिणी भवति ब्राह्मे विवाहे कृते यज्ञापत्यर्थं ब्रह्मदेवर्षिपितृवृष्यार्थं ददामीत्यु०; Ed: तथैतामस्य ब्राह्मे विवाहे धर्मप्रजासंपत्त्यर्थं यज्ञापत्यर्थं ब्रह्मदेवर्षिपितृवृष्यार्थं प्रजासहचल-कर्मभ्यो ददामीत्यु०; Vi and My: तथैतामस्य सहधर्मचारिणी भवतीति ब्राह्मे विवाहे यज्ञापत्यर्थं ब्रह्मदेवर्षिपितृवृष्यार्थं प्रजासहचलकर्मभ्यो ददामीत्यु० L as given in the text, omitting, however, धर्मप्रजासंपत्त्यर्थं ।

२ तथा० Ed, तथा० Ma, तदा० Vi My L.

३ प्रधानं instead of प्रधानान् Ma.

लाजाञ्जलिना जुहोत्युदायुषेत्युत्तिष्ठति ^१ प्रत्यङ्मुख इति वधू-
मुखेक्षणं मरुतौति पाणिग्रहणमंधोरचक्षुरिति विसर्ग-
मिमांसाजानिति लाजपूरणमित्यं नारौति होममुदायुषेत्यग्नि-
प्रणामं कुर्यादित्येके ^२ ॥ ३ ॥

विश्वा उत त्वयेत्यग्निं प्रदक्षिणं कृत्वातिगाहेमहि द्विष ^५
इत्यासिला ^१ त्रिधैवं लाजहोमं जुहुयात्ततो मूळहोमान्ते ऽग्निं
पतिष्यन्तं वायुं निन्दितान्तमादित्यं घोरान्तं गन्धर्वं यशो-
ष्यन्तं चन्द्रं पुत्रष्यन्तं ऊला व्याहृतिः ^२ प्रासावीरित्यन्तै-
श्चतुर्भिः प्रवाहणं कृत्वा पुनः परिस्तीर्य स्विष्टकृन्निन्दाऊतौ
विच्छिन्नमृद्धिसप्तसमिद्धाहतीश्च ^३ जुहुयाद्ग्रेरपरस्यामास्तीर्या- ^{१०}
दगग्रान्सप्त बर्हिषो वध्वा सह दक्षिणेन पादेनैकमिषे विष्णु-
रिति द्वे ऊर्ज इति त्रीणि व्रतायेति चलारौति पञ्च पशुभ्य
इति षड्रायस्पोषायेति सप्त सप्तभ्य इति तान्यर्यायेणाक्रम्य
गत्वा सखेति निवर्तेत ^४ मम हृदय इति तस्या हृदयमभि-
मृशति ^५ प्रोक्षणैः प्रोक्ष्य पुण्याहं स्वस्तिघोषेणारुन्धतौन्द्राण्य- ^{१५}
दितिः श्रीरिवेति वध्वा मनुः प्रजापतिः पुरुषोत्तमो महेन्द्र
इवेति वरस्य च ^६ चलारि स्तोमान्यारोपयेयुरिति पाणिग्रहणं ^१
ध्रुवदर्शनान्तमित्येके ^७ ततः प्रमृति गार्हस्थ्यं धर्ममनुतिष्ठ-
तौति ^८ विश्रायते ^१ ॥ ४ ॥

१ Thus Ed Bh ; आसीत Ma ; आसयिला L Vi My.

२ Instead of अदि (thus Ma) Ed : समञ्जोर, Vi My L समदि ।

३ च not in Ed My ; given by B L (Vi : वरे च).

४ •तिष्ठेवेति B.

- अथ चतुर्थीवासो^१ वैवाहिकमग्निं^२ वध्वा सहादाय संप्र-
 वाहारयन्विति वधूं समं वध्वेत्यग्निं संग्रास्ति दक्षिणं पादमग्रे
 ऽतिहर देहलिं^३ माधिष्ठा इत्यावसथे प्रविश्य प्राच्यामर्घं समा-
 दधौतग्नेरपरस्यामानडुहं चर्म लोहितं कृष्णाजिनं वा प्राचीन-
 ५. गौवमुत्तरलोमास्तृणाति^४ तत्र प्राङ्मुखमुदङ्मुखं वा वधूसुप-
 वेश्य पतिरिह गावः प्रजायध्वमिति पश्चान्निषीदेता ज्योतिषां
 दर्शनादाचंयमावन्यतरानुपेतावासातामुदिते^५ नचत्रे प्राची-
 मुदौचौ वा देवौः षडुर्वीरिति दिशमुपस्थाय मा हास्महि
 प्रजयेति चन्द्रं सप्तर्षय इति सप्तर्षींश्छत्तिका नचत्राण्यरन्धतौ^६
 १०. च^७ भ्रुवचितिरिति भ्रुवं च दृष्टोपतिष्ठेयातां मनोज्ञं तथा सह
 संभाष्याथाग्नेयः स्यात्सौपाकः^८ प्रजा स्यात्सौमिति स्यात्सौमभि-
 मृश्याग्नेये जुष्टं निर्वपामौति स्यात्स्यां तण्डुलान्निर्वाण्य वाच-
 स्पतये पवस्वेति वध्वा चरुं अपयत्यभिघार्योदगुद्वास्य परिसी-
 र्याग्निमुपसमाधाय हव्यवाहमिति स्विष्टकृता यजेत^९ ऊत-
 १५. शेषेण ओचियं ब्राह्मणं तर्पयित्वा^{१०} तस्मा^{११} षष्ठमं दत्तानृणो
 भवतीति विज्ञायते^{१२} ॥ ५ ॥

१ Thus A L ; वैवाहिकमग्निं B.

२ Thus only the Darpaṇa and printed text of Saṃhitā ; देहिभिं Ma ; देहिनीं Ed ; देहिनीं My ; देहिनीं Vi ; देहिनीं the Grantha MS. of the Saṃhitā ; देहलीं L.

३ Thus Vi ; •सोममासृ• My L ; •सोमोपसृ• Ma, Ed ; •सोमं... उपसृ• Bh (उपरिसोमासोयं Darpaṇa).

४ Thus (आसाताम्) A L ; असताम् Ma, आवसताम् Bh.

५ च only in Ed L and Darpaṇa.

६ तर्पयित्वा B ; •लासौ षष्ठमं L.

अत ऊर्ध्वं पर्वणि स्वासीपाकेन यजेत ^१ नित्यं यवैर्व्रीहि-
 भिर्वा हस्तेन सूर्याय स्वाहा प्रजापतये स्वाहेति प्रातराहुतौ
 अग्नये स्वाहा प्रजापतये स्वाहेति सायमाहुतौ जुहुयादग्न्य-
 न्तरसंसर्गे ऽनुगते वा पत्नी कृच्छ्रं चरति ^१ श्रोत्रियागारान्म-
 थित्वा वाग्निमादाय पुनरौपासनमादधीतो^१ दक्ष्याशुच्यादि- ५
 संसर्गे च विधानं यज्ञप्रायश्चित्ते वक्ष्यामो ^१ वियोगे पक्षयो-
 पावरोहेति समिधं यावत्कृष्णं तावत्तप्त्वा^१ समारोप्य गच्छेदह-
 रहस्तां प्रज्वाल्य हुत्वा तथान्यां समिधं निदधाति ^१ ॥ ६ ॥

पचने वावसथ्ये चरुमभिघार्य वैश्वदेवं ^१ यथा हेति
 मण्डलं प्रदक्षिणमुपलिप्य परिमृज्याग्नये^१ स्वाहा सोमाय स्वाहे- १०
 त्युत्तरदक्षिणयोर्मध्ये व्याहृतीर्विश्वेभ्यो देवेभ्यः स्वाहा धन्वन्त-
 रये स्वाहा कुक्षे स्वाहानुमत्यै स्वाहा प्रजापतये स्वाहा द्यावा-
 पृथिवीभ्यां स्वाहा व्याहृतीरिमा^१ मे अग्न इति चरुं सेधं
 जुहुयादग्निहोत्राय स्वाहा वैश्वदेवयज्ञाय स्वाहा ब्रह्मयज्ञाय
 स्वाहा देवयज्ञाय स्वाहा भूतयज्ञाय स्वाहा मनुष्ययज्ञाय १५
 स्वाहा पितृयज्ञाय स्वाहा नमः स्वाहा पञ्चमहायज्ञाय स्वाहा
 व्याहृतीः स्विष्टकृद्वाहृतीरय गृहदेवताभ्यो यथादिशं बलि-
 हरणं ब्रह्मणे नमो ब्रह्मपुरुषेभ्यो नमो वास्तोष्पतये नम इति
 गृहमध्ये ^१ इन्द्राय नम इन्द्रपुरुषेभ्यो नमो यमाय नमो

१ तावत् om A L.

१ Thus B; परिपिच्य A L; read perhaps परिमृज्य परिपिच्य ।

१ Here and below व्याहृतीः or •तिः is found in the MSS.

- यमपुरुषेभ्यो नमो वरुणाय नमो वरुणपुरुषेभ्यो नमः सोमाय
 नमः सोमपुरुषेभ्यो नमो ऽग्नये नमो निर्घृतये नमो वायवे
 नम ईशानाय नम इति ' सर्वं दक्षिणे पित्रभ्यो ज्ञातिवर्ग-
 पत्न्यन्तेभ्यः ' कृतोपवीतौ यावन्तो ऽन्नार्थिनस्तावद्भ्यो निर्वपा-
 १ मौति निरुप्याकाशे विश्वेभ्यो देवेभ्यो नमो दिवाचरेभ्यो
 नमो भूतेभ्यो नमो नक्तचरेभ्यो नम इत्युच्छौर्षके अत्रिया
 इति ' पादतो भद्रकाख्या इति ' प्रतिद्वारं पूर्वान्तमुत्तरान्तं
 वा भुवंगयोर्मरुद्भ्य इति ' चुल्याः पक्षयोरग्नय इत्युदधान्यामद्भ्य
 इति ' पेषण्योरुभयोर्दृषद इत्युलूखलमुसलयोर्वनस्पतिभ्य इति '
 १० शूर्पं ओषधीभ्य इति ' वास्तुष्टे शुनां च पतितानां च
 श्वपचां पापरोणिणाम् । वयसां च क्रिमौषां च भूमावन्नं
 वपाम्यहमिति बलिशेषं निर्वपति ' पूर्ववत्प्रवाहणं कृत्वा भूतिः
 स्मेति भस्मालिप्यापो हि छेति प्रोक्ष्य यत्ते अग्ने तेजस्तेने-
 त्यग्निमुदयमित्यादित्यं चोपतिष्ठेत् ' नित्यं सायंप्रातः पत्नी
 १५ वा पुष्टिकामा^१ बलिं हरेदैश्वदेवकाले प्राप्तमतिथिं शक्त्वा
 तर्पयेदैश्वानरो ह्येष भवति ' ॥ ७ ॥

तदेवं चिरात्तं हविष्याग्निनौ ब्रह्मचारिणौ धौतवस्त्रव्रत-
 चारिणौ स्यातां ' ततो ऽपरस्यां रात्रौ चतुर्थ्यामलंकृत्याग्नि-
 मुपसमाधाय नव प्रायश्चित्तानि जुहुयादग्ने वायवादित्यादित्य
 २० वायव्ये ऽग्ने वायवादित्य व्याहृतिर्भूर्भममिति चतुर्भिर्वधूमूर्ध्या-

ज्येन जुहुयादग्निं प्रदक्षिणं कृत्वा प्राच्यामुदौच्यां वा तामुप-
वेश्याभिद्धा पञ्चशाखेनेति योनिमभिमृश्य सं ना मन^१ इत्युप-
गच्छेदिमामनुव्रतेत्यालिङ्गनं^२ मधु हे^३ मध्विदमिति^४ मैथुनं
कुर्वीत^५ सुप्रजास्वायेत्युपगमनं सं ना मन^१ इत्यालिङ्गन-
मिमामनुव्रतेति वधूसुखेक्षणमित्येके^६ ॥ ८ ॥

अथ त्रिराचमृतौ मलवद्वासाः स्नानाञ्जनादौनि वर्जये-
देकभक्ता^७ स्यादखर्वेणाञ्जलिनायसेन^८ वा पिबेन्न शुल्बेना-
श्नाति^९ न गृह्णानीचेत्^{१०} न दिवा स्वपेद्यथोक्तं व्रतं कुर्या-
च्चतुर्थीं दन्तधावनं गन्धामलकादिभिः स्नात्वा श्वेतवस्त्रानु-
लेपना स्त्रीशूद्राभ्यामनभिभाष्यापरमदृष्ट्वा भर्तारं पश्येद्यस्मा-
दृतुस्नाता यादृशं पुरुषं पश्येत्तादृशी प्रजा भवति^{११} चतु-
राक्षयो द्वादश भवन्ति षोडशेति चाचक्षते^{१२} प्रथमास्त्रिस्तो
न गम्याः^{१३} पुमान्समासु विषमासु स्त्री जायते^{१४} गालित्रीहि-
यवानामञ्जं पयसा प्राश्रौयाद्यस्मादाहारमूला धातवो

१ Thus the Samhitā (printed text and Grantha MS.); सन्नाज्ज
Ma-Vi My, सन्नाज्ज सम Ed, सन्ना मन L.

२ The text above given is that of Ma and L, with which the
Darpaṇa and the Prayoga agree. A has सुप्रजास्वायेत्युपगच्छेत्सुप्रजा
इत्यालिङ्गनम्, but as this is justly (in part at least) the view of the
रुके (see below), the reading of Ma and L seems to be preferable.

३ Thus only the Grantha copy of the Samhitā; the printed
text of the S. and A : मधुहेन, cp. Hir. I. 24. 6.

४ मधुक्ता B L.

५ स्यान्न खर्वेणा A L.

६ पचस् instead of पचान् A, गृह्णं L.

भवन्ति ^१ लक्ष्मीवटशृङ्गसहदेवीनामन्यतममभिषूय^२ प्रक्षिपे-
दक्षिणे नासापुटे पुत्रकामाया वामे स्त्रीकामाया ^३ न निष्ठौ-
वनं कुर्याच्छोकरोषौ वर्जयति ^४ ततः एनां^५ यन्मे गर्भा-
दिभिः^६ प्रोक्षणैः प्रोक्ष्य विष्णुर्योनिं कल्पयत्विति तामुप-
५ गच्छेत् ^७ परिषिच्य वैश्वदेवं वैष्णवं मूलहोमाङ्गहोमौ^८ ऊत्वा
विष्णुर्योनिं कल्पयत्वित्युपगमनमित्येके ^९ ॥ ८ ॥

अथ गृहीतगर्भाल्लिङ्गानि शरीराटोपः सक्थिभीदनं द्वेषो
भर्तुररुचिराहारो लाक्षाप्रकोपः खरता वाचः^{१०} स्फुरणं योने-
रिति गर्भस्य दैवानुबन्धं ज्ञात्वापूर्यमाणपक्षे पुष्टे पुंनास्त्रि
१० शुभे^{११} नचच आज्येनाधारं ऊत्वा तां मङ्गलयुक्तामुपवेश्य
परिषिच्य धातादि पञ्च वारुणं मूलहोमं स्विष्टाकारं च
ऊत्वा वृषो ऽसीति यवान्ददाति ^{१२} पयो दधि दृतं समं
गृहीतं चिद्वदित्यामनन्ति ^{१३} भृस्त्वयि ददामौत्येनां चिद्वत्पा-
शयेदाक्षान्ताया नाभेरूर्ध्वमाभिद्वाहं^{१४} पराक्षेति दर्भेण चिर-
१५ न्मार्ज्यं पुण्याहं कुर्याद्वाङ्मणानक्षेन तर्पयति ^{१५} ॥ १० ॥

१ शृङ्ग० A, शृङ्ग० B L and Darpaṇa.— न्यतमेनाभिषूय A L, न्य-
तरमभिषूय B.

२ Thus B ; तामेनां A L.

३ Thus Ed L ; गर्भादि Ma ; गर्भादिभिर्मन्त्रैः Vi My.

४ Thus Ed L ; भौ च Ma ; भौं Vi My.

५ वाक्स्फु० Ma ; (खरता)स्फुरणं Ed ; L Vi My om. वाक् (वाचः my
conjecture).

६ शुभे given by L Vi My and Bh.

७ अभिद्वाहं Ma.

अथ गर्भाधानादिचतुर्थे मासि पुंसवनं भवति ^१ शुक्ल-
पक्षे शुद्धे ऽहनि पूर्वाह्ने ऽग्निमुपसमाधाय पूर्ववत्स्विष्टकारान्तं
ऊत्वा दक्षिणतो ऽग्नेरपरस्यामासीनाया^१ वृषो ऽसौति सर्षप-
मिश्रितान्यवानाण्डौ स्थ इति दद्यादक्षामे माषधान्यौ प्रति-
निधौ स्थातामों भूर्भुवः सुवो राकामहं यास्ते राके सोम
एव विश्वा उत त्वयेत्युदरमभिमृशेत्पूर्ववत्स्विष्टप्राशनादीनीति^२
विज्ञायते ^१ ॥ ११ ॥

अथ गर्भाधानाद्यष्टमे मासि सौमन्तोन्नयनं कुर्यात्पंचो
दिनं च व्याख्यातं ^१ पूर्ववद्धातादि^२ ऊत्वा चेष्टा शल्लव्या सह
शलाटुग्लप्तं सापपत्रं कुशाङ्कुरं च दर्भेण त्रिरावध्यों भूर्भुवः ^{१०}
सुवरिति गृहीत्वा तस्यास्तथासीनायाः सगन्धवत्याः सौमन्ते
राकामहं यास्ते राक इति स्थापयित्वोन्नयनं कुर्यात्सोम एवेति
पुरस्तादिव कुर्यात्पूर्ववत्स्विष्टप्राशनं पुण्याहान्तमित्येके^३ ^१ ॥ १२ ॥

अथ विष्णुबलिमुत्तरप्रणिधावग्यादीन्देवानों भूः पुरुषमों
भुवः पुरुषोऽ सुवः पुरुषमों भूर्भुवः सुवः पुरुषं चेत्यावाह्य ^{१५}
तथैव निर्वापाद्याघारं^४ ऊत्वाग्नेः पूर्वस्थां दर्भाघनेषु केशवं नारा-
यणं माधवं गोविन्दं विष्णुं मधुसूदनं त्रिविक्रमं वामनं श्रीधरं
हृषीकेशं पद्मनाभं दामोदरमिति नामभिर्देवं विष्णुमावा-

१ ० नायै A L.

२ ० नृश्व instead of नृश्वेत् B,— प्राशनोन्नयनादीनि Ed L My ; प्राशन-
स्पर्शनादीनि Vi.

३ धातादीन् B.

४ एके missing in Vi My.

५ Thus A and L ; निर्वापमाघारं B.

ह्यापोहिरण्यपवमानेः स्थापयित्वा तत्तन्नाम्नार्चयत्यतो^१ देवाद्यै-
र्विष्णोर्नु कं तदस्य प्रियं प्र तद्विष्णुः परोमात्रया विचक्रमे
चिर्देव इति द्वादशाङ्गतौराज्येन ऊत्वा पायसमाज्यसंयुक्तं
हविर्देवं^२ निवेद्य द्वादशनामभिरतो देवाद्यैर्विष्णोर्नुकाद्यैराज्य-
५ मिश्रं पायसं^३ जुहुयाद्गृग्यजुःसामाथर्वभिर्मन्त्रैर्वैष्णवेर्देवं संस्तूय
नमोऽन्तेर्नामभिः प्रणमेत्पायसशेषं पत्नीं प्राशयति^४ ॥ १३ ॥

अथ जातकर्म^५ व्याख्यास्थामो^६ ऽरिष्टागारं यथोक्तं कृत्वा
वृषभोषितं तिलसर्षपैर्धूपयित्वा तां प्रवेशयेत्तज्ज्ञाः स्त्रियस्त्रि-
स्रतस्रो वा परिगृह्येनां संवाहयेयुः^७ कुचौ शिथिले हृदय-
१० बन्धं मुक्त्वा मशूले जघने प्रजायत इत्यवधारयेत्^८ गर्भसङ्गे
विग्रह्यां सुवर्चलां वा योनौ निष्पीड्य निदध्याङ्गूपयेत्पिण्डीत-
केनाहिकृत्या वा योनिं^९ हरिण्यपुष्ट्या^{१०} मूलं हस्तपादयो-
रादधाति^{११} यदा नामाद्यं दृश्यते^{१२} तदास्य^{१३} यदस्थितिं ज्ञात्वा
शुभाशुभं परीक्षेत^{१४} यस्मात्तद्गुणान्वितं^{१५} वर्धयेज्जायमाने
१५ मातुर्दक्षुभं दक्षिणतः शिरोभागे स्थापयित्वा ततस्त्वर्यन्तौ
पादतो^{१६} निधाय यथैव सोमः पवत इत्युदरमभिमृशेत्कुमारे

१ तत्तन्ना० Ed and Darpaṇa ; तन्नाम्ना० the other MSS.

२ हविर् instead of हविर्देवं Ma only.

३ च ins. Ma and Darpaṇa.

४ जातकं A.

५ Thus Ed ; पुष्ट्या Vi My ; पुष्य Ma L.

६ दृश्यतेदास्य all, only Darpaṇa दृश्यते ।

७ Thus B and L ; ०न्वितो A.

८ Missing in A (पादयोः Darpaṇa) and L, where, instead of ततस्, we find सतस् (read पतस् ?).

जाते द्वारवासे ऽग्निं परशुं तस्मिन्हिरण्यं स्थापयित्वाश्ना
भवेत्यधरमुत्तरं करोति तस्योपर्यङ्गादङ्गादिति कुमार-
मेकया स्त्रिया धारयेत्तमङ्गिरभ्युक्ष्य तिलदे ऽवपद्यस्वेति
सतिलमक्षतं मूध्यां धायौपासनमरण्यां निर्हरति ^१ ॥ १४ ॥

चुङ्घ्यां कपालमारोप्य दृषभशकृत्पिण्डैर्जातकाग्निं साध- ^५
येत्तमेनमुत्तपनीयमित्युदाहरन्ति ^१ तेनैव धूपं दद्याद्द्वारस्य
दक्षिणतो निधायाङ्गारवर्णं परिस्तीर्य कणसर्षपैर्हस्तेन ^२ शण्डे
रथो ऽयः शण्डो मर्क आलिखन्विलिखन्नर्यम्ण आन्त्रीमुखः
केशिनीरेताग्नतैतान्यूर्व एषां मिश्रवाससो नक्तचारिणो
निशीथचारिणी तामां त्वमयं ते योनिर्मम नामेति व्याह- ^{१०}
तौश्च ऊत्वा प्रचाक्ष्य पाणिमवनीमालभ्य यत्ते सुसीम इति
मेधायै दृतं करोति ^३ वचा पथ्या हिरण्यं मधु सर्पिरिति
मेधाजननानि ^४ भवन्ति ^५ ब्राह्मीदृतं ^६ पथो वचाधिकं चाम-
नन्ति ^७ सुवर्णं दर्भेण बद्धान्तर्धाय दृतं भूर्ध्वच इति प्राङ्मुखं
प्राश्रयति ^८ नित्यं सायंप्रातरेवमहरहर्ज्जला ^९ मेधायै पायये- ^{१५}
दुष्णशीताभिरङ्गिरेन स्थापयित्वा चेचियै त्वेति नीत्वा या
दैवीरिति मातुरक्के ^{१०} स्थापयित्वा ^{११} तामां त्वेति स्तनौ ^{१२} प्रचा-

१ A and L ins. जुहोति, but afterwards (line 11) ऊत्वा follows.

२ *जननी भवति B.

३ Thus A L and Darpana ; ग्रास्ति B.

४ एव instead of चहरहः B.

५ Thus B and Darpana ; उपस्ते instead of चक्रे A and L.

६ स्थापयति A and L.

७ Thus B and Darpana ; स्तनं A L.

ख्यायं कुमार दति दक्षिणादि पाययेदापो हविष्विति न्यस्त-
सुदकुम्भं शोधयित्वा नित्यं सायंप्रातरादधाति ^१ तथैव दृत-
प्राशनान्तं कर्म कृत्वा स्नातृपासननिर्हरणादि ^२ करोतीत्येके ^३
द्वितीये पञ्चमे सप्तमे ^४ नवमे चाङ्गि शयनादिकं शोधय-
तीति ^५ ॥ १५ ॥

अथ वास्तुसवनं व्याख्यास्यामो ^१ नवे वास्तुनुषिते ^२ ऽपि ^३
सूतकप्रेतकयोर्वापयित्वा मृन्मयानि भाण्डानि पुराणानि
त्यक्त्वा नवानि परिगृह्णान्यान्परिष्कृदान्यथोक्तं शोधयित्वा ^४
भूमियज्ञेनेष्टा निवसेद्यस्मादास्तुसवनेन शुद्धिर्विस्वनामाधारो
१० वास्तुसवनस्य ^५ वास्तोष्यते प्रतिजानीहि वास्तोष्यते शम्भयेति
दाभ्यां यजेत भूमियज्ञाय स्वाहा यज्ञदेवतं प्रसोदये स्वाहेति
द्वौ भूमियज्ञदेवतौ मेदिनी देवी देवी हिरण्यगर्भिणी
समुद्रवती सावित्री शृङ्गे शृङ्गे वायुपरी जलशयनीति पञ्च
भूमिदेवत्या व्याहृतीर्ज्ज्वा पुण्याहमहमग्ने अग्निं गृह्णामीत्यग्नि-
१५ षाहर्भूपलेनाग्निं गृहीत्वा प्रथमादैन्द्राहुवंगदादारभ्य वास्तुनः
कुक्ष्यमुज्जाह्विरन्तस्य वामं परीत्या ब्रह्मस्थानात्पर्यग्निं कार-
यित्वापरदारेण विस्मृजेत्तथैवाणोरणीयानिति पाचेणान्वपः

१ ० षादिकं Ed and L.

२ Om A and L; also according to the Darpaṇa the word be-
longs to the text.

३ Thus Ma; शोधयति Ed; शोधयेदिति L Vi My.

४ ० चैते Vi My.

५ पि om B.

६ शोधयेत् B.

स्वावयित्वा शिष्टाभिः सर्वत्र प्रोक्षयत्येवं वारुणाद्भुवंगाद्वा^१
याम्यात्सौम्यादारभ्य^२ पर्यग्याधावस्तुतौ^३ स्याताम् । ॥ १६ ॥

ये ते शतं^४ वरुणोदुत्तममयाश्चाग्न आपः सृजन्तु स्निग्धा-
नौति चत्वारो वरुणदैवत्या^१ विश्वे देवस्य विश्वे अद्येति द्वौ
वेश्वदेवावतो देवा इदं विष्णुस्त्रीणि पदा विष्णोः कर्माणि ५
तद्विष्णोः परमं तद्विप्रास इति षड्वैष्णवा द्वावाद्यावित्येके^१
रुद्रमन्यं व्यम्बकमिति द्वौ रुद्रदैवत्यौ^१ ब्रह्म जज्ञानं हिरण्य-
गर्भ इति द्वौ ब्रह्मदैवत्यौ^१ मिश्रवासस एतान्भूतैतानिति द्वौ
कौबेरौ^१ युवमेतान्यग्नीषोमावान्यं दिव इति त्रयो अग्नीषो-
मीया^१ बृहस्पतिर्देवानां बृहस्पतिः सोमं बृहस्पते अति १०
यदुपयामगृहीत इति चत्वारो वार्षस्पत्याः^१ चातारमिन्द्रं
महाः इन्द्रो य ओजसा महाः इन्द्रो नृवद्भुवस्त्वमिन्द्रेन्द
सानसिं प्र ससाहिषे ऽस्माकमिन्द्रो भूतस्तेन्द्रो द्यौरिन्द्रं प्रण-
वन्तमिन्द्रो वृत्रमिन्द्रो बभूवेन्द्रो ऽस्मानिति^४ त्रयोदशैन्द्राः^१
यमो दाधार नमस्ते निश्चंतथ इति द्वौ याम्यौ^१ मित्रस्य १५
चर्षणीष्टतो मित्रो जनान्प्र स मित्रेति त्रयो मैत्राः^१ भूमि-
यज्ञदैवत्यादयो व्याहृत्यन्ता इज्यन्ते^१ तस्माद् व्युत्तरं शतमा-
ऊतथो वास्तुसवनस्थान्तहोममिति विज्ञायते^१ ॥ १७ ॥

१ Thus (भुवङ्गाद्यायाम्यात्) B ; भुवङ्गाद्यायव्यात् Ed ; *गाद्याम्यात् L Vi My.

२ *स्तौती Ma only.

३ All (also the Darpana) एते शतं ।

४ A and L स्माकमिति (!).

अथ दशमे द्वादशे वाङ्मि भवत्युत्पानं^१ तथैव जातकाग्निं
समारोप्य यावन्त्यस्य कर्माणि तानि सर्वाणि मथित्वास्मिन्नेव
कुर्याद्विसृज्य लौकिकाग्नावित्येके^२ स्नात्वागारं यथोक्तं शोध-
येत्^३ चुरकर्मादिना शुद्धो भूमियज्ञमसगोचेन याजयेदि-
त्येके^४ तथा हरणमौपासनस्य धातादि पञ्च वारुणं मूल-
होमो भोजनं ब्राह्मणानाम्^५ ॥ १८ ॥

अथ नामकरणमा^६ चत्वारिंशद्विषादा पञ्चाशद्दिनाद्वा
पाके नैनां नियुञ्जीत^७ तथैव^८ शुभे पुंनास्मि नचचे परिस्तीर्याग्निं
तथासीनस्याक्षतं कुमारस्य मूर्ध्नि विन्यस्य पञ्च वारुणं प्राजा-
१० पत्यं स्विष्टाकारं च ऊत्वास्व^९ पूर्ववत्त्रिवृत्प्राशनं^{१०} दौर्घान्त-
मभिनिष्ठान्तं वा घोषवदाद्यन्तरं द्विप्रतिष्ठितान्तस्यं मृष्टाक्षर-
पदस्वरं द्विवर्णं चतुर्वर्णं वा नाम शस्यते^{११} यथोक्तं मम नाम
प्रथममिति गोत्रनामयुक्तं तदर्हं नाम कुर्यात् द्वे^{१२} नामनी
तु^{१३} नचत्रनाम रहस्यमग्न्याधानात्परमाहिताग्न्यादिस्वकर्मान्तं
१५ प्रकाशं नाम भवेदक्षतोदकपुष्पाक्षरसगन्धसमैः पाणिभ्यां
दक्षिणेतराभ्यां कुमारस्य शाङ्करिरिवेति कन्याया^{१४} नन्दे-

१ Thus Ma La Vi My ; शोधयित्वा Ed Bh.

२ Thus B and La ; द्रव्याजयतौत्येके Ed ; याजयतेति Vi My.

३ नियुञ्जेतथैव Ma, नियुञ्जेद्व Bh.

४ Thus A ; जुज्यादस्य Ma La ; जुज्यात्, without चस्य Bh ; चस्य seems to be superfluous.

५ द्वे नामनीति A ; द्वे नामनी रति La.

६ कन्यकाया B.

वानन्ददायिनौति वदन्पादत^१ आरभ्य क्रमेण देहाङ्गसन्धौ
शिरसि च निक्षिपेत्पुण्याहम् ^१ ॥ १६ ॥

अथ वर्षवर्धनं ^१ दारकस्य जन्मनक्षत्रं यद्देवत्यं मास्य देवता
प्रधाना भवति ^१ तस्मादाधारं ऊत्वा तदधिदेवता^२ नक्षत्राणि
च जुहुयादग्नये कृत्तिकाभ्यः प्रजापतये रोहिण्यै सोमाय ^५
मृगशीर्षाय रुद्राद्यार्द्राया अदित्यै पुनर्वसूभ्यां वृहस्पतये
तिष्याय सर्पेभ्य आश्लेषाभ्यः पित्रभ्यो मघाभ्यो ऽर्यम्णे फल्गु-
नीभ्यां भगाय फल्गुनीभ्यां सवित्रे हस्ताय त्वष्ट्रे चित्रायै
वायवे निष्ठाया^३ इन्द्राग्निभ्यां विशाखाभ्यां मित्राद्यानूराधेभ्य
इन्द्राय ज्येष्ठायै प्रजापतये^४ मूलायाज्ञो षष्ठाढाभ्यो विश्वेभ्यो ^{१०}
देवेभ्यो षष्ठाढाभ्यो ब्रह्मणे ऽभिजिते विष्णवे ओणायै वसुभ्यः
अविष्टाभ्यो वरुणाय शतभिषजे ऽत्रायैकपदे प्रोष्ठपदेभ्यो ऽहये
वृद्धियाय^५ प्रोष्ठपदेभ्यः पूष्णे रेवत्या अश्विभ्यामश्वयुग्भ्यां
यमायापभरणौभ्यः स्वाहेति व्याहृतिः^६ ^१ ॥ २० ॥

चतुर्थं वैरवणमग्नीषोमीयं^७ वैष्णवं धातादि मूलहोमं ^{१५}
यद्देवादि कूष्माण्डहोममा सावित्रप्रतबन्धाज्जुहोत्युपनीतस्य च

१ पत्त instead of पादत Ed My La.

२ तदादिदेवता B and Ed.

३ Thus Ma and printed text of Samhitā; स्वात्या Ed La and Grantha copy of Samhitā; स्वात्यै Vi My.

४ निर्वृतये instead of प्रजापतये A La and Grantha copy of Samhitā.

५ वृद्ध्यै Ma La Vi My.

६ Thus Ma La Ed Vi, ०तोः My.

७ Thus La Ed Darpana and both texts of the Samhitā; वैरमणं Ma Vi My.

तत्तद्गतसूक्तानि^१ वेदस्त्रातकस्य यदङ्गि विवाहो भवति
 मासिके वार्षिके चाङ्गि तस्मिन्यन्त्यत्य^२ आहुः पारंपर्यागतं
 शिष्टाचारं तत्तत्करोति^३ तथाग्निष्टोमादियज्ञानामाधान-
 नक्षत्रे वर्षान्ते करोति^४ तदेवं वर्तमानस्य यद्यष्टमासाधिका-
 * श्रौतिवर्षाणि रविवर्षेणाधिगान्यधिगच्छेयुः^५ स दृष्टसहस्रचन्द्रो
 भवति^६ तमेनं क्रियायुक्तं पुण्यकृतं ब्रह्मशरीरमित्याचक्षते^७
 तस्मान्नान्दीमुखं कृत्वा शुक्लपत्रे शुद्धे ऽहनि पूर्वाह्ने पूर्ववद्धृत्वा
 तथैव कपिल इवेति वृद्धस्य वृद्धाया वा वदन्नक्षतो-
 दकादीन्मूर्धादिध्यात्सर्वदेवताः सहस्रं च ब्राह्मणानामर्चन-
 १० वलिभ्यामन्नेन तर्पयेत्^८ ग्रामं प्रदक्षिणीकृत्य सायं स्थण्डिले
 सहस्रं पिष्टेन सोमरूपाणि करोति^९ राजतेन पात्रेण कुसुद-
 पत्रैः सोमस्यार्चनं^{१०} तस्य दक्षिणे रोहिणीगणं वामे चाना-
 वृष्टिगणमर्चयति^{११} सहस्रग्रः सुवर्णरजतमुक्तादीनि शक्त्वा वस्त्र-
 तण्डुलापूपानि च दद्यादश्वमेधफलावाप्त्यै वर्षवर्धनमिति
 १५ विज्ञायते^{१२} ॥ २१ ॥

अथ षष्ठे मास्यन्नप्राशनं^१ शुक्लपत्रे दिने शुद्धे तत्राज्ये-
 नाधारो^२ धातादि मूलक्षोमं पूर्ववत्त्रिवृत्प्राशनं^३ प्राङ्मुखं
 मङ्गलयुक्तं कुमारं विष्टरमारोप्य भूरपामिति पायसमक्षं
 प्राशयेद्योगे योगे तवस्तरमित्याचमनं ददात्यथ प्रवासागमनं^४

१ यस्मिन् instead of त. B.

२ तत्करोति A

३ ०धिकान्यधि. A La.

पुष्पापूपदक्षिणादिसंभाराङ्कुमारं^१ च गृहीत्वा कनिकदादि-
 नालयं गृहस्य गच्छेत्प्रदक्षिणमर्चनं प्रणामो गृहस्य^१ तच्छि-
 छेन पुष्पादिना गृहस्य शेषमिति तन्नामोहिला^२ बालमलङ्कृत्य
 शान्तिं वाचयित्वा निवर्तयेत्प्रोक्ष्यागतं सोमस्य त्वेत्यङ्गमा-
 रोषायुषे वर्चस इति पिता मूर्ध्नि जिघ्रति^३ दृषभं नमस्कृत्य
 दक्षिणपाणेः^४ साङ्गुष्ठमङ्गुलीर्गृहीत्वा कनिष्ठाद्यग्निरायुष्मानि-
 त्यादिकैर्विभर्जनमायुष्टे विश्वतः प्रतिष्ठ वाद्याविति दक्षिणादि-
 कर्णयोर्जपनमुदङ्मुखं ब्रह्मादिदेवानां गुरुणां च प्रणामं कार-
 येत्^५ पादोदकं दत्त्वा पूर्ववत्सगृहभक्ष्यस्थानस्य सपिण्डैः
 श्रोत्रियैः सह भोजनं^६ स्वस्तिवाचनं^७ पिण्डवर्धनमिति १०
 विज्ञायते^८ ॥ २२ ॥

अथ वर्षे प्रथमे द्वितीये वा चौडकमुत्तरायणे पक्ष
 आपूर्यमाणे पुंनाम्याधारो^१ मूलहोमान्ते मङ्गलयुक्तमग्ने-
 रपरस्त्रां कुमारमुपवेश्योत्तरे साक्षतं गोश्रहच्छरावे गृहीत्वा
 माता ब्रह्मचारौ वा धारयेच्छिवो नामासीति ग्रहणं चुरस्य^२ १५
 शिवा नो भवयेति शिलायां तौच्छणीकरणं^३ गोदानमुन-
 क्तिरिति गवादिदक्षिणाकरणमाप उन्दन्वित्यपां सेकं शिर-
 म्योषधे चायस्त्रेनमिति साक्षताङ्कुरदभौ प्रागुत्तरायणौ मस्तके
 स्थापयेत्स्वधिते मैत्रं हिंसौरिति चुरं निधायोर्ध्वायमोषधी-

१ संभारं instead of संभारान् A.

२ तन्नामोहिला A.

३ पादौ B.

४ ०वाचनं A La and Darpaṇa ; ०वचनं B

रिति^१ येनावपदिति येन पूषेत्यमावायुषेति पूर्वादिप्रदक्षिणं
 दर्भं मरोमाणं हित्वा ज्योक् च सूर्यं दृश इति चूडां विभ-
 जेदृषिक्रमेण स्वस्यैकार्षं द्वार्षं व्यार्षं पञ्चार्षं सप्तार्षं चूडां^२ विभजेदनु-
 दितस्यैकामिदमहमसुखेतुदुस्वरदर्भयोर्मूले^३ गोष्ठे वा^४ दये-
 ५ त्नातं^५ वस्त्रादिनालंछत्योपवेश्य दक्षिणे पञ्च प्रायश्चित्तादि
 धातादि पञ्च वारुणं मूलहोमं ऊत्वा पुण्याहं कृत्वा नापिता-
 यान्नदानं गवादिदक्षिणां गुरवे सुराणां पूजनं तर्पणं
 ब्राह्मणानामन्वेन करोतीत्यष्टादश संस्काराः शारीराः^६ ॥
 २३ ॥

तृतीयः प्रश्नः समाप्तः ॥

१ Thus Ma La ; *या औषधी* Ed and printed text of Samhitā ;
 र्ध्वं घातोषधी My and Prayoga ; *र्ध्वं घाम औ* Vi ; औषधी also the
 Grantha text of S.

२ Thus my conjecture ; सप्तार्षां चूडां La Ed ; सप्तार्षचूडां Vi ; सप्तार्षां-
 चूडा My ; सप्तार्षया चूडाः Ma.

३ विभजति instead of *जेत् B, विभजन्ति La Vi My ; एकाम् om. Ma La.

४ वा गृहये B.

अथ^१ स्थालीपाकमग्नेः पश्चिमतस्तिष्ठन्प्राङ्मुखः प्राणायामं
 धारयत्येकविंशतौ भ्रान्संनह्यं^२ दर्भान्^३ दर्वीसुकुसुवप्रणीताज्य-
 स्थालीचरुस्थालीरग्रेरुत्तरे ऽवाङ्मुखं^४ संन्यस्योद्धरेत्यग्निमुद्धार्य-
 न्ननैरिन्धयेद्देदिं^५ परिमृज्य प्रागाद्युत्तरान्तं दर्भानास्तौर्यभा-
 दीनश्लिकुण्डं च प्रोक्षयति^६ प्रणीतामासाद्य पवित्रं निधा- ५
 याद्भिः पूरयति^७ पृथिव्यापो गृहीष्यामीति पूर्ववदुत्पूयोत्तरे
 निधायाज्यस्थालीं गृहीत्वा पूर्ववदाज्यं संसृज्य चतुर्थी-
 वदाग्नेयं चरुं स्थाल्यां पक्वाग्निं परिसमूह्य देवस्य त्वेति दर्वी-
 मादाय प्रक्षाल्योत्तराग्रं निधाय परिषिञ्चेभ्रान् गृहीत्वाज्य-
 मनत्वेकमनूयाजमपोह्य त्रीन्यपरिधीनाधारौ च पूर्ववन्निधाय १०
 शेषान्यश्चदग्नेभ्रान्प्राणायामेनाग्नौ क्षिपत्याज्येनाधारौ संस्राव्य^८
 ऊत्वाग्नेये सोमायेति जुहोति^९ दर्व्यां चरुं गृहीत्वाभिघार्याव-
 दानं गृहीत्वाग्नेये स्वाहाग्नेये स्विष्टकृते स्वाहेति ऊत्वात्रानूयाज-
 मग्नौ प्रक्षिप्य प्राजापत्यं जयान्व्याहतीत्य^{१०} पाहि नो अग्न एनसे
 पाहि नो विश्ववेदसे यज्ञं पाहि विभावसो सर्वं पाहि शत- १५
 क्रतो कामावकीर्णः कामाभिद्रुग्धः सं मा समुद्रादिति
 स्विष्टाकारं च जुहोति^{११} परिषिञ्च्य प्रणिधिं^{१२} चालयति^{१३} ।

१ अथ पूर्वणि Ma La Ed, पूर्वणि not in Bh Vi My.

२ Thus B; संनह्य A La.

३ दर्भ० A La.

४ ऽवाङ्मुखः अयस्यो० B.

५ स्वाय B.

६ ०र्धी Vi My.

७ चालयति La.

‘भस्माल्लिप्यात्मानं प्रोक्ष्याग्निं वैश्वानरसूक्तेनोपस्थाय प्राणायामेन
 दर्भाद्यतुर्दिग्मुत्थाप्याद्भिः प्रोक्ष्य दावपोह्यान्यानाप्यायन्तामिति
 जुहोति^१ दावपि गृहीत्वाद्भिः प्रोक्ष्याग्नये स्वाहा सोमाय स्वाहेति
 ऊत्वा चैन्यरिधीनाधारसमिधौ च जुहुयाद्धार्यं कर्तुमशक्तः
 १ समिधि स्वात्मन्यरण्यां वा समारोपयेदिति विज्ञायते^१ ॥ १ ॥

अथ सति ग्रीहिनीवारश्यामाकयवानामागयणे देवताभ्यः
 स्थास्यां चरुं पक्वा नवेन तण्डुलेन पक्केनापि^२ जुहोत्यग्नये
 स्वाहेन्द्राग्निभ्याः स्वाहा विश्वेभ्यो देवेभ्यः स्वाहा सोमाय
 स्वाहा द्यावापृथिवीभ्याः स्वाहाग्नये स्विष्टकृते स्वाहेति^३
 १० शतायुधाय ये चत्वार इति पिबभ्यः सोपवीतौ ग्रीष्मो हेमन्त
 इदुवत्सराय भद्राक्षः श्रेय इत्यायुष्या इत्यादिभिस्त्रिभिर्व्याह-
 त्यन्तं^४ ऊत्वा दक्षिणे धरण्यां पिबभ्यो बलिदानमाप्यायन्ता-
 मिति तण्डुलैरास्यमभिपूर्वाचम्य शिष्टैरन्तर्विशे^५ परमेष्ठ्यभीति
 विकिरति^६ तदेवं शालीनयायावरादिहृत्यन्तरमाश्रित्य^७
 १५ गार्हस्थ्यं धर्ममनुतिष्ठतीति विज्ञायते^१ ॥ २ ॥

अथाष्टका^८ माघप्रौष्ठपदयोरपरपक्षे^९ षष्ठ्यामष्टकां कुर्यात्
 सप्तम्यां नवम्यां त्रयोदश्यां वा^१ सायं पूर्वद्युः स्वाध्यायाचार-

१ भूति स्मेति ins. Ma.

२ अपि missing in B.

३ जुहोति ins. A La.

४ विभिः om A La.

५ चवशिष्टैः B.

६ शालिनः B La.

७ These two words not given by Ma; चयाष्टकां La.

८ प्रोहः all exc. Ed.

वतः शुचीनमगोचान्ब्राह्मणानाह्वयाभिपूज्य युग्मान्शुवरान्विश्वे-
 देवार्थं व्यवरानयुग्मान्पित्र्ये द्योरेकैकं वा निमन्त्रयेद-
 परेद्युरपराह्णे देशे शुचावाधायौपासनाग्निं^१ वैश्वदेवाघारं^२ ऊत्वा
 स्थालीं संचाक्ष्य^३ विश्वेभ्यो देवेभ्यो^४ जुष्टमिति^५ स्थाव्यां तण्डुला-
 न्निर्वाप्य^६ सतिलं चरुमपूपान्यपि पचेदग्नेर्दक्षिणस्थां नान्दी-
 मुखवन्मण्डलान्युपलिप्यास्वासनमित्यासनानि^७ सदर्भतिले-
 स्वासनेष्वासयित्वा^८ वस्त्राद्यैरलंकृत्य ब्राह्मणाग्रत्यङ्गुखान्विश्वे-
 देवानुदगन्तं पुष्याद्यैः पितृनुदङ्गुखान्प्रागन्तं गन्धाद्यैः पूज-
 यति^९ स्वधा नम इत्युक्त्वा तेषां करे तिलोदकं दत्त्वा
 प्राप्नोतु भवानिति ब्रूयात्^{१०} ओं तथा प्राप्नवानीति प्रतिब्रूयुरग्नौ^{११}
 होमं करिष्यामीत्युक्ते^{१२} कुरुष्वेति तैरनुज्ञातो ऽग्निं परिषिच्य
 विश्वे देवस्य विश्वे अद्य प्रजापते न लक्ष्मभूः स्वयंभूः सं ते
 पयाःसि सोम यास्त^{१३} इति रौद्रं ब्राह्मं वैष्णवं व्यहृत्यन्तं

१ *नागो A.

२ वैश्वदेवभाघारं B.

३ प्रक्षाल्य Ma.

४ देवेभ्यो जुष्टं निर्वपामीति Ed La My.

५ Thus A La and Prayoga ; निरूप्य B.

६ *लिप्यनिदर्भतिलेष्वासयित्वा Ma ; *लिप्यास्वासनमित्यासनानि सदर्भतिले-
 स्वासने. Vi My La and thus also Ed, which, however, puts into
 brackets the words अस्वासनमित्यासनानि ।

७ प्रति om. Ma Ed ; it is added above the line in Vi.

८ उक्त्वा B.

९ After यास्ते La Vi My ins. या ते भामानि, Ed. puts these words
 in brackets.

देवानां सपिण्डीकरणवत्पितृणामप्याज्येन^१ ऊत्वा इयं कथ-
मित्यभिघार्थं पक्वेनापूपमिश्रेण जुहोति^१ गामुपाकृत्य पशु-
बन्धवत्संज्ञप्तोत्विध^१ वपामुद्धृत्य पक्वया तथा वह वपामिति
ज्ञोमं चामनन्ति^१ ॥ ३ ॥

- ५ दक्षिणपश्चिमे ऽग्नेरेकोद्विष्टवज्रिर्वापस्थानं तद्दक्षिणस्यामवटं
चोपकल्प्योद्धृत्यमानमिति दर्भैस्त्रिभिर्दक्षिणान्तं सकृदुत्तिष्ठेत्^१
गायत्र्या प्रोक्ष्य स्थाने निहन्मि सर्वमिति दक्षिणाधानयुग्मानु-
दुम्बरपत्रदर्भास्तिलैरास्तृणाति^१ पोषाय त्वेति सकूर्चाक्षतं
पाचमुदकेनापूर्य पितरो मे प्रसौदन्त्विति प्रणम्या म आग-
१० न्त्विति पितृनावाह्य दक्षिणाभिमुखो ऽभ्यर्चयत्या मा वाजस्येति
पाचं प्रमार्ज्याग्निरिन्द्रेति चरुं निर्वपति^१ दर्भेण तमष्टधा
विभज्य साज्यं पिण्डान्कृत्वा सव्योत्तरपाणिभ्यामयमोदन इति
पितृभ्यः पितामहेभ्यः प्रपितामहेभ्यो ज्ञातिवर्गभ्यः पितृपत्नीभ्यः
पितामहपत्नीभ्यः प्रपितामहपत्नीभ्यो ज्ञातिवर्गपत्नीभ्यः पिण्डं
१५ निर्वपामौति निर्वपत्येवं मातुः पित्रादिभ्यः पिण्डदानं
केचिददन्त्यञ्जनदन्तधावनदधिसक्तुमधुव्यञ्जनेचुबदरीफलान्यर्प-
येच्छूर्पणाकाद्योपरि^१ पुष्पतिलाक्षतदर्भाज्यसेदूर्जं वहन्तौरिति^५
परितः स्थाव्योदक^५ दत्त्वामूर्तीनामिति तत्पात्रोदकेनावटं पूर-

१ अपि om B.

१ ० संज्ञप्तोत्वि० all exc. Bh.

१ ० युग्मानुदुम्बर० Ma, ० युग्मोदुम्बर० A La.

४ ० वदरफ० B.

५ ० ति पिण्डान्परितः स्थाव्यो० A La ; ० ति परितः प्रस्थाव्यो० Ma ; Bh. also
स्थाव्य ।

यति ^१ चरुशेषेणान्यैश्चान्नाद्यूपोपदंगैः पूर्ववद्वाह्मणान्यथाहति
 भोजयेत्तेषु हस्तेषु पितरस्तृप्ता ^२ भवन्ति ^३ वाग्यतान्भुञ्जानानृचः
 पेटकाः आवयेदुच्छिष्टं संग्रोह्य तत्रान्नं विकिरेदाचान्तेभ्यो
 मुखवासं निवेद्य रजतं तिलं सुवर्णं वा दक्षिणं पशुकांस्य-
 यानदासग्रथनासनादीनि परिच्छेदांश्च यथाशक्ति ददात्यन्नशेषं ^४
 तेभ्यो दर्शयित्वा यथोक्तं करणीयमाचमनोच्छिष्टशोधनो-
 त्यापनविसर्जनादन्यदिश्वेदेवपूर्वमाचरेदन्यथा ^५ रक्षांस्यपहरेयु-
 नमो वः पितरः इति पितृनभिवन्द्य पिण्डानुदासयेदस्तु ^६
 हस्तिरा मा वाजस्येति मुक्तवतस्तान्नमस्त्वत्योत्तिष्ठतेत्युत्थाप्य
 परेत पितर इति प्रवासयति ^७ पितृभुक्तं पितृजीर्णमित्यन्त- ^{१०}
 होमान्ते ^८ ऽग्निमालये प्रतिष्ठाप्य पञ्च महायज्ञान्करोति ^९
 दरिद्रो ममेयमष्टकेति कचमग्निना दाहयेच्छ्रोत्रियाय पानौयं
 वा दद्यादिति विज्ञायते ^१ ॥ ४ ॥

अथातो ऽमावास्यायां पिण्डपितृयज्ञं यजेत ^१ पूर्वं ऽहन्यपां
 मेध्यमिति समूलं बर्हिराहत्य सहदेवाच्छिद्य सहदाच्छिन्न- ^{१२}
 बर्हिषः समाहरत्युपोष्य श्वो भूते ऽपराह्णे ऽग्निं प्रणम्य प्राचीना-
 वीत्यध्वर्युर्दक्षिणग्नेर्दक्षिणपश्चिमस्यां चरुस्यान्त्याज्यस्यालौसुक-

१ पितरः सुहृन्ना La Vi My.

२ पूर्वमा La Vi My Bh ; पूर्वकमा Ma ; Ed. omits this word.—
 आचरति instead of आचरेत् A La.

३ उत्यापयेत् instead of उदासयेत् Ma alone.

४ After 'जीर्णमिति' Ed ins. उपजुक्ता ऊता ; La Vi read उपजुक्ता-
 होमान्ते ; My ins. उपजुक्ता ।

- सुवेभमेचणेडापाचरफ्यशूर्पोलूखलमुमलादिपाचाण्यैकशः^१ प्रयु-
 ज्नीत^२ 'अपहता असुरा इति वेदिं परिसृज्यायात पितर
 इति दक्षिणाग्निं सकृदाच्छिन्नवर्हिषा परिसृणाति^३ ' पितृभ्यो
 'निर्वपामीति स्थालीं सपवित्रां ब्रौहिभिरापूर्य तेनैवाभि-
 ५ मृश्य तथैव ताञ्कूर्पं निरूप्याभिमृशेदन्वाहार्यस्य^४ दक्षिणस्यां^५
 पश्चिमस्यां^६ वोत्तरपश्चिममीवं^७ कृष्णाजिनमास्तीर्योर्ध्वमुखं खलं^८
 संस्थाप्य ब्रौह्मीग्रक्षिप्य पत्न्यवघातं कृत्वा विवेचनवर्जं परावापं
 सकृत्करोत्यर्ध्वर्युः स्थाल्यां तण्डुलानद्भिः सकृत्परिष्ठाव्यान्वाहार्यं^९
 जीवतण्डुलमस्त्रिन्नं चरुं अपयेदक्षिणतः स्थालीं मेचणं च^{१०}
 १० दर्भस्यासाद्यानुत्पूतसर्पिषा पक्वमभिघार्य शुन्धन्तां पितर
 इति वेद्यां परितः कूर्चेनापः स्नावयेत्सोपवीती दक्षिणाग्ना-
 विभ्रान्नुत्वा मेचणेन चरुमभिघार्यावदायाग्रये कव्यवाहनाय
 स्वधा नमः स्वाहा सोमाय पितृमते स्वधा नमः स्वाहा
 यमाय चाङ्गिरस्यतये स्वधा नमः स्वाहेति जुहोति^{११} 'तदग्नेः
 १५ सधूममेकमुल्मुकमुद्भृत्यापयन्वसुरा^{१२} इति पश्चिमतो वेद्यां
 संन्यस्य निर्धूमं तं विसृजेत्^{१३} ॥ ५ ॥

१ ० मेचणदर्वीडपाच० Ma, मेचणं दर्वीडपाच० Bh.

२ ० न्वाहार्यदक्षि० A La.

३ पश्चिमस्यां वा om. A La.

४ La and A (but of these Ed in brackets) ins. सुसलं च ।

५ परि om. B.

६ च in Vi and My only.

७ एकमुल्मुकम् La Ed, एकमुल्मुकम् B, एकामुल्मुकम् Vi My

यजमानः प्राचीनावौतौ दक्षिणपूर्वे स्फ्येनैवोक्तेखनं कृत्वा
तत्राङ्गिः प्रोक्ष्य स्फ्यं निधाय तस्मिन्नूर्ध्वादकान्त इत्युदकेन
तर्पयित्वा पश्चिमे सकृदाच्छिन्नवर्हिषि पितृन्पितामहान्प्रपिता-
महानभ्यर्च्यवाचीनपाणिरेतत्ते ततामौ ये च त्वामन्विति
प्रत्येकं दक्षिणान्तान्पिण्डान्दद्याद्वाङ्म^१ पितरमावाङ्म पिता- ५
महामावाङ्म प्रपितामहमावित्यभ्यञ्जनमेतानि^१ वः पितर
इति कशिपूपवर्हणवासोऽञ्जनं चार्पयेत्पूर्ववदूर्जं वहन्तौरिति
पिण्डं परिषिच्य त्रिरुदकाञ्जलिं दत्त्वा तथैव पितृनभिवन्द्य
प्रवासयति^१ प्रजापते न त्वदिति गार्हपत्यं गत्वा यदन्तरिच-
मित्युपतिष्ठेतानाहिताग्निश्चैवमौपाशनाग्नौ^१ चरुं अपयित्वा १०
जुहुयादौपासनस्य संस्काराभावाद्यदन्तरिचमिति मन्त्रेण
गार्हपत्यशब्दं विनैवोपस्थानं कुर्यादपां लौषधीनामिति मध्यमं
पिण्डं दत्त्वाधत्त पितर इति पत्नीं प्राशयेद्देशा पुमांसं
जनयति^१ द्विपिता चेद्यजमानस्तथैव पिण्डं दत्त्वा यन्मे
मातेत्येकस्मिन्पिण्डे तौ द्वावपि ध्यात्वात्र पितरो यथाभाग- १५
मिति प्रणमेद्ये समाना इति सकृदाच्छिन्नमग्नौ कृत्वा पात्राणि
द्वन्द्वमाहरतीति विज्ञायते^१ ॥ ६ ॥

अथ आहुं^१ मासि मास्यपरपक्षे ऽन्यतमे ऽहन्यजन्मर्चे
ब्राह्मणनिमन्त्रणादि सर्वमष्टकावत्तथाज्यचरु कृत्वात्र पिण्डार्थं

१ This passage is difficult to restore. I have accepted the reading of Ma. The text of the mantra in the Samhitā seems also utterly corrupt.

१ अनाहिताग्नेः instead of •ग्निः Vi My.

पाचे समवदाय ब्राह्मणान्भोजयित्वा नमो वः पितरो रसायेति
 पिण्डं प्रथमं पितृभ्यो नमो वः पितरः सोम्याम इति द्वितीय-
 तृतीयौ पितामहप्रपितामहाभ्यां^१ पितृभ्यस्तत्पत्नीभ्यः पिण्डा-
 नर्पयतीति विशेषः^१ पितरि जीवति पिण्डा^१ न निर्वाप्यास्त-
 ५ मेवान्नादिना^१ यथेष्टं तर्पयेद्यस्मिन्दिने ज्ञातिमृतस्तस्मिन्नासि
 मासि प्रेतायैकं पिण्डं निरूप्यैकं भोजयेदां संवत्सरान्मासि-
 आद्धमष्टकां च न कुर्यादां सपिण्डीकरणादित्येके^१ पितृपूजा
 प्रेतपूजा भवेत्पितृप्रेतं^१ चोद्दिश्य^१ पूजनं सर्वं आद्धं भवतीति^१
 पिण्डपितृयज्ञः कर्त्तव्य एवेति विज्ञायते^१ ॥ ७ ॥

- १० अथ चैवी^१ चैव्यां पौर्णमास्यां गृहं शोधयित्वालङ्कृत्य
 दम्पती नववस्त्रोत्तरीयपुष्पाद्यैरलङ्कुर्यातामाधारे कृते
 देवताभ्यः स्नान्यां चरुं श्रपयित्वाज्येन ग्रीष्मो हेमन्त ऊर्णं मे
 पूर्यतां^१ श्रिये जातो वेष्णवं च ऊत्वा साज्येन चरुणा मधुस्य
 स्वाहा माधवस्य स्वाहा शुक्रस्य स्वाहा शुचिस्य स्वाहा नभस्य
 १५ स्वाहा नभस्यस्य स्वाहेषस्य स्वाहोर्जस्य स्वाहा महस्य स्वाहा
 महस्यस्य स्वाहा तपस्य स्वाहा तपस्यस्य स्वाहर्तुभ्यः स्वाहर्तु-
 देवताभ्यः स्वाहौषधीभ्यः स्वाहौषधीशाय स्वाहा श्रिये स्वाहा
 श्रौपतये स्वाहा विष्णवे स्वाहेति जुहोत्यपरेणाग्निं देवीं
 श्रियं देवं श्रौपतिं च प्राङ्मुखमभ्यर्च्य हविर्निवेदयति^१

१ पिण्डी न निर्वाप्यास्त. Vi My alone.

२ Thus Ma; प्रेतान्बोद्दिश्य La Ed; प्रेताननुद्दिश्य Vi; प्रेतानुद्दिश्य My.

३ पूर्यतां Ma Ed, but both copies of the Samhitā पूर्यतां ।

चेत्वाणि^१ पक्वान्यन्नानि ब्राह्मणानन्नसूक्तेन भोजयित्वा
सपिण्डैर्युक्तो भुञ्जीत^१ ॥ ८ ॥

अथाश्वयुजौ^१ आश्वयुज्यां पौर्णमास्यां गोष्ठे ऽग्निं समा-
धायाधारं जुहुयादग्नेः प्राच्यां भवं देवमावाह्याभ्यर्च्य तृणानि
संभृत्य गाः स्थापयति^१ भवायेति स्थाच्यां निर्वापश्रपणं^१ ५
कृत्वाग्नौ परिषेकं कुर्यात्^१ भवाय शर्वायेशानाय पशुपतय
उग्राय रुद्राय भीमाय महादेवाय स्वाहेति रुद्रमन्यं व्यम्बक-
मित्याज्यहोमान्ते सेचनेन चरुमवदायाभिघार्यावदानं संगृह्य
पूर्ववज्जुहुयाद^१ कर्कपचैर्देवैः^१ चरुं निवेद्याज्यशेषेण तृणान्यभ्युक्ष्य
गोभ्यः प्रदाय प्रदक्षिणनमस्कारौ करोतीति विज्ञायते^१ ॥ ९ ॥ १०

अथाग्नौ नित्यहोमान्ते विष्णोर्नित्यार्चा^१ सर्वदेवार्चना
भवति^१ अग्निर्वै देवानामवमो विष्णुः परमस्तदन्तरेण सर्वा
अन्या देवता इति ब्राह्मणं^१ तस्माद्गृहे परमं विष्णुं प्रतिष्ठाप्य
सायंप्रातर्होमान्ते ऽर्चयति^१ षडङ्गुलादहौनं तद्रूपं कल्पयित्वा
पूर्वपचे पुण्ये नचचे प्रतिष्ठां कुर्यान्नष्ठात्पूर्वं तृतीये ऽहन्यौपा- १५
सनाग्निकुण्डं कृत्वा पूर्ववत्प्रोचणोज्जेखनादि कर्म कुर्याद्वितीथस्यां
वेद्यां षट्त्रिंशदङ्गुलप्रमाणैर्दर्भैः कूर्चैर्न वा परिस्तीर्थं परिधी-
नूर्ध्वमभिधौ निधायोर्ध्ववेद्यां यथादिशमिन्द्रादिदिग्देवा-
न्दक्षिणे ब्रह्माणमुत्तरे सोमं च पुष्याद्यैरभ्यर्च्य तथैवाधारं

१ चैत्रियाणि B.

१ ०श्रपणौ B.

१ Thus B, and the Prayoga also points to a plural; ०पचे देवं
A La.

१ नित्यार्चना B.

जुहोति ^१ दद्व्यः स्वाहा हनूभ्याः स्वाहेत्यङ्गहोममतो देवादींश्च
 ऊत्वा पुरुषसूक्तं जपन्सुवर्णेनाच्युन्मेषणं करोति ^१ नद्यां तटाके
 जलपूर्णपात्रे वा ^१ ये ते शताद्यैर्वस्त्राणि ^१ कुशांश्चास्तीर्य विष्णु-
 सूक्तेन देवं प्राक्शिरः शाययित्वाधिवासयति ^१ द्वितीयदिवसे
 ५ स्नात्वा रात्रौ पूर्ववदाधारं ऊत्वाष्टौ कलशानादृत्य पञ्चगव्य-
 धृतदधिचौराक्षतोदकफलोदककुशोदकरत्नोदकैः पूरयित्वा
 देवमभ्यर्च्य वसोः पवित्रमग्न आयाहीषे त्वोर्जे त्वा शं नो
 देवौश्चत्वारि शृङ्गा ^१ सोमो धेनुं चत्वारि वागिदं विष्णुरिति
 कलशैः स्थापयित्वापोहिरण्यपवमानैर्गन्धतोयैश्च स्थापयत्यग्ने-
 १० रुत्तरस्यां त्रौहिभिर्वेदिं कृत्वा विष्टरं ^१ न्यस्य ^१ वस्त्राणास्तीर्य ^१
 देवमारोप्य वस्त्राद्यैरलंकृत्यार्चयति ^१ पुण्याहं कृत्वा स्वस्तिस्मृक्तेन
 तामभिमृश्य स्वस्तिदा विगस्यतिरिति प्रतिसरां बद्ध्वा
 पूर्ववद्देवं शाययति ^१ ॥ १० ॥

कालविहीनं कुम्भमुत्पूतैराधावैरापूर्य देवस्य पार्श्वे निधाय
 १५ प्रणवेनाभिमृश्य कूर्चाक्षतसुवर्णरत्नानि प्रक्षिपेन्निष्कलं देवं
 हृदये ^१ तथाधावे ^१ रुक्माभं रक्तास्रनेत्रपाणिपादं श्रीवत्साङ्गं
 चतुर्भुजं पीताम्बरधरं शङ्खचक्रधरं सौम्यं सकलं ध्यात्वा

१ वैते शता० Ma La Ed ; वा रते शता० Vi My ; रते शता also Bh. ;
 acc. Ac. to the Samhitā the mantra begins वे वे श०, cp. IV. 14.

२ Thus Vi La Ed and printed text of the Samhitā ; शृङ्गाः Ma
 My and Grantha copy of the Samhitā.

३ Thus A La ; विष्टरे वस्त्राणास्तीर्य Ma ; संन्यस्य Bh.

४ हृदयागदाधावे A La.

प्रणमेदंशिं परिषिच्य हौत्रं प्रशंस्य दक्षिणप्रणिध्यामो भूः
 पुरुषमो भुवः पुरुषमोः सुवः पुरुषमो भूर्भुवः सुवः पुरुषं
 नारायणं विष्णुं पुरुषं सत्यमच्युतमनिरुद्धं श्रियं महीमिति
 नाम्नावाह्यं निर्वापं कृत्वाज्येन विष्णुसूक्तपुरुषसूक्ताभ्यामतो-
 देवादौष्क्रिये जातो मेदिनी देवौति चतुरावर्त्य ऊत्वा नाम्ना
 साज्यं^१ चरुं जुहुयात्प्रभाते स्नात्वा प्रणवेन देवमुत्थाप्य
 शकुनसूक्तं जपन्सह कुम्भेन देवमानौय गृहे वायव्यां देवायतने
 ऽग्निशालायां वार्चापौठे रत्नं सुवर्णं वा संन्यस्य विष्णुसूक्त-
 पुरुषसूक्ताभ्यां विष्णुं प्रतिष्ठापयामौति प्रतिष्ठाप्य विम्बस्य
 मूर्ध्नि नामौ पादे च^२ सुवर्भुवर्भूरिति हृदये प्रणवं विन्यसेदं^३
 विष्णुरिति देवं ध्यायन्कुम्भस्यमाधावं शक्तियुतं^४ कूर्चनादाय
 विम्बस्य मूर्ध्नि विष्णुमावाहयामौति संस्त्राव्यावाहनं करोति^५
 विधिनैवाराध्य हविर्निवेदयति^६ ॥ ११ ॥

अथ नित्यार्चनमतो देवा इति देवं प्रणम्य निर्मात्र्य-
 मपोह्योत्पूतैराधावैर्वाहृत्या^७ वेदिं परिमृज्य पूर्ववद्देवं ध्यात्वा^८
 प्र तद्विष्णुरिति कुशपुष्पदर्भान्यतमेनासनं^९ कल्पयित्वा चौणि
 पदेति पाद्यं शं नो देवौरित्याचमनं दद्यादिष्टे लोर्जे त्वेति
 स्नापयित्वा विष्णोर्नु कमिति वस्त्राभरणैरसंकरोति^{१०} पूर्ववत्

१ A La om.

२ After च Ma La ins. क्रमेण ।

३ Thus Vi My ; शक्तियुतं La Ed ; शक्तिं Ma ; शक्त्या युतं Bh.

४ B अपोह्य instead of अपोह्य ।

५ Thus A ; कुशपुष्पादन्यत० Ma.

वत्पाद्याचमनं दत्त्वा तदिष्णोः परमं पदमिति पुष्पं तदिप्राप्त
इति गर्भं परो मात्रयेति धूपं विष्णोः कर्माणीति दीपं
चिर्देव इत्यर्थं दत्त्वा पुनराचमनं ददाति । तदस्य प्रियमिति
हविर्निवेदयेद्विदं विष्णुरिति पानौयं तथाचमनं विचक्रमे
१ पृथिवीमिति सुखवासं च दत्त्वा द्वादशाष्टाक्षराभ्यां पुष्पाणि
ददाति । तं यज्ञपुरुषं ध्यायन्पुरुषसूक्तेन मंस्त्रय प्रणामं
कुर्याद्यज्ञेषु विहीनं तत्संपूर्णं भवतीति श्रुतिर्दिजातिरतन्द्रितो
नित्यं गृहे देवायतने वा भक्त्या भगवन्तं नारायणमर्चयेत्त-
दिष्णोः परमं पदं गच्छतीति विज्ञायते । ॥ १२ ॥

- १० अथ ग्रहशान्तिं व्याख्यास्यामो । ग्रहायत्ता लोकयात्रा ।
तस्मादात्मविहङ्गे प्राप्ते ग्रहान्सम्यक् पूजयत्यादित्यसूत्रो ऽङ्गारको
बुधो बृहस्पतिः शुक्रः शनैश्चरो राहुः केतुश्चेत्येते नव ग्रहा ।
रक्तासितातिरक्तश्यामपीतसितासितरुष्णधूसवर्णाः । अनला-
प्यतिगृहहरौन्द्रशचीप्रजापतिशेषयमाधिदैवत्याः । मध्याग्नेय-
१५ दक्षिणेशान्योत्तरपूर्वपश्चिमनैर्ऋतवायव्याश्रितास्तस्माच्छुद्धे देशे
मनोरमे गोमयेनोपलिप्ते स्वे स्वे स्थाने शालिग्रहीहिभिः
सिकताभिर्वा चतुरश्रं वृत्तं तुल्याकारं त्रिकोणमष्टाश्रमर्ध-
चन्द्राकारं^१ वज्राकारं दण्डाकृतिं^२ ध्वजाकृतीति^३ क्रमेण
पौठान्युपकल्प्य^४ तेषु कूर्चं निधाय तद्विष्णुपार्श्वं तदधि-

१ शेषयमा शेषि • Ma.

२ चर्धचन्द्रं My La Ed.

३ कृतिर्ध्वजा • Ma, कृतिं ध्वजाकृतिमिति La.

४ उपलिप्य B.

देवतामुद्दिश्य^१ पीठान्युपकल्प्याहवनौयान्वाहार्यगार्हपत्यावसथ्य-
मभ्याक्रमेणोपकल्प्याग्नौन्साधयित्वाचैत्येत्करवीरशङ्खपुष्पोत्पल-
नन्द्यावर्तचम्पकमन्निकामितगिरिकर्णिकाकल्हारतापिञ्जपुष्पै-
स्तदर्णवर्णैः पुष्पैर्गन्धैः पूर्ववदभ्यर्च्य शुद्धोदनपायमगुडो-
दनदध्मोदनगौडिकचित्रोदनकसरमाषोदनकणोदनानि क्रमेण^२
निवेदयेत्^३ ॥ १३ ॥

तदधिपांस्तदर्हणाभ्यर्चाधारं जलार्कपलाशखदिरापा-
मार्गाश्चत्योदुम्बरशमीदूर्वाकुशान्यथा क्रमेणा सत्येन सोमो
धेनुमग्निर्मूर्धोद्बुध्यस्व बृहस्पते अति यच्छुक्रं ते अन्यच्छं नो
देवीः कथा नश्चित्रा केतुं कृण्वन्निति क्रमेणाष्टशतं सप्तविंशतिकं^{१०}
वा त्रिमधुराक्ताभिः समिद्भिश्चरुणान्येन च जुहुयादाहवनौये
शशिशुक्रयोरन्वाहार्यं ऽङ्गारकराज्जोर्गार्हपत्ये ऽमितकेलोरावसथ्ये
गुरुबुधयोः सभ्ये सवितुरित्यग्निं दूतं ये ते^{११} शतं सुब्रह्मण्य
इदं विष्णुरिन्द्रं प्रणवन्तं गन्धदारां ब्रह्म जज्ञानं शं नो निधत्तां
यमो दाधारेत्यधिदेवेभ्य आग्न्येन तत्तत्स्थाने जुहुयाद्विष्णो-^{१२}
रुंकादीन्^{१३} मिन्दाज्जत्याश्रावितादीन्बुला पायसकसरगौड्याद्यैः
पूर्वोक्तचरुभिर्ब्राह्मणान्मोजयित्वा रक्तधेनुमादित्याय शङ्खं
सोमाय ताम्रमङ्गारकाय हिरण्यं बुधाय शुक्रं वासो बृहस्पतये
हयं शुक्राय कृष्णां गां शनैश्वराय राहोष्वागं केतोरायम-

१ तदधिदेवमु० Vi My, तदधिदेवतमु० La Ed.

२ So here all the Mss., as against p. 63, l. 3

३ Instead of 'कादीन्' Ma 'कादि ।

दण्डमित्यात्मविरुद्धानां तदर्हं^१ दद्यात्सर्वेषामलाभे सुवर्णं^२ ।
 जन्मकर्मसांघातिक्रमासुदायिकवैनाशिकर्चसंस्थेषु क्रियाकाल-
 विरुद्धेषु गृहेष्वेतच्छुभं^३ स्वारभेतै^४ तेन नवग्रहजा दुःखा व्याधयः
 शान्तिं यान्ति^५ । अन्यथा महत्तरो दोषो भवति^६ । ग्रहपूजां
 ५ पुरस्कृत्य सर्वकर्म समारभेदिति विज्ञायते^७ ॥ १४ ॥

चतुर्थः प्रश्नः समाप्तः ॥

१ Thus B ; तदर्हमर्हं A, La.

२ Ma ins. वा ।

अथाहिताग्नेः पत्न्या गृहस्थस्य स्त्रिया ब्रह्मचारिणो
 ऽनारोपितकार्यस्य च^१ दहनविधिं व्याख्यास्यामो^२ यथोक्तैस्त्रै-
 वार्षिकैररिष्टेरायुरात्मीयं परीक्ष्य तृतीये पञ्चमे नवमे वाङ्गि^३
 सुमूर्ध्वान्धवान्पञ्चविधानाङ्ग्य पूर्व प्रियं भाषिलैहिकं^४ संभोगं^५
 पारलौकिकं चात्मानो^६ विभजेदुपस्थिते ऽहनि शुचौ प्रदेशे *
 मिकतातले^७ दर्भाग्रागधानास्तृणाति^८ दक्षिणाद्यानित्येके^९
 तत्रासीत शयौत वा दक्षिणशीर्षमस्याध्वर्युः शं नो मित्र इति
 शान्तिमात्मनः कृत्वायुषः प्राणमिति सुमूर्धोर्दक्षिणे^{१०} कर्णे^{११}
 जपेत्संज्ञानमिति वामे च^१ प्राप्ते प्रयाणकाले शुक्लमहो मासाः
 षडुत्तरायणमग्निर्ज्योतिरनेन पथा ब्रह्मपदमपुनरावृत्त्याभ्येति^८ १०
 धूमः^९ कृष्णो रात्रिर्मासाः षड् दक्षिणायनं चान्द्रमसमेतज्ज्योतिः
 प्राण्य^{१०} निवर्तत इति गतौ चोभे विज्ञाय शान्तिं ज्योतिष्मतीं
 जपतीन्द्रियाणौन्द्रियार्थेषु निरुध्य क्रमेण घण्टावसानिके^{११}

१ च in B and La only.

२ वा० B ; चा० A La.

३ ०हिकसंभोगं Mss. exc. Vi.

४ चात्माने Vi My La.

५ Thus Ma La Vi My ; मिकतास्तिलान् Ed and to this reading points Bh also.

६ सुमूर्धोः in Vi My La, not in Ed Ma ; supported by the Bh.

७ दक्षिणकर्णे Ed Vi.

८ Thus La ; अपुनरावृत्त्याभ्येति Ed ; अपुनरावर्त्याभ्येति Ma ; पुनरावृत्त्या० Vi ; पुनरापत्त्या० My.

९ धूमः La Vi My ; the Bh. , धूमो धूयवर्णः points to धूमः ।

१० प्राण्यते Vi My.

११ ०वसानिके Vi.

पदवधे निविष्टे^१ नानाविधे स्वयंज्योतिषि ब्रह्मण्यद्वितीये तस्यो
 ऽसौ सो ऽहमित्यात्मोपासनक्रमेण^२ वा समादधीत^३ यस्मा-
 त्प्रयाणकाले^४ यं ध्यायति तन्मय एव भवत्यात्मेति ब्रह्मवादिनो
 वदन्ति^५ तदेवं देवकृते^६ प्रतिसंहारे गन्धात्मकं भूमेर्गुणमापः
 ५ प्रथमं यमन्ति^७ तदास्य भ्रमतीव शरीरं व्यावतिष्ठेतापां^८
 गुणोद्रेकादिन्वितो ऽग्निः प्रविश्य प्राणायतनमर्माणि दारय-
 न्नाडौमुखेभ्यो रसं दहति^९ तदा दह्यमानमिव शरीरं मन्यते^{१०}
 ततः कौलालं शयति^{११} मुक्तबन्धे श्लेष्मणि पिप्पलेन महाग्नौ
 पतिते स चाग्निरर्थाभावाच्चास्यति^{१२} वायुस्त्रिर्यगूर्ध्वमधश्चैव^{१३}
 १० शरीरं व्यालोलयति^{१४} तस्मान्मुह्यति^{१५} तदा स्त्रैः स्त्रैः कर्मभि-
 रनुमुक्ताः^{१६} पञ्च वायवो विस्तृजन्त्यात्मनः स्थितिमभिनिरूपा-
 मतस्योच्छ्वास ब्रह्मसुक्ताहतेरिव^{१७} मन्दं मन्दमृन्माणमुदावहति^{१८}
 तदा वेगेनोत्थाय वायुमूर्तिर्भ्रमन्नित्यस्य^{१९} कण्ठे खुरखुराय-

१ °ष्टौ Ed only.

२ आत्मोपा० Ma Bh My.

३ प्रायण० Ed.

४ देव० A La.

५ Reading uncertain. I have accepted the reading presented by Ed; व्यापयतिष्ठेता० Ma; व्यापयतिष्ठेतापां Vi; व्यावतिष्ठेता the Bh, explaining विशेषेणायतनस्य (pointing to शक्तिः); व्यापयतिष्ठेतापां La; My is incomplete.

६ एवं instead of एव B.

७ मुक्ताः instead of उन्मु० B.

८ Thus tentatively emended; °मुक्ताहतेरिव Ma Ed; ब्राह्मसुक्ताहते० My, Vi corrupt; ब्राह्मसुक्ताहतेरिव La; Bh presents मुक्ता ।

९ अस्य om. La A.

माणो^१ विश्वमेव विहरञ्जलूकावत्पदात्पदान्तरं^२ विन्दन्नु-
त्कामति^३ धर्माधर्मावूर्ध्वभावो^४ ऽधोभावश्च^५ ज्ञानाज्ञाने सुख-
दःखे चेश्वरवशात्तेन सह^६ प्रतिष्ठेयाताम्^७ ॥ १ ॥

अथ^८ वै विगतानिलचेष्टं देहं मृतकमाज्ञाय^९ गेहाद्वहिः^{१०}
शुचौ देशे चित्तिःसुगादिना स्नापयित्वाज्याभिषेचनं^{११} याम्या-
लंकरणं बर्हिषा पादकरयोरङ्गुष्ठौ^{१२} बध्नीयाद्यस्याभोक्ता शकल^{१३}
इत्यहतेन वाससा पादतोदशान्तमाकादयति^{१४} तथैव शयन-
मभ्युक्ष्य गाङ्गेयेति^{१५} ग्रायथीत^{१६} नैतदन्ये स्पृगन्थनाहिताग्न्या-
दीनां सर्वौषधिप्रक्तेनोदकुम्भन^{१७} अग्निज्ञाने स्नानालंकारौ स्नाता-
मिति विशेष^{१८} उखास्वग्रीनादाय यज्ञभाण्डानि नवानि १०
मृन्मयानि^{१९} घटशरावादौन्यौदम्बराणि समित्परिधिशाखा-
पचाण्छत्तरवर्हिर्हिरेण्यशकलतिन्नाक्षतदधिमधुचौराज्यादीनि^{२०}

१ Thus Ed My La Bh ; खुरखुरा Ma Vi.

२ जलूकवत् A La.

३ ऊर्ध्वभागाधोभागौ च Ed only.

४ सहायना B.

५ अथो A La.

६ मृतकं instead of मृतं Vi My La.

७ These two words om. Vi My ; only Vi has a trace of them : मृतमाग्नेयशे शुचौ ।

८ ज्ञाय om A La ; *भिषेक Ed only.

९ *ङ्गुष्ठे B.

१० Mantra uncertain ; यस्याभोक्ता शकल La Vi My.

११ गाङ्गेय इति Vi My Bh.

१२ *प्रयुक्तेनो instead of *प्रक्तेनो B.

१३ स्रक् all exc. Ed.

१४ A and La पाचाणि instead of पचाणि

संभृत्योत्तरस्यां पूर्वतस्तस्मात्प्रस्यति^१ स्नात्वाध्वर्युः^२ पितृमेध-
विधिनाग्निहोत्रेण यथास्वमग्नौ दक्षिणाभिमुखः प्राचीनावीती
परिस्तौर्यं मतिलेनाक्षतेन वैश्वदेवं जुता गृहदेवताभ्यो बलिं
हरेत्^३ शवस्य भारकाः सपिण्डाः पञ्चसंबन्धिवर्गा^४ वा तदन्ये
५ समानौ द्वौ चत्वारो वा स्नाता दर्भरज्जुसंवीता दर्भाभ्रधराः
स्युः^५ पुत्रास्तृष्टिकायोगेनाग्नौनसंकरं^६ गृह्योयुः कुशं च^७
पन्नौतराण्यन्ये ऽनुनयन्ति^८ पश्चादुत्तारेण^९ मेरोरंह इति
मृतकमुद्धृत्य यथाप्रवेशं गृहान्निर्गमय्य हरेयुर्गामान्ते पालाश्या
शम्या वा शाखयाप्रदक्षिणमपेत वीतेति त्रिविधौस्त्रिरपक्रमं^८
१० दक्षिणान्तं मार्जयित्वाहोभिरङ्गिरिति दक्षिणस्यां तामुत्सृजति^१
तत्र तिलाक्षतोदकैः प्रोक्ष्य मेरोरंह इति दक्षिणशीर्ष-
मवतारयेयुर्हत्तरचाण्डूद्धारावतारयोरेवमेतेन^८ कुर्वीरंस्तथै-
वाग्न्यादिसंभारान्निधाय तस्मादायथां दक्षिणगेषु दर्भेषु
चिगुणेश्वराणि त्रीणि मृत्पिण्डान्यवाच्यन्तं न्यस्य हव्येन विष्णुं

१ पूर्ववत् B instead of पूर्वतः ।

२ स्नातो A, स्नातोध्व० La.

३ Thus La Vi My Bh ; पञ्चसंबन्धिवर्गा Ma Ed.

४ ० न्ययिष्टि० B.

५ च om. B.

६ नयन्ति Ma Vi My, नयन्ति La.

७ Thus Ed Vi ; ० हुतरेव Ma Bh My La.

८ चिः om. B.

९ उद्धर instead of उद्धार B.—चनेन instead of एतेन Ed.

ब्रह्माणं तिलाचतोदकैर्दक्षिणाभिमुखो ऽभ्यर्चयति^१ तथाप-
 सव्यं^२ कथ्येन रुद्रं पूजयेत्^३ आधानक्रमेण शवाभिमुखः स्वे
 स्वे^४ ऽग्नौ जुहुयात् धात्रे ऽर्यम्णे ऽऋष्याय मित्राय वरुणाय
 त्वष्ट्र इन्द्राय पूष्णे भगाय विवस्वते^५ पर्जन्याय विष्णवे स्वाहा
 व्याहृतीर्ब्रह्मणे^६ स्वाहा व्याहृती रुद्रेभ्यो ऽपसव्यं होमो ५
 मृगव्याधाय शवाय भवाय पिनाकिने भवनायेश्वराय स्थाणवे
 कपालिने निर्वृतये ऽजायैकपदे^७ ऽहये बुध्नियाय स्वाहेति
 व्याहृतीः^८ ॥ २ ॥

पूर्ववत्पूजनं मृत्पिण्डानां^१ मृतकस्य चेलोपमार्जनैः सिग्वातं
 वातास्ते वान्त्विति त्रिः कृत्वा तथा श्मशानेक्षणमुद्धृत्यानु यज्ञ- १०
 भाण्डं नयति^२ मृत्पिण्डं वैष्णवं तेषामप्सु क्षिपति^३ ब्राह्मं
 तत्रैव पिदधाति^४ रौद्रमादाय गच्छेच्चितोद्देशं^५ वनं नदीतौरं
 शिलोच्चयं वा प्रत्यग्दक्षिणतश्च प्रवणं गृह्णाति^६ भिन्नच्छिन्न-
 मलवल्मीककेशकपालास्थितुषाङ्गारोषरेरिणपाषाणवृक्षमूलोद्दे-
 शान्वर्जयेत्तत्र^७ चिताप्रमाणं कायमाचायामं तदर्धविस्तारं १५

१ अभ्यर्च्य La Vi My.

२ सव्यः Vi My.

३ स्वे once B.

४ Instead of विवस्वते Ma and printed text of Samhitā दिवस्वतये।

५ Here and below we find व्याहृतीः or •तिः or •तिं or •तौ ।

६ Thus Ma ; जैकपदे and ऽहिर्बुध्नये the others.

७ संनयति Ma.

८ निक्षिपति Ma.

९ चितोपदेशं B.

१० •मूलदेशान् B.

- गृहीत्वा पूर्ववच्छाखया सहिरण्यया वा प्रमान्योत्सर्जन-
 मभ्युक्षणं च^१ तासु वीधौष्यपसर्पतः^२ सर्पत प्रेता इति^३
 तिस्रो नव वा कर्षूर्दक्षिणापवगाः स्फ्येन परशुना वा
 भागावगाढविस्तारं मध्यपूर्वापरतश्च खनति^४ तिलतण्डुलाना-
 ५ मपसव्यं मुष्टिभिर्यमाय दहनपतये पितृभ्यः स्वधा नम इति
 तास्तथा पूरयित्वा शेषान्सर्वतो विकीर्य^५ मध्ये मृत्पिण्डेन सह
 हिरण्यशकलमवदधाति^६ दक्षिणार्धेर्धैस्तत्प्रमाणैरास्तौर्यं शकुं
 तद्विस्तारोच्छ्रयं दक्षिणाशष्पेधांसि चिनोति^७ कुरु मध्विति
 साङ्गं कृष्णाजिनमधोलोमं^८ दक्षिण्यौवं यद्याहिताग्नि-
 १० रास्तृणाति^९ चितापूर्वं मृतकं तथा निधायाग्नींश्च सर्वानथ
 दक्षिणामुखः प्राचीनावीती परिस्तीर्य यथास्त्रमग्नौ जुहोत्य-
 ग्रये सोमायेन्द्राय यमाय वरुणाय कुबेराय पृथिव्या अश्व-
 स्तेजसे वायव आकाशायाहङ्काराय बुद्धय इन्द्रियेभ्यः पुरुषाय
 सूर्याय जीवाय मनसे पञ्चभूताधिपतये परमपुरुषाय
 १५ सुकृताय धर्माय ध्रुवाय वृषाय स्वाहेति व्याहृतीः^{१०} शिवं
 यान्निति मृतकं प्रोक्ष्य चितायां तिलानवकीर्य तत उद्ध-
 त्यावतारयेयुः^{११} सप्तसु प्राणमार्गेष्ववाचीनपाणिर्हिरण्यशकलानि

१ अपसर्पत य इति Ma in acc. with the printed text of Samhitā ;
 अपसर्पे सर्पत प्रेता इति A and La, more in acc. with the grantha
 ms. of S., which reads अपसर्पतः(?) सर्पत etc. —वीक्षीय La only.

२ विकीर्य Ma Bh My La ; वकीर्य Ed Vi.

३ लोमं Bh Vi.

सप्त मधुनाक्तान्या वो वहेति^१ प्रत्यस्यत्याज्याक्तानीत्येके^२
अलाभे^३ सप्ताज्यविन्दूनिति^४ विज्ञायते^५ ॥ ३ ॥

तिलतण्डुलदधिमधुचौराणां यथालाभमिश्रमास्ये क्षिपे-
त्तदास्यं दर्भेण स्पृशन्दिश्वतुर्होत्रं जपति^१ पृथिवी होता
द्यौरध्वर्यु रूद्रो ऽग्नौदृहस्पतिरुपकृतेति चत्वार्यासौदन्तानि^२
चतुर्होत्रं^३ तथा नामिकापुटयोर्दशहोत्रं^४ चित्तिः सुक्
चित्तमाज्यं वाग्नेदिराधौतं बर्हिः केतो ऽग्निर्विज्ञातमग्नि-
र्वाक्पतिर्होता मन उपवक्ता प्राणो हविः सामाध्वर्युरित्येतानि
दश्यासौदन्तानि दशहोत्रं^५ तथाह्णोः षड्होतारं^६ सूर्यं ते
चक्षुर्वातं प्राणो द्यां पृष्ठमन्तरिक्षमात्माङ्गैर्यजं पृथिवीं शरीरै- १०
रित्येतानि षडासौदन्तानि षड्होतारं^७ तथा कर्णयोः पञ्च-
होतारमग्निर्होताश्विनाध्वर्यु लष्टाग्नीन्मित्र उपवक्तेति पञ्चा-
स्तामासौदन्तानि पञ्चहोतारं^८ तथा कौकसासु सप्तहोतारं^९
महाहविर्होता सत्यहविरध्वर्युरच्युतपाजा अग्नौदच्युतमना
उपवक्तानाष्टयस्याप्रतिष्टयस्य यज्ञस्याभिगरावयास्य उद्गातेति १५
सप्तास्तामासौदन्तानि सप्तहोत्रं^{१०} जघनेन दक्षिणाग्रेषु दर्भेषु

१ Reading of pratika uncertain •क्तान्या चो वहेति Ma Ed Vi La
and printed Samhitā-text; •क्तान्यावहेति My; चान वद grantha ms.
of Samhit चापी वद Bh.; op. VII. 2.

२ प्रत्यस्य instead of प्रत्यस्यति B La.

३ तस्य ins. A La.

४ •विन्दुव रति Ma.

५ पञ्चहोत्रं B La.

यज्ञपात्राणि प्रयुनक्तुत्तरेण प्रोक्षणीं संस्तृत्य मृत्याचं^१ दास-
 चितां च^२ प्रोक्ष्याथं^३ दर्शपूर्णमासवत्तृष्णीमाज्यानि गृह्णाति
 जुह्वां हतमुपमृति दधि भ्रुवायां मधु चौरमग्निहोत्रहवण्यामपि
 वाज्यमेव मवांसु^४ यान्यासेचनवन्ति पात्राणि तानि संपू-
 रयत्यभ्युक्ष्येतराणि^५ पात्राण्यत्रावचिनोति^६ तथाग्नं^७ आया-
 हीति जुह्वा हतदानमिषे त्वोर्जं त्वेत्युपमृता^८ दधि देय-
 मग्निमीड इति भ्रुवया^९ मधु शं न इत्यग्निहोत्रहवण्या^{१०}
 चौरं^{११} तानि तिलोक्षतादीनि तथापोह्य दर्शपूर्णमासानु-
 योज्यान्यस्मा उपाहरति^{१२} अग्रे^{१३} मृतादिति^{१४} स्फ्यं जुह्वा दक्षिणे
 हस्ते निदध्याद्राजसनीत्युपमृते^{१५} सव्ये^{१६} विश्वं दिधुचुरिति^{१७}
 भ्रुवासुरमि^{१८} तत्रैवाग्निमश्वत्यादित्यरणिमयाग्रं^{१९} या लोका
 इत्यग्निहोत्रहवणीमास्ये^{२०} स्यातामित्याज्यस्त्वौ^{२१} नामिका-

१ Thus all the Mss ; Ed only मृतं ; मृतशवपात्रं Bh. read मृतं
 पात्रं, cp. Hir. pi. sū. p. 36, l. 15.

२ चाथ प्रोक्ष्य A La ; Ma om. चय, Bh. ins. it after प्राक्ष्य and
 cp. Hir. l. c.

३ अभ्युक्ष्येतराणि Ma.

४ Thus Ma My ; •व वा चिनोति Vi ; •पात्रावाचि. Ed La ;
 अवचिनोति Bh.

५ अथाग्र Ma only.

६ उपमृति Vi My.

७ वायां and •हवण्यां Vi My.

८ Ed La My ins. ददाति, Vi दधाति ।

९ Thus A and La ; अग्रे हता. Ma ; अग्रे हंता. Bh.

१० •राजसमित्यु. Ma.

११ दिधुचु. Vi My ; दिधुचु. Ed ; दधिचु. Ma ; दिदिधुमिति Bh,
 दिधिचुरिति La.

१२ Original text uncertain. Thus Ma and probably Bh ;

•हवणीमास्यता. A ; •णीमास्यता. La.

पुटयोर्वाहणाविद्याज्यस्थाली^१ कण्ठे^२ कराविति प्राश्निचं
 भित्त्वा वा^३ कर्णयोर्मुञ्जराराण^४ इत्युलूखलमुसलौ हन्वोर्हार्थ-
 मिति यावाणकौ दत्तु यदि ते स्यातां^५ षडष्टकमिति
 कपालानि शिरःस्थाने ललाट एककपालं^६ विष्णो रराट-
 मिति प्रोच्य पिष्टसंयमनीमुदरे^७ परशुमुदिते मेति क्त्विच्चा
 चैकं^८ शूर्पं पार्श्वयोरस्थेति सांनय्यकुम्भं वक्षणे यदि
 संनयेत्सत्यवतेति दृषदपले अण्डयोः^९ सत्यं बर्हिर्ज्योतिषे-
 त्यग्निहोत्रस्थालीमन्वाहार्यपचनं च पृष्ठयोरिन्द्रसेनेत्युपाव-
 हरणीं पादयोर्धन्मनौषिणां^{१०} मलदेति वेदं कुर्वे चूडि-
 कायां^{११} चन्द्रमा प्रमवेतौडापात्रं शिरःस्थाने^{१२} तत्रैव तथो-
 पसादनिकमेवं^{१३} यथास्थानमर्पयित्वावशिष्टानि प्रक्षेप-
 ष्यादौनि लौकिकसंभारभाण्डानि धेनुर्वहाणामित्यन्तरा^{१४}
 सक्थिनौ^{१५} क्षिपेत्^{१६} स्फादौनि यज्ञपात्राणीममग्रे चमम-
 मिति निर्वपेदित्येके^{१७} ॥ ४ ॥

१ Thus Vi My La ; *वाहणादित्या० B ; *वाहणासीत्या० Ed.

२ वैकं Ma.

३ Thus A La ; *मुञ्जरेरा इत्य० Ma ; मुञ्जरेराणाम् Bh.

४ *संयमनम् B ; read पिष्टसंयमनीम् ।

५ वैकं Ma.

६ The mantra without यन् acc. to Ed ; यन्मनौषा भंदेति Ma.

७ Thus Vi My ; *सादनीक० B La ; *सादनीमेवं Ed.

८ Thus Ed ; *अन्तरासक्थिनिक्षि० La Vi My ; *अन्तरासक्थे Ma.

९ Here the two recensions diverge widely. The one group (A, i.e. Ed, La Vi, My) reads as I have printed, the other group (B, i.e. Ma, Bh) ends the Khanda with क्षिपेदिति विज्ञायते । ४ । and gives the sentence स्फादौनि..निर्वपेदित्येके after the sentence which ends with करोति (page 77, line 3).

अनाहिताग्नेः सुवादीनि धेनुर्वहाणामित्यादधौ तेममग्ने
 चमममिति कृताञ्जलिः पुरतः स्थित्वा प्रोक्ष्य कृष्णा-
 जिनमादायोर्ध्वलोस्त्रा तेनाच्छादनं करोति^१ बान्धवाः
 कनिष्ठप्रथमास्त्रयः^२ सर्वे वा सिम्वातेन पूर्ववत्सव्यापमचमुप-
 ५ वीजयन्ति^३ यस्मात्सिम्वातादेष पथि सुखं यातीत्यामनन्ति^४
 पद्मौ पुत्रो सनाभिरन्यो वा समानो जलपूर्णकुम्भमादाय^५
 शिरस्तः प्रसव्यं सिञ्चन्पर्येति^६ पृष्ठतो ऽध्वर्युरास्थितः शिरःस्थं
 परशुना घटं किञ्चिद्विनत्ति^७ तां धारामनुमन्त्रयत इमा
 आपो मधुमत्यो ऽस्मिंस्ते लोक उपदुहन्तामिति^८ द्वितीयं
 १० पर्येति^९ मध्यतो भिनत्ति^{१०} तां धारामनुमन्त्रयत इमा
 आपो मधुमत्यो ऽन्तरिक्षे ते लोक उपदुहन्तामिति^{११}
 तृतीयं पर्येति^{१२} तत उपरिष्ठाद्विनत्ति^{१३} तां धारामनु-
 मन्त्रयत इमा आपो मधुमत्यः स्वर्गे ते लोक उपदुहन्ता-
 मिति^{१४} ततः स कुम्भं पृष्ठतः क्षिपति^{१५} यदि पूर्वतः
 १५ क्षिपेन्न गर्भणे कुलस्येति^{१६} ताः कपालावशेषाः प्राणस्थानेषु
 सर्वेषु भूः पृथिवीमित्यपो नयति^{१७} प्राचीमुदीचीं वा निष्क्रम्य
 दिशं शिखां यज्ञोपवीत्यप^{१८} उपस्पृश्य प्राणायामं कृत्वाङ्गी

१ *क्षियः instead of *क्षयः Ma Ed La.

२ Ed reads त्रिः कृत्वापवौ after सव्यं; only Bh. has the plural of the verb.

३ जलपूर्णं Vi My La.

४ अप om. A La.

श्रोषधौर्वनस्यति हिरण्यं वालाभे^१ गां ब्राह्मणान्वेद्यित्वा^२
 देवस्य त्वेति शक्त्या दक्षिणामध्वर्युप्रभृतिभ्यो दद्याद^३ वरं
 ददात्यथाध्वर्युरग्नौ प्रज्वाल्य नियुञ्जीत^४ मध्येन मुक्तशिखः
 प्राचीनावीत्याग्नेय्यामग्निर्धनुर्भिः सवितेति संभारैः सेनेन्द्रस्य
 धेनेति पन्नोभिराहवनायं ददाति^५ वाचस्यते विधे नामञ्जिति ५
 यद्वैवाचस्यते वाचो वीर्येणेत्यतुमुखीभिर्नैर्हृत्यामन्वाहार्यं^६
 सोमः सोमस्य वाचस्यते ऽच्छिद्रयेति यद्वैवायव्यां गार्हपत्यं^७
 वाग्धोतेत्युत्तरस्यां पुरस्ताच्च मभ्यावसथ्यौ दत्त्वा ब्राह्मण
 एकहोतेति स्थित्वा हृदयं जपत्याज्याक्ताभ्यां पाणिभ्यां परा-
 वृत्तमुखो ऽङ्गुष्ठवन्धौ विमुच्य पादावुपलिप्त्येत्येग्रान्यां कृता- १०
 अलिरयं घर्म इत्युपतिष्ठेतानाहिताग्नेः सुवर्णघर्म इत्युपस्थान-
 मितरेषां कपालसंतपनाग्निनेकर्चया^८ दहनमित्येके^९ ॥ ५ ॥

स^{१०} उपवीती^{११} सं त्वा सिञ्चामीति शान्तिं जप्त्वा प-
 तिष्ठेतोदयं तमस इत्यादित्यमतो ऽप्रदक्षिणमनौचमाणा^{१२}
 यामधर्मणाधोमुखा निवर्तेरन्^{१३} श्मशानान्निर्गच्छतो विजने १५
 दर्भरज्जुं प्रसार्यैको मावतरतेति वारयेन्न पुनरवतरिष्याम
 इत्यधस्तात्तुल्याः प्रयान्ति^{१४} विसृज्यान्ते ऽनुयाता गच्छन्ति^{१५}

१ वालाभेत Ed only.

२ वेद्यित्वा Ed ; •णानौचित्वा La Vi ; ब्रह्मनिचयित्वा My.

३ •संतपनाग्निके० A La, but the reading as given above, is mentioned by Ed in a foot note.

४ उपवीती A La.

५ •मनिरोचमाणा Ma Ed.

- तथैव विजने ऽपः प्रपद्यमानान्यूर्वाक्षां शाखां प्रसार्थं स्थानो
 वा मपिण्डो वा राजपुत्रो वा वारयेत्प्रतिमन्त्रेण तोयधिं
 दक्षिणामुखाः सर्वे प्रकीर्णकेशाः प्रपद्येरन्मपु मकृन्नि-
 मज्ज्योत्तौर्याचस्य दक्षिणामुखा प्राचीनावीतिनो मुक्तशिखाः
 ५ सर्वे मनाभयो दक्षिणाग्रेषूदुम्बरपर्णेषु तिलाक्षतेषु त्रिरुदकाञ्जलिं
 तिलमिश्रं प्रेतस्य गोत्रनामपूर्वमास्त्रावयेदसावेतत्त उदकमिति
 मव्योत्तराभ्यां पाणिभ्यां ददते सर्वे चाप्रा 'शमिताम्बर-
 वाससा^१ जलमादाय कनिष्ठपूर्वं यावदायान्ति यत्तत्र स्त्रिय
 आङ्गस्तत्कुर्वन्ति^१ गोमयेन गृहं शोधयित्वोपलिप्योल्कया
 १० त्रिर्दग्ध्वा पुष्पतिलाक्षतैः स्वस्त्यस्तु वो गृहाणामिति यस्मिन्देगे
 प्राणोत्क्रान्तिस्तत्र च विकीर्य द्वारस्य निर्गमनदक्षिणभागे
 समनुलिप्य पुष्पाद्यवकीर्याश्मवज्जिहिरण्यगोमयोदुम्बरपत्र-
 तिलाक्षतानि निधाय धूपदौपादिनोपगतान्तावत्प्रतिगृह्यैयुः^२
 तदश्म मपत्रं वस्त्रतोयेनाप्लुत्य धान्याक्षतं मतिलमालम्ब्य
 १५ ततो वज्जिं सुवर्णं गोमयं च स्पृष्ट्वा तत्र स्थित्वानामन्त्रान्विसृज्य
 वृद्धाय गृहं प्रविश्य लोकयाचामासीरन्^१ तदेवमहोरात्र-
 मुपोष्य प्रातः पूर्ववत्पथोपस्थाय शितास्त्रीन्पुसंक्षत्य पयसा-
 ज्येन प्रक्षाल्याकृतिं कृत्वा पुष्पादिभिरभ्यर्च्यपूपाद्यैस्तृणैः

१ Thus Ma Bh (शमि० Ma); चाप्रा शिताम्बरावसा Vi My La,
 thus also Ed (only शिताम्बरावा०) ।

२ Exact reading uncertain. I have followed A (note the
 neglected sandhi instead of उपगतांश्चावत्). Ma: धूपादौपादीनिवेदिताः
 ताग्रतिः, but the Bh. explains उपगताम् ।

निवेद्यैतेन^१ विधिनाकृतिं दहेद्यस्मात्कुलस्य मङ्गल्यमुत्तरा^२ च
गतिर्भवति^३ तदङ्गि तं चिन्तयित्वा सतण्डुलं वस्त्रं कांस्यं
पानीयं च दद्यात्^४ एष नग्नप्रतिच्छन्दो ऽस्य भवति^५ ॥ ६ ॥

द्यात्वा गुरवे पानीयार्थं शक्त्या दक्षिणां दत्त्वा मायं-
प्रातस्त्रिरुदकाञ्जलिं दत्त्वा नित्यमेकैकं^६ वर्धयित्वा तर्पयेत्पूर्व-
वदपो^७ वासमादायाश्चाप्लव्याभ्यर्च्य बलिं ददाति^८ जलान्तमा
दशाहात्ततः प्रभृत्येकभक्ता^९ निरानन्दा अधःशायिनो भवेयुः^{१०}
मातापित्रोर्हृतवासाः^{११} परिवत्सरं ब्रह्मचारिव्रतं चरेद्यस्माच्चौर्ण-
पित्वव्रतो वंशं वर्धयेच्चतुर्थं ऽहन्यस्थिसंचयनं कुर्यात्सप्तमे ऽहनि
चित्तां पिधाय पैष्टिकमाकारं कृत्वा पुष्पतिलचूर्णलाजधूप-
दौपाचनैः पूजयित्वा बलिं निवेद्य जलं दद्याद्दशमे ऽहनि
तीर्थस्य विसर्जनमुदकाभुतं तदश्म भूमौ तत्रैव तीर्थस्थाने
ऽपिधाय बलिस्थाने पायसं प्रसृतण्डुलैः पक्वं चिभिर्मुत्पात्रै-
र्गृहीत्वा तेनैवाश्रमना सह पिदध्यादिति विसर्जनं^{१२} साय^{१३}
ऽङ्गुष्ठीष्टपाचाण्डुद्दीप्य^{१४} तीर्थं विसृज्य स्नात्वैकादश्यामेको-
द्दिष्टमन्ये चाचक्षते^{१५} वानप्रस्थस्य पत्न्याश्च गृहस्थवद्दहनं
कुर्यात् ॥ ७ ॥

१ तेन instead of एतेन B.

२ माङ्गल्यं Ma La Ed ; मङ्गल्यम् Bh.

३ नित्यं...तर्पयेत् om Ma, but in Bh there are traces of these words.

४ भुक्ता B.

५ पित्रोर्हृतवासाः A.

६ Thus Ma and La ; साधाकृत् Ed ; सायेन्युः Vi My.

यो ह वै धर्माधर्मौ परित्यज्य दक्षिणे देवानदक्षिणे
 पितृन्समारोप्य सर्वमात्मनि पश्यत्यतिरात्मयाजिनस्तस्य^१
 वेदाग्निरिति ब्रह्मवादिनो वदन्ति^१ तथा योगी देवसायुज्यकः
 परकायप्रवेशीत्येते ऽप्यनग्रयः^१ शरीरमेतेषां^१ न स्पृश्य
 ५ काष्ठैरन्तरौकृत्य रज्जुभिर्बद्धा समुद्रगां नदीं नीत्वा बालुक-
 प्रदेशे श्वभ्रं खनति^१ तत्रासयित्वा बालुकैरेव^१ पिदधाद^१ च^१
 गाथा भवन्ति ।

यथा सञ्ज्ञासिनां कायं ये वहन्ति द्विजातयः ।

पदे पदे यज्ञफलं लभेरन्ननुपूर्वतः^१ ॥

१० अनाथानां श्वं चैव ये वहन्ति द्विजातयः ।
 तत्संस्कारकृतो ये च ये च आह्वानि कुर्वते ॥
 तेषामेव फलं प्रोक्तमश्वमेधस्य धर्मतः ।
 मृतानां तु शरीरं यदग्नेर्हविरिति स्मृतम् ॥
 तस्मात्पुण्यशरीराणि दहन्मद्यः^१ शुचिर्भवेत् ।

१५ परदेशगतस्यापि मद्यः शौचं विधीयते ॥

इति विज्ञायते^१ ॥ ८ ॥

अथापद्वाह्यं^१ स्नातको विधुरः कृतचौडो दन्तजातो वा

१ Thus A and La ; पश्यति । चात्मया० Ma ; the Bhāṣya is missing here.

१ Thus Ed ; एषां instead of एतेषां Ma ; शरीरमेतन्नस्पृश्य Vi ; शरीरमेतेनस्पृश्य My, La.

१ बालुकैरपिद० Vi My La.

१ Thus B and La ; •ज्ञानुपूर्वतः Vi My ; •वानुपूर्वतः Ed.

५ दहन् Ma Ed ; वहन् Vi My Bh La.

१ •दाह्य all the Mss., •दाह्याः Ed only.

कुमारः कुमारौ च विधवा वीरविधवासूतविधवा सूतिका
 मूढगर्भिणी पतिघ्नौ निन्दिता घोरा यशोग्नौ पुत्रघ्नौ
 दौक्षितोष्णिगतानार्तवा^१ पाषण्डमूकबधिरा मन्त्रवर्जिता पाप-
 बुद्धिर्दुःश्रीला स्त्री^२ च^३ दहनमेतेषामापद्वाह्यं^४ चाचक्षते^५
 यो वात्मयाजौ स्नातको ऽप्राप्तगृहवृत्तो मृतदारो वा म्रियेत ५
 तस्य ह वै तद्ब्रह्म विफलं मा भूदिति विशेषार्थी यथा-
 विभवानुरूपं दक्षिणां दत्त्वा तुल्यां कांचित्कन्यां तस्मै दाप-
 यित्वा तथा सहोषितस्य प्राप्तगृहवृत्तस्य पूर्वोक्तेन विधिना
 दहनं कुर्यात्^६ तथैव कन्यां च मृतां प्राप्तयौवनां तुल्येन पुंसा
 प्राप्तगृहवृत्तां दहेत्^७ दन्तजातस्य कृतचौडस्य वा तदेषां^८ १०
 तत्राग्नौ^९ व्याहृतौर्ज्ज्वा सावित्र्या दहनं कुर्यात्^{१०} सूतिकां
 मूढगर्भिणीं पुंश्चल्लीमनार्तवां पाषण्डमूकबधिरां मन्त्रवर्जितां
 पापबुद्धिं दुःश्रीलां स्त्रियं पुरुषं वा तूष्णीं दावाग्निना
 दहेदित्यापद्वाह्यं विज्ञायते^{११} ॥ ८ ॥

अथावटाहिकं^{१२} बालस्य मरणे ऽलंकृत्य वाससा पक्षेण १५
 वाच्छाद्य केनापि साधारं नयति^{१३} तच्च^{१४} श्मशाने दक्षिणे-

१ Before अनार्तवा Ed ins. त्यक्तभर्तृका which obviously is a glossema.

२ स्त्रीति च A and La.

३ Instead of आपद्वाह्यं (Thus La Vi My, and to it points also Bh.) Ma Ed आपदिधानं ।

४ तदेषां तत्र चाग्नौ Ma and Ed (only स्तेषां instead of एषां) ; तेषां प्रसृतं (तं मृतं My La) तत्राग्नौ Vi My La.

५ अथावटाहितकं B.

६ Thus Ed and Bh ; तथा Vi My Ma La.

त्तरमवटं तत्प्रमाणं खनति^१ । दृतचौराभ्यामवटमभ्युक्ष्य
दक्षिणां दर्भानवकीर्य तच्च साधारमाधाय शवमाव्यमिश्रै-
स्सिल्ललाजैरक्षतेर्वास्यं पूरयित्वा पिधायोपरि दृतचौराभ्यामुक्ष्यं
वलिदानं वा कृत्वागच्छेन्नास्योदकदानं^२ कुर्यात्^३ । अहं^४
५ बिपेदिति^५ ॥ १० ॥

अथादाह्याभ्याख्यास्यामो^१ न दाह्यो ऽतुल्यो भवति^२ ।
तुल्यो ऽपि पापरोगान्वितो रज्जुशस्त्रविषविभ्रमप्रतिषिद्ध-
हतस्यात्मघातो ब्राह्मणादिहौनहतो ऽग्निदग्धो ऽप्सु मृतो
व्याडहस्तिपशुमत्तहतः स्वकिस्त्रिषाशनिभूतसंपातमृगपतन-
१० महौघपरिसर्पणमहाध्वगमनप्रवासदुर्गव्याधुपेक्षाव्यर्थप्रायोपवेश-
नेषु मृतो^३ न दाह्यो भवत्या^४ दन्तजननाक्षाग्निरा^५ चौडकादित्या^६
पञ्चमादूर्धाहारकस्या सप्तमात्कन्याया नाग्निस्त्रिणी^७ भूमौ
वलिनिर्वपणमित्येके ॥ ११ ॥

अथाकृतिदहनमन्यथानृणस्येष्टापूर्तं देवाः पितरस्य नाग्नन्ति^१ ।
१५ यस्मात्कुलस्य मङ्गल्यायाकृतिदहनं^२ धीयते^३ । तस्मान्मासे
संवत्सरे वा काले पालाशशाखानां सपत्नाणां षष्ठ्यधिकशतचयं
दर्भांश्च गृह्णाति^४ । शुद्धे देशे गोमयेनोपलिप्ते तिलाक्षतानव-

१ ० गच्छेत् । अस्यो० B.

२ वलिं ins Ma Ed.

३ Ed adds विज्ञायते ।

४ Thus Vi La ; खतो न दाह्या भवत्या Ma Ed ; खतो न दाह्या

भवत्या My.

५ माङ्ग० Ma Ed Bh.

६ धीयते Vi My Bh ; विधीयते Ma Ed.

कीर्यं यद्याहिताग्निः कृष्णाजिनमास्तीर्यं तवाकृतिं तावतीं
 करोति^१ तवास्थौनि पालाशदण्डाः पक्षाणि मांसं सिरा
 रोमाणि च दर्भा भवन्ति^२ तस्याङ्गान्युद्दिश्यास्थिगणना^३
 शिरस्थलारिंशत्कण्ठं दश बाह्वं शतमङ्गुलयो दश वक्षस्त्रिंश-
 दुदरं विंशतिवृषणे सौवण्यां च सप्त शिश्नं त्रीणूहं शतं^४
 जानुनी दश जङ्घे विंशतिरङ्गुलयो दशेति विन्यस्य पक्षाणि
 मांसं सिरा रोमाणि च दर्भैः कृत्वा बध्नीयात्तदेवमाकृतिं^५
 पुरुषस्य स्त्रियां^६ वा कृत्वा तस्य तस्याग्नौ व्याहृतीर्ज्जला^७
 पूर्ववद्दहत्या भस्मसादाकृतिदहनमित्येके^८ ॥ १२ ॥

अथैकोद्दिष्टं व्याख्यास्यामो^१ दशमे चाह्यनशनमत्यये^२
 गुरुणां विशुक्ताः कृशवृत्तयो^३ वृणावन्तः सकलेन्द्रिया
 सुक्तयोनिदोषा ब्राह्मणाः पाचमित्यामनन्त्येकस्त्रयः पञ्च सप्त
 नवैकादश वा शक्त्वा निमन्विता^४ भवन्त्येकादशदिने
 मृतकनिमित्तत्वात्रैमित्तिकसेकोद्दिष्टश्राद्धममन्त्रकमाचक्षीरन्^५
 समन्त्रकं संस्कारं कृत्वा कथममन्त्रकं^६ तस्मात्सपिण्डीकरण-^७
 वद्धत्वा श्राद्धमित्येके^८ गृहस्य पूर्ववच्छोधनं कृत्वा दर्भेण स्थालीं^९
 बद्धा तिलोदनं कव्यमिति पाचयेत्ततः स्नातानुलिप्तानहते

१ तद् om. La Vi My.

२ स्त्रियो B.

३ These two words only in B.

४ चाह्यनशनव्रतम० B ; चाह्यनशनम० Ed La ; चान्यनशनम० Vi My.

५ कुशह० Ma Bh My La.

६ नि om. B.

- वाससौ वसानान्सकुण्डलाङ्गुलीयकधारिणो दक्षिणामुखा-
 न्पाचीनावीतिनो दक्षिणारेषु दर्भेषु मतिलेखामनेषु दक्षिणतो
 ऽग्नेर्निवेश्य सापसव्यं वाचंयतः सिकताभिरुदक्प्रागपरमरत्निमात्रं
 वितस्या^१ दक्षिणतो भागोन्नतं स्थानं कल्पयेन्निधायौदुम्बरैः
 ५ शाखां पूर्ववद्दर्भेणापसव्यं कृत्वा खननं तिलानामुत्तणमयुग्मानां
 दक्षिणायं बर्हिषामुदुम्बरपत्राणां चास्तरणं^१ तत्र मतिलाक्षतं
 पुष्पमेकं निधाय गोचनामादिना तस्यार्चनमभिघार्य
 कथस्थालीं तिलोदनेनाङ्गुलागेषु सूक्ष्मं पिण्डं कृत्वा पवित्र-
 पाणिरवाङ्मुष्टजानुभ्यां^२ भूमिं पौडयन्निर्वपति^३ वस्तोत्तरौ-
 १० यादिदधुपदंशबदरप्रमृति^३ भक्ष्यं सुखवासं चार्पयेत्^१ मतिला-
 क्षतपवित्रमुदकुम्भं निदध्याच्छूर्पेणाच्छाद्य पिण्डसुपरिष्ठात्स-
 तिलाक्षतं पुष्पं दर्भेण निदध्यान्तदीयं वस्त्रं कांस्थाद्युपानट्कृतं
 च सर्वं निवेद्य तेभ्यो दानं पिण्डशेषादि पात्रेषु तेषामभि-
 घार्यापयित्वा भुञ्जतामित्यङ्गुष्ठमूलं गृहीत्वा भोजनं पूर्व-
 १५ वदुच्छिष्टमपनीय बहिर्दक्षिणस्थामवटे प्रक्षिप्य सह पिण्डेन
 तज्जलं स्नावयेत्^१ वायसेभ्यो बलिदानमथवा श्वचण्डालानुपहते
 देशे विमर्जनं पिण्डस्य^१ श्वेनकाकादीन् वारवेद्यस्मात्तद्रुपाः
 पितर आगच्छन्ति^१ स्नात्वा स्वस्तिवाचनमन्त्राद्यदानमौपासन-
 हरणं वेश्मदेवं च कुर्यात्पूर्ववदेकोद्दिष्टमिति^१ ॥ १३ ॥

१ Ed is the only source which reads वितस्यायतं ।

२ सपवित्र० B.

३ दधि om. Ed La and apparently Bh ; दंशं A La ; बदरी B.

अथ तथा मासि मासि तद्दिने पिण्डनिर्वापो ^१ मासे
 तैलसंपर्कस्तौये वा मङ्गलयोगो भवति ^२ यस्मादेकोद्दिष्टा-
 त्रिमासः षण्मासो वत्सर इति वा प्रेताध्यायनकालस्तस्मात्तेषु^३
 कालेष्विष्टकाले पितृस्थानगतायेति क्रमेण त्रिभिः पिण्डैस्तस्य
 पिण्डस्यारोपणं सपिण्डीकरणं कुर्याद्वै^४ श्वदेवाधारं श्रपणं ^५
 पूर्ववत्तिलोदनस्य ^६ वैश्वदेवं ऊत्वा प्राचीनावीती वीतिहोच-
 मिति समिधं कव्यमाविध्य^७ दग्ध्वा पृथिवीगतानन्तरिचगता-
 न्दिविगतानिति पितृणामावाहनं^८ जुष्टाकारादिभवापनान्तं
 कर्म कुर्यादक्षतादिनार्चयित्वा तिस्रः समिधो ऽग्नये
 कव्यवाहनाय स्वधा नमः स्वाहेत्युत्तरस्यां सोमाय पितृमते ^९
 स्वधा नमः स्वाहेति दक्षिणतो^{१०} यमाय चाङ्गिरस्तये स्वधा
 नमः स्वाहेति मध्ये ^{११} चक्षुरास्यमिति होमश्च^{१२} एते य इह
 पितर^{१३} उग्रन्तस्त्वा सा नो ददालित्यृचः पितृदैवत्या ऊत्वा^{१४}
 पृथिवीगतेभ्यः पितृभ्यो ऽन्तरिचगतेभ्यः पितामहेभ्यो दिवि-
 गतेभ्यः प्रपितामहेभ्यो^{१५} जुहुयात् ^{१६} ॥ १४ ॥

१५

पूर्ववद्यथोक्तस्थाने निहन्मि सर्वमिति तिलोदुम्बरपत्र-
 दर्भानास्तौयार्चयित्वा पितृस्तत्स्थानात्प्रमुखतस्तस्य च स्थानं

१ काल instead of कालम् La Vi My.

२ Thus Vi My La; *मासिथ Ed; *सादग्धा Ma; Bh. चावीर्य(I).

३ दक्षिणस्यां B.

४ Thus Ed; La Vi and My are incomplete here; होममेते यः पितर Ma. For the mantra cp. II. 2 : 22, 3.

५ In Ed only.

६ Ma ins. स्वधा नमः स्वाहेति ।

कृत्वा तथैव तस्मान्मार्चयत्या मा वाजस्येति पात्रं प्रचालयति ।
 तत्राग्निरिन्द्रेत्यन्नं निक्षिप्य सतिलं दृतं^१ चतुर्धा कृत्वा
 पिण्डाङ्करोत्ययमोदनं^२ इति^३ पिण्डांस्त्रीप्रधानान्निर्वपति ।
 प्रथमं ये मृतास्ते पितर इत्युच्यन्ते तत्पूर्वमृताः^४ पितामहा-
 ५ स्तेषां पूर्वमृताः^५ प्रपितामहास्तेभ्यः परे ज्ञातिवर्गा भवन्ति ।
 तस्मात्तेषां चतुर्णां पिण्डनिर्वापः क्रमेण भवति । तस्य च
 स्थाने तथैव पिण्डमेकं निक्षिप्य^६ पिष्टस्थानगतायेति तत्पिण्डं
 त्रिधा कृत्वा पिण्डे पिण्डे तथैकैकं^७ भागं^८ निक्षिपति ।
 यस्मादेष परिवत्सरान्ते पिष्टत्वं प्राप्तवांस्तस्माद्यत्नेनमुद्दिश्य^९
 १० पैष्टकं कुर्यात्तत्सर्वं जलपिण्डदानादि विनास्य नाद्या पिष्टभ्य
 इति कुर्याद्वाच्यामवटं स्थलवदायतावनतं^{१०} खनित्वोद-
 कुम्भेनोर्जं वहन्तीरिति तर्पयित्वा मुखवासदिदक्षिणां दत्त्वा
 शूर्पणाच्छादयित्वा पिष्टभुक्तं पिष्टजीर्णमितुपजुह्वान्तहोमो ।

१ चबं instead of दृतं Ed only ; this reading may be right.

२ मोदनम् all exc. Ed ; इति om. Ed.

३ तत्पूर्वमृताः Ed. तत्पूर्वं ये मृताः Ma.

४ तेषां पूर्वमृताः Ed. तत्पूर्वं ये मृताः Ma. again.

५ निक्षिप्य all, only Ed निर्वाप्य

६ Thus Bh ; तथैकैकभागं La Vi My ; तथैकं भागं Ma ; तदेकैक-
 भागं Ed.

७ यत्नेन only in Ma, but La Vi My (तस्माद्यत्नेनमु०) show a trace
 of it.

८ Thus Ma, and this reading is mentioned in a footnote
 in Ed, where the text runs : स्खिष्टवदाय तास्यावनतं ; स्खिष्टव-
 दायतावनतं La Vi ; स्खिष्टवदायतावनतं My.

ब्राह्मणानां तर्पणमन्त्रेण पूर्ववत्^१ यथैवैतत्स^२ वत्सो^३ गवाश्वाज-
महिषमण्डलेषु यत्र कचन^४ गतां गामन्वेष्ट्य तामेव तर्पयति
तथैव यथाविधिदत्तजलपिण्डदानादि यत्र वा गतं तमेवानू-
द्दिष्य^५ प्रौढयति^६ । तस्मात्प्रयत्नेन पैतृकं कुर्यान्मां स्म नास्तिको
भूदिति ब्राह्मणमिति सपिण्डीकरणं^१ तस्माद्वितीये तृतीये^५
वाङ्मि^५ तेभ्यस्त्रयाणां पिण्डानां क्रमेण निर्वापणमष्टकां
करोतीति विज्ञायते^१ ॥ १५ ॥

पञ्चमः प्रश्नः समाप्तः ॥

१ यथा स वत्सो Ma.

२ कचिद् B.

३ Thus Ed; •नुद्दिष्य Ma Bh La Vi My.

४ प्रणय न B.

५ Thus Bh only; चाङ्मि the others.

अथ निषेकादिमंस्काराणां प्रायश्चित्तं व्याख्यास्यामः ।
 स्वात्मा संकल्प्य पुण्याहे विधिवत्संस्कारान्कुर्यात् । चतुर्दिशं
 चतुर्हस्तं गोचर्मैत्युक्तं । गोचर्ममात्रोपलिप्ते पूर्ववदग्निं निधा-
 याभिमुखमाभौनमग्निं ध्यात्वाघारं जुहुयात् । सर्वस्यादा-
 ५ वाघारे^१ क्रियालोपे विपर्यासे च व्याहृतीर्महाव्याहृतीगांयत्रौ
 सावित्रीं मिन्दाहुतीं^२ वैष्णवं च द्विरावर्त्य^३ हुत्वा पुनराघारं
 जुहोति । स्थण्डिले परिस्ररणादिसंभारे च प्रमाणवर्जिते हौने
 मिन्दाहुती सावित्रीं व्याहृतीश्च जुहुयात् । अतिजोरभावे
 दक्षिणोत्तरयोः प्रागयं^४ कूर्चं^५ निधाय ब्रह्मसोमौ संकल्पयति ।
 १० सर्वं युग्मं प्राच्यामुदीच्यां वायमन्तं^६ च दैविके करोति
 सर्वमयुग्मं दक्षिणस्यां^७ पश्चिमस्यां वायमन्तं^८ च पैतृके करोति ।
 होमे न्यूने ऽतिरिक्ते च पूर्णाहुती मिन्दाहुती जुहोति ।
 विशेषे ऽनुक्ते सुवेण होतव्यमाज्यं हविव्याहृतिर्मन्त्रं प्रायश्चित्ते
 ऽनुक्ते वैष्णवं प्रायश्चित्तमग्रावाज्ये चरौ वा होमे^९ मक्षिक-
 १५ क्रिमिरोमपिपीलिकादिपतने तद्वापोह्य बर्हिषोद्दीप्य प्राजा-
 पत्यमाग्नेयमग्न्यायतने गोवराहश्वसर्पमण्डूकमाजाराद्यैर्गमने

१ Instead of आघारे Ma : आघारहोमे हौने ।

२ Here and elsewhere the Mss. मिन्दाहुतीर् or •हुति ।

३ •हत्या Ma Vi My ; cp VI. 1 (p. 90, l. 3).

४ प्रागये कूर्चं B.

५ आघ. Bh only.

६ Thus La Ed ; दक्षिणपश्चिमस्यां वाय. Vi My ; दक्षिणपश्चिमस्या-
 मय. Ma.

७ होमे in B only.

तत्पदानौदं विष्णुरिति प्रोक्ष्य वैष्णवं रौद्रं च ^१परिस्तरणादि-
सम्भाराणां दाहे भेदे च्छेदे नाशे च तत्तत्स्थाने संयोज्य
मिन्दाङ्गतौ द्विरावर्त्य जुहुयात् ^१आधारे कृते तस्मिन्मग्नौ
समुत्सृजे ऽग्निं ध्यात्वा तद्गन्मायं ते योनिरिति समिधमा-
रोष्योद्बुध्यस्वेति लौकिकाग्नौ समिधं निधायोज्ज्वालय परिषिच्य ^५
मनो व्योतिरयास्याग्ने मिन्दाङ्गतौ व्याहृतीश्च जुहुयात् ^१
सर्वहोमानामन्ते स्विष्टकृत्प्रभृत्यन्तहोमे हौने विष्णोर्नुकादि-
मिन्दाङ्गत्याश्रावितादौ जुहुयात् ^१ ॥ १ ॥

ऋतौ संगमनं निषेकमित्याहुः ^१स्वभार्यायामृतुस्नातायां
षोडशाहे संगमने हौने ऽग्निमाधायधारं जुत्वा वैष्णवं ^{१०}
ब्राह्ममेन्द्रमाग्नेयं दद्ध्यः स्वाहेत्यङ्गहोमं जयानभ्यातानाचाष्टमृतो
ज्ज्वान्तहोमं जुहोति स्नातामलंकृतां भार्या पूर्ववद्गच्छेत् ^१
ऋतौ प्रथमे होमं जुहुयात् ^१ऋतावृतौ संगमनं करोति ^१
ततः सा भार्या गर्भमाधाय पुत्रं जनयति ^१पुत्रेण पितरः
प्रीता भवन्ति ^१तेनैव स्वर्गं गच्छन्ति ^१तस्यां पुत्रहोनायां ^{१५}
पुत्रार्थमन्यां विवाहं कुर्यात् ^१यस्य भार्या पतिव्रत पुत्रवती
साध्वी स सर्वा सिद्धिमाप्नोति ^१तस्मादुष्टामसाध्वी बान्धव-
संनिधौ त्यक्त्वा न्यासुपयच्छेत् ^१गर्भाधानादिसंस्कारेषु नान्दी-
मुखे ऽभ्युदयश्राद्धे हौने दैविकेन सहैकाहे पैत्यकवत्कृते
च तत्कार्यमशुभं भवति ^१तस्मात्पूर्वद्युर्दैविकवत्कुर्यात् ^१द्वौ ^{१०}
विश्वेदेवौ चतुरः पितृब्राह्मणान्तरयित्वा नान्दीमुखाः पितरः

प्रियन्तामिति हस्ते यवोदकं दत्त्वाधारान्ते पूर्ववद्धोमं ऊत्वान्ते
ब्राह्मणान्भोजयेदुद्यन्तं^१ वा ददात्यन्यथा^२ नान्दीमुखं कृत्वा
पुनः शुभकर्म कुर्यात्^३ जातकर्मोत्थानयोर्नान्दीमुखं वर्ज-
येदित्येके^४ ॥ २ ॥

- ५ गर्भाधानकाले ऽतीते क्रियाहीने विपर्यासे च पूर्व-
वदाधारान्ते सुवर्णेन गर्भवत्कृत्वा तस्याः कुक्षौ संन्यस्य दर्भेण
बन्धयेत्परिषिष्य वैष्णवं ब्राह्मं रौद्रमैन्द्रमाग्नेयं बार्हस्पत्य-
मङ्गहोमं च ऊत्वा पूर्ववद्गर्भाधानं कुर्यात्^५ विष्णुसूक्तेनो-
दरमभिमृशति^६ सुवर्णगर्भमादाय ब्राह्मणेभ्यो दत्त्वा ताभ्योज-
१० यति^७ पुंसवनमीमन्तयोश्च गर्भाधानवत्प्राचक्षितं ऊत्वा तौ
करोत्यन्तःपुंवद्रूपयुतं^८ सुवर्णगर्भं पुरुषसूक्तेनोदरमभिमृशतौति^९
विशेषो^{१०} विष्णुसूक्तौ हीने वैष्णवं विष्णुसूक्तं चतुरावर्त्य
ऊत्वा विष्णुबलिः कर्तव्यो^{११} लौकिकाग्रौ गर्भसंस्काराञ्चहोति^{१२}
पितुरौपासनाग्रावित्येके^{१३} भर्तुर्मरणे तत्पिता भ्राता सपिण्डो
१५ योनिबन्धुर्वा कुर्यात्^{१४} गर्भिण्याः प्रथमे गर्भे कृता गर्भ-
संस्कारास्तस्याः सर्वगर्भाणां संस्कारा भवन्तीत्येके^{१५} ॥ ३ ॥

कुमारस्य कुमार्याश्च जनने सपिण्डनां दशाहमाशौचं

१ Thus B ; उद्यन्तं A and La.

२ Ed ins. नान्दीमुखे हीने वैष्णवं ब्राह्मं रौद्रमैते य इह पितर उग्रनास्ता
सा नो ददातु ऽपिबौधवेभ्य इत्यादि पितृदेवत्या ऊत्वा । तथा ।

३ युक्तं Ed only.

४ °दरमभिमृशति My ; °दरमभिमृशति Vi ; °दरमभिमृशति
La Ed ; °दरमभिमृशति Ma.

विधौयते^१ पुरुषस्य भपिण्डता षष्ठपुरुषावधिः कन्याया-
 स्त्रिपुरुषावधिर्भवति^२ आशौचे सूतके प्रेतके च मन्थो-
 पासनादिनित्यकर्माण्यन्यानि^३ दैविकपैत्रकाणि स्वाध्यायदान-
 प्रतिग्रहाणि च वर्जयति^४ कुमारे जाते जातकाग्नौ प्रातर्होमे
 हीने व्याहृतीत्यतुरावर्त्य ऊत्वा सायं द्विगुणं सायं हीने
 प्रातर्द्विगुणं पूर्ववदा दशाहाज्जुहोत्यतीते ऽप्येवं जातकर्म
 कुर्यात्^५ जातकाग्नौ समुत्सन्ने तद्भस्म^६ पूर्ववत्समिधमारोप्य
 लौकिकाग्नौ निधाय प्रायश्चित्तं ऊत्वा तथैव जुहुयात्^७
 दशमे ऽहनि जातकाग्निमरण्यमिधे^८ वा समारोप्य तमेवाग्निं
 मथित्वाधाय वास्तुहोमोत्थानहोमौ ऊत्वाग्निं समारोप्याप्रमादं^९
 निदधाति^{१०} उत्थानस्य काले ऽतीते वैष्णवं ब्राह्मं रौद्रं
 प्रायश्चित्तं ऊत्वा पूर्ववत्कुर्यान्नामकरणस्य वैष्णवं मूलहोमं
 यद्देवादिदिग्देवत्यं च ऊत्वा नामकरणं करोति^{११} ॥ ४ ॥

नचचहोमे हीने स्कन्ददेवत्यं नवग्रहदेवत्यं वैष्णवं प्राय-
 श्चित्तमन्त्रप्राशने काले ऽतीते बालेनैवान्ने भुक्ते च जातकाग्नौ^{१२}
 वैष्णवं ब्राह्ममाग्नेयमैन्द्रं^{१३} मौस्यं बार्हस्पत्यं च ऊत्वाष्टमे दशमे
 द्वादशे वा मासे ऽन्त्रप्राशनं ब्राह्मणभोजनं च कुर्यात्तत्तत्काले^{१४}
 प्रवासागमनपिण्डवर्धनयोर्हीने मूलहोमं जुहोति^{१५} चौडके
 काले ऽतीते मन्त्रवर्जं हृते च जातकाग्नौ वैष्णवं मूलहोमं

१ सन्धौपा० all exc. Ed.

२ भस्मनि Ed only.

३ समिधि instead of इधे B.

४ सौर instead of रेन्द्र Ma.

ब्राह्मं वारुणमाग्नेयं रौद्रं च कृत्वा यथाशक्ति सुवर्णपशुदान-
ब्राह्मणभोजनानि कृत्वा चौडकं कुर्यात् ^१ ॥ ५ ॥

अथ निषेकादीनां मामान्यप्रायश्चित्तं ^१ विष्णोर्नुकादि-
मिन्दाकृत्याश्रावितादौन्दिरावर्त्य कृत्वा तत्तत्कर्म कुर्यादिति
४ केचित् ^१ अथवाप्युपनयनं यावत्तावत्कालं गर्भाधानादिचौड-
कान्तेषु हौनेषु तन्त्रयित्वैकहोमे कुर्याच्चेत्पिता चान्द्रायणं
पुत्रः प्राजापत्यं चरित्वा ब्राह्मणभोजनसुवर्णपशुदानानि कृत्वा
विष्णोर्नुकादिमिन्दाकृत्याश्रावितादौ रौद्रं मूलहोमं वैष्णवं
च द्विरावर्त्य प्रत्येकं कृत्वा तन्त्रयित्वैकहोमे गर्भाधानादीन्
१० कुर्यात् ^१ आघारान्ते होमस्यैका भवत्यादावन्ते च प्रत्येकं
परिषेकं करोतीति विशेषः ^१ ॥ ६ ॥

ब्राह्मण्यां ब्राह्मणाज्जातमाचस्य ^२ ब्राह्मणस्य प्रथमजन्म
स्थादुपनयनसंस्कारे द्वितीयं भवति ^१ द्वितीयजन्मन्याचार्यः
पिता माविचौ माता ^१ दाभ्यां जन्मभ्यां द्विजो भवत्यष्टवर्ष
१५ ब्राह्मणमुपनयतीति श्रुतिस्त्वाद्गर्भाधानाद्यष्टमे वर्षे ब्राह्मण-
स्योपनयनं श्रेष्ठं ^१ तदसम्भवे नवमे दशमे वाप्या षोडशात्कुर्या-
^१ त्षोडशे वर्षे ऽतीते पूर्वोक्तमुद्दालकप्रायश्चित्तं ^३ गर्भाधानादि-
संस्कारं च कृत्वा शूद्रे ^४ ब्राह्मणभोजनसुवर्णपशुदानानि

१ इति विज्ञायते instead of इति विशेषः Vi My.

२ जातमाचै A, जातमाचौ La.

३ लकप्रायश्चित्तं Ed Bh ; व्रतं Ma Vi My ; लकप्रायश्चित्तं व्रत L

४ शूद्रे Vi My.

कुर्यात्पिता चान्द्रायणं चरित्वा तस्य जातकाग्निमाधायाधारं
 ऊत्वा मिन्दाऊतौ पूर्णाऊतौ ब्राह्मं वैष्णवं चाष्टशतमावर्त्य
 ऊत्वा पूर्ववदुपनयनं कुर्यात्पितृभ्रातृजातिसगोत्रमातुलादिषु
 यः शुचिर्विद्वानुपनयनं करोति^१ अन्यथा मलान्धकारौ तेन
 याजयति^२ पित्रादिबान्धवालाभे ऽन्यं ब्राह्मणमुपनयनार्थं
 भजेत^३ व्याधिदुर्भिक्षाद्येरेत्यजातौ न्यूनं समाश्रिते सुवर्ण-
 पशुभूम्यादौन्दत्वाग्निमाधाय वैष्णवं यद्वेवादौ ब्राह्ममैन्द्रं वारुणं
 मूलाहोमं व्याहृत्यन्तं ऊत्तोपनयनं कुर्यात्^४ ॥ ७ ॥

उपनयनप्रभृति ब्रह्मचारौ पूर्ववत्स्नात्वा सन्ध्यामादित्यं
 चोपस्थाय तर्पणं ब्रह्मयज्ञं च कृत्वा सायंप्रातरा समावर्तना- १०
 न्नित्यमग्नौ समिद्धिजेज्जयात्^१ नित्यस्नानविहीने^२ पूर्ववत्स्नात्वा
 जुम्बकाय स्नाहेति निमज्ज्य नारायणं ध्यायन्सुजुम्बकेनाघ-
 मर्षणसूक्तेनाघमर्षणं कृत्वा वैष्णवमन्त्राञ्जपति^३ सन्ध्योपासन-
 विहीने^४ स्नात्वा दश प्राणायामान्कृत्वाष्टशतं सावित्रौमधौत्य
 सन्ध्यामुपास्य वैष्णवान्सौरमन्त्रांश्च जपति^५ पुनःसन्ध्यागमा- १५
 दनश्रनं कृत्वा सन्ध्यामुपासीतेत्येके^६ तर्पणहीने द्विगुणं तर्पयति
 ब्रह्मयज्ञविहीने पुरुषसूक्तपूर्वं यजुःसंहितां स्वाध्यायं करोति^७
 प्रातःसमिद्धोमे हौने सायं द्विगुणं सायं हौने प्रातर्द्विगुणं^८
 दिनत्रये स्नानादौ हौने पूर्ववत्स्नानजपं^९ कृत्वा सौरमाग्नेयं च

१ नित्यस्नाने हौने La Vi My.

२ सन्ध्योपासनहीने Ma La Vi My.

३ Thus Bh La Vi My ; ०जपो Ma Ed.

ऊत्वा समिद्धिर्जुहुयात्प्ररात्रौ हीने नित्यकर्मण्यवकीर्णः
भवति । ॥ ८ ॥

- अथावकीर्णप्रायश्चित्तं^१ सप्तरात्रं खानसन्ध्योपासनस्नाध्याय-
समिद्धोमभेदाचर्यादिहीने मेखलोपवीताजिनदण्डधारणादि-
१ ब्रह्मचर्यवर्जिते^२ च पादकच्छमुपवासं वा कृत्वाग्निमाधाय
परिस्तीर्य परिषिच्याज्येन पाहि नो अग्न एनसे पाहि नो
विश्ववेदसे यज्ञं पाहि सर्वं पाहि कामावकीर्णः कामाभिद्रुग्धः
सं मा सिञ्चन्त्विति^३ ऊत्वा पुनरुर्जा सह रय्या पाहि
चतसृभिः^४ स्नाहेत्यतो देवा इदं विष्णुरिति जुहुयात् ।
१० पितृज्येष्ठयोरन्येषामुच्छिष्टभोजने मधुमत्स्यमांससूतकप्रेतका-
न्नाद्यभोज्यभोजने^५ च पुनरुपनयनं करोति । ॥ ९ ॥

- अथातः पुनरुपनयनं^१ पादकच्छमुपवासं वा कृत्वाग्नि-
माध्याघारान्ते व्याहृत्या पलाशसमिधो^२ ऊत्वाज्येन विष्णु-
सूक्तं मिन्दाऊत्याआवितादीन् पूर्णाहुतौ व्याहृतौ च ऊत्वा
११ पूर्ववदुपनयनं करोति । वपनमेखलाजिनदण्डधारणव्रतभेदा-

१ Thus B ; •कीर्णं Vi La Ed ; •कीर्णं My.

२ •चर्यादिवर्जिते Ma.

३ Here again the two groups diverge widely. I have accepted the reading of B ; Ed : सिञ्चन्त्विति चतसृभिः (var. चतुर्पंचसृभिः) रुर्जा पते पाहि चतसृभिः । Vi : सृष्टभिरुर्जा पते पाहि च० । My : सृष्टभिः युज्यायते पाहि च० । La, on the whole, sides with group A.

४ Thus Ma Bh La Vi My ; •प्रेतकाद्यभोज्य० Ed.

५ पलाश० Ma Ed La Vi ;—समिधो La Vi My.

चरणानि^१ पुनःसंस्कारे वर्ज्यन्ते^२ । ऽथवा सावित्रीमष्टशतमा-
वर्त्याभिमृश्य तथैव दृतं प्राश्नीयाद्गुरोरुच्छिष्टं वा भुञ्जीत^३ ।
ततः^४ पूतो भवति^५ ॥ १० ॥

पारायणव्रतबन्धविसर्गं च काले^६ ऽतीते^७ ह्रीने^८ ऽष्टुप-
नयनाग्निमाधायाघारान्ते तत्तद्गतसूक्तं^९ वैष्णवं चतुरावर्त्य^{१०} ५
ऊत्वा वेदव्रतानां बन्धं विसर्गं च कुर्यात्^१ । उपाकर्मणि चतु-
र्वेदादिमन्त्रान्ब्राह्मणमार्षं चतुरावर्त्य ऊत्तोपाकर्म कुर्वीत^१ ।
आवणहोमं ऊत्वान्ते सावित्या सहस्रसमिधो जुहोति^१ ।
आवणे चोपाकर्मवत्प्रायश्चित्तं विधीयते^१ । प्राजापत्यादिवेद-
व्रतान्याचरन्वेदानधीयीतानधीयानः सर्वकर्मवहिष्कार्यो भवत्य- १०
शक्तो ऽपि यत्किञ्चिच्छाखामधीयीत^१ । समावर्तनं कृत्वा
स्नातको व्याहृत्याग्नावाज्यमा पाणिग्रहणाभित्यं जुहोति^१ । समा-
वर्तनक्रियाह्रीने पाणिग्रहणे कृते चान्द्रायणं चरित्वाग्नि-
माधाय सावित्रीं वैष्णवं ब्राह्मणमार्षमाग्नेयं शतमावर्त्य ऊत्वा
समावर्तनं^२ कृत्वा^३ पुनर्विवाहं^४ करोति^५ । पुनर्विवाहे पूर्ववत्सर्वं १५
कुर्यात्^१ ॥ ११ ॥

१ मैत्रचर० Ed only.

२ Thus Ed La My ; वर्ज्यं । तथैव Vi ; वर्ज्याः B.

३ च ins. La Vi My.

४ काञ्चनादीवे Ma Ed Bh.

५ क्रियाह्रीने Ed only.

६ तत् double La Vi My, once Ma Ed.

७ La Vi My om.

८ Ed om.

- ब्राह्मणो ब्राह्मणीं नग्निकां गौरौ वा कन्यां चचियः
 चचियां वैश्वो वैश्वं वरयेदष्टवर्षादा दशमान्नग्निका^१
 रजस्यप्राप्ते दशवर्षादा द्वादशाङ्गौरौत्यामनन्ति^२ । समावर्तनं
 कृत्वा विवाहकाले ऽतीते क्रियाहीने ऽप्युपनयनाग्नावाधारं
 ५ कृत्वा ब्राह्मं वैष्णवमाग्नेयं शतमावर्त्य कृत्वान्यर्थं पुचार्थं च
 ब्रह्मादिषु चतुर्षु पूर्वास्ताभे परेण ब्राह्मणो विवाहं कुर्यादा-
 सुरादिष्वसत्पुत्रा जायन्ते । तस्मादासुरेण गान्धर्वेण विवाहे
 कृते चान्द्रायणं चरित्वाग्निमाधाय ब्राह्मं चर्यास्त्रिंशद्वैष्णवं
 सावित्रीमाग्नेयं शतमावर्त्य कृत्वा ब्रह्मादिष्वेकेन पुनर्विवाहं
 १० कुर्यादासुराद्विगुणं गान्धर्वं गान्धर्वाद्विगुणं राक्षसे राक्षसा-
 द्विगुणं पेशाचे प्रायश्चित्तं करोत्यासुराद्यैः शस्त्रैः चचियवैश्वो
 विवाहं कुर्यातां पूर्वेषामस्ताभे परेण । ब्राह्मणेनासुरगान्धर्वौ
 च विधिना कर्तव्यावित्येके । होमं कृत्वा राक्षसपेशाद्यौ
 चेत्यपरे । अन्यथा कन्यागमनप्रायश्चित्तं करोति । ॥ १२ ॥
- १५ रजःप्राप्तौ^३ कन्यां^४ विवाहे कृते^५ कृच्छ्रं चरित्वाग्निमाधाय
 वैष्णवं सावित्रीं शतमावर्त्य कृत्वा तां पुनर्विवाहं कुरुते ।
 विवाहे होमकाले कन्याया^६ रजस्युत्पन्ने तां स्नापयित्वा न्य-
 दस्त्रं परिधाप्य पुण्याहं कृत्वा प्रोक्षणैः प्रोक्ष्य मिन्दाकृत्या-

१ नग्निकां La Ed.

२ Thus Ma My; गौरीमित्या० Vi Ed La.

३ Thus Ma Ed Bh; रजःप्राप्तां Vi; रजःप्राप्तं My; रजःप्राप्तकन्या-
 विवाहे La.

४ कन्याविवाहे Vi My.

५ कन्या Vi My; Ma and La om. this word.

आवितादीभ्याश्चतौश्च ऊला कर्म प्रवर्तेत^१ । तत्क्रियापरिममात्रे
सा वधूरशुचिर्भवति^२ । ज्येष्ठे तिष्ठत्यनुजेन विवाहे कृते परि-
वेत्तानुजस्यान्द्रायणं चरित्वा परिवित्तिं ज्येष्ठं विवाहं कार-
यित्वा पूर्ववत्प्रायश्चित्तं ऊला पुनर्विवाहं कुर्यात्^३ ॥ १३ ॥

परदेशगते ज्येष्ठे द्वादशवर्षे ऽतीते मृतस्यैवाकृतिदहनादि
कर्म कृत्वा प्रायश्चित्तं ऊला विवाहं कुरुते^४ । तस्मिन्पुनरागते
ऽनुजः^५ पूर्ववत्प्रायश्चित्तं^६ ऊला विवाहं^७ करोति । ब्रह्महत्याद्यैः
पतिते ज्येष्ठे बान्धवमन्निधौ वारिपूर्णघटत्यागेनैव तं त्यक्त्वा
चान्द्रायणं चरित्वा विवाहं कुरुते^८ । विवाहान्ते वधूगृहादि-
वाहाग्निमौपासनं वधू च स्वगृहमानौयोत्तरस्यां यथोक्ते ऽग्नि-
कुण्डे पूर्ववद्वर्हिषा खनित्वा प्रादेशमात्राः प्रागन्ताश्चोत्तरा-
न्तास्तिष्ठस्तिष्ठो^९ लेखाः षडुल्लिखित्वा^{१०} प्रोक्ष्य हिरण्यकलं
ब्रौह्मन्वा निधाय तत्राग्निं निदधाति^{११} । सो ऽग्निर्नित्यं^{१२} धार्य-
स्तुर्थे^{१३} ऽहन्याग्नेयस्थालीपाकं वैश्वदेवं च कुर्यादित्येके^{१४} ॥ १४ ॥

पाणिपक्ष्णप्रभृति गृहस्थो ऽपि नित्यं स्नानं सान्ध्यो-
पासनं ब्रह्मयज्ञं च कृत्वा नित्यमग्न्याधानादिवाहाग्नावौपासने
परिस्तीर्य^{१५} परिषिञ्च्य सायंप्रातर्ब्रौहिभिरग्निहोत्रहविषा वा

१ प्रवर्तेरन् Vi My.

२ कुरुते Vi My.

३ चानुजः A and La.

४ प्रा० ऊला वि० om. Ed ; ऊला वि० om. La Vi My.

५ तिष्ठः once A and La ; Ma and La read •तरान्ताश्च ति०.

६ •षिष्ठ A.

७ •नित्यो A and La.

होमं जुहुयात्^१ सायंहोमे हीने प्रातरग्नये स्वाहा वैश्वानराय
स्वाहेति प्रातर्होमे हीने सायमग्नये स्वाहा पथिहते स्वाहेति
प्रायश्चित्ताहुतौहुता पूर्ववदा व्यहोतौपासने ऽजसे
वर्तमाने व्यहे होमे विष्णिन्ने पतिरेकोपवासं कृत्वा तत्पुन-

५ राधानं करोति^१ मद्यो ऽनुगते क्षिप्रं व्यहोभ्यन्तरे ऽग्निं ध्यात्वा
तद्गन्मायं ते योनिरिति समिधमारोप्योदुध्यस्तेति लौकिकाग्नौ
समिधं निधाय पूर्ववत्प्रायश्चित्तं कृत्वा नित्यं जुहुयात्^१ अनु-
गते व्यहे ऽतौते ऽन्याग्निनापि संसर्गे च पत्नी प्राजापत्यं पाद-
कृच्छ्रं वा पतिरेकोपवासं कृत्वा पुनराधानं कुर्यात्^१ ॥ १५ ॥

१० अथातः पुनराधानं^१ पूर्ववदरण्यां मथितं व्याहृत्या
ओत्रियागारादाहतं वाग्निमाधाय पूर्ववदाधारं जुहुयाद्दग्निं
परिषिच्योत्पूतमाज्यं सुवेणादाय सुचि चतुर्गृहीतं गृहीत्वा
पूर्णाहुतौ^१ जुहोति^१ तथा चतुर्गृहीतं गृहीत्वा तन्तुं
तन्वन्नुदुध्यस्त्राग्ने चयस्त्रिंशत्तन्तव इति तन्तुमतीक्ष्णो ऽग्ने

२५ ऽभ्यावर्तिन्नग्ने ऽज्जिरः पुनरूर्जा सह रथ्येत्यभ्यावर्तिनीश्वतस्त्रो
मनो ज्योतिरिति मनस्वतौ प्रजापतिर्जयानिति प्राजा-
पत्यमन्वग्निरुषसामित्यनुख्यामयास्याग्ने ऽमीति प्रायश्चित्तीथा-
मुदयं तमस इति ज्योतिष्मतीमायुर्दा अग्न इत्यायुर्दां
मिन्दाहुतौ व्याहृतौश्च प्रत्येकं चतुर्गृहीतं गृहीत्वा पुनराधानं

१० कृत्वा^१ पूर्ववदौपासनं जुहोतौपासनं धार्य कर्तुमशक्नो ऽध्वानं

१ Before पूर्णाहुतौ (०ति Ed My, ०तीर् Vi) Ma ins. द्विः कृत्वा ।

२ कृत्वा Vi My.

गमिष्यन्वाप्यथं ते योनिरित्यरण्यां समारोष्य पुनर्जातवेद^१
 इत्यहरहर्मयित्वा जुहुयात्^२ । अथवा या ते अग्न इत्यात्मन्युपा-
 वरोहेति समिधं^३ वा समारोष्य तेनैव लौकिकाग्नावरोष्य
 जुहुयात्^४ । समारोपणे कृते होमे विच्छिन्ने पूर्ववत्प्राय-
 श्चित्तमा द्वादशाह्वाज्जुहोति^५ । द्वादशाहे विच्छिन्ने पुनराधानं
 करोति^६ । मासे विच्छिन्ने प्राजापत्यं षण्मासे चान्द्रायणं
 संवत्सरे प्राजापत्यं तप्तकृच्छ्रं चान्द्रायणं चरित्वा तद्व्यं
 ब्राह्मणेभ्यो दत्त्वा पुनराधानं कुर्याद^७ । त्र्यौ त्यक्ते भूणहा भवति^८ ।
 पर्वणि पर्वणि स्थासौपाकः प्रसिद्ध^९ । एवमौपासनं^{१०} ऊत्वा^{११}
 पञ्च महायज्ञान्करोति^{१२} ॥ १६ ॥

१०

ब्रह्मयज्ञो देवयज्ञः पितृयज्ञो भूतयज्ञो मनुष्ययज्ञश्चेति
 पञ्च महायज्ञाः^१ । सावित्रीपूर्व^२ नित्यमिषे^३ त्वोर्जे त्वेति
 यथाकामं नैमित्तिके सावित्रीपूर्वेद्वादशसूक्तैरग्निमौडे पुरो-
 हितमिषे त्वोर्जे त्वाग्न आयाहि शं नो देवीरिति चतुर्वेदादि-
 मन्त्रैर्वा स्वाध्यायो ब्रह्मयज्ञः^४ । पकेनाग्नेन वैश्वदेवेन देवेभ्यो^५
 होमो देवयज्ञः^६ । पितृभ्यो बलिहरणं पितृयज्ञो^७ । भूतेभ्यो
 बलिदानं भूतयज्ञो^८ । ऽतिथिभ्यो ऽभ्यागतेभ्यो ऽन्नप्रदानं^९

१ वेदस La Vi My.

२ Thus A and La ; समिधि B.

३ प्रसिद्धमेवौपासनं ऊत्वा Vi ; प्रसिद्धमेवमौपासनं ऊत्वा My ; ऊत्वा La.

४ Thus La Ed ; Ma has नित्यं but not सावित्रीपूर्व ; Vi My incomplete.

५ अन्नदानं B.

मनुष्ययज्ञो ^१ गृहस्थो यत्पकं भुञ्जीत पक्वेन ^२ तेन भोक्ष्यन्-
 भोक्ष्यन्वापि स्वगृहे तस्मिन्नौपासनाग्नौ लौकिकाग्नौ वा
 सायंप्रातर्वैश्वदेवं जुहुयात् ^३ रात्रावमन्त्रकं बलिहरणं पक्षौ वा
 करोत्येकाहे वैश्वदेवहोमे हौने मनो ज्योतिरिति प्रायश्चित्तं
^४ ऊत्वा वैश्वदेवं जुहुयात् ^५ ॥ १७ ॥

त्यहे होमे हौने तन्तुं तन्वन्नित्यादि ^६ तन्तुमतीर्वैष्णवं
 जुहुयाद्वादशाहे ऽग्नौपासने ^७ स्थालीपाकं कृत्वा पूर्ववदव-
 कौर्णप्रायश्चित्तं जुहोति ^८ प्रवासे ऽध्वनि परस्य गेहे च
 भोक्ष्यन्लौकिकाग्नाविन्धनाभावे भस्मापोह्याङ्गारे ऽङ्गाराभावे
^{१०} जले वा जुहोत्यन्नाभावे जलेनेव वैश्वदेवं कुर्यादैश्वदेवान्ते
 यत्नेनातिथिमभ्यागतं च भोजयति ^९ तथोरागतयोर्भोजने
 हौने ^{१०} वैश्वदेववत्प्रायश्चित्तं करोति ^{११} पाणिग्रहणप्रभृति
 गृहस्थधर्माण्यनुतिष्ठेत् ^{१२} चतुर्थीव्रतक्रियाहौने संगमने कृते
 चान्द्रायणं चरित्वाग्निमौपासनमाधाय वैष्णवं ब्राह्ममार्ध-
^{१४} माग्रेयं ^{१३} बार्हस्पत्यं च ऊत्वा पुनश्चतुर्थीहोमं कुर्यादौपासने
 स्थालीपाकादीन्याकयज्ञसंस्काराञ्जुहोति ^{१४} ॥ १८ ॥

१ Ed om.

२ इत्याद्यैर् Ed.

३ Vi My ins. विष्णिन्ने, Ma हौने ।

४ च ins. Ma Ed.

५ ०धर्मान् instead of ०धर्माणि Vi Bh.

६ ब्राह्ममार्धेयमार्ध B.

७ संस्कारान् instead of संस्थान् B.

अथातः पाकयज्ञसंस्थानां प्रायश्चित्तं^१ द्वाविंशद्यज्ञेषु पञ्च-
महायज्ञानुष्ठानं प्रथमो यज्ञः^२ तस्य प्रायश्चित्तं पूर्वमे-
वोक्तं^३ पर्वणि स्थालीपाके हौने पादकृच्छ्रमुपवासं वा कृत्वाग्निं
प्रणम्य प्राणायामं कृत्वाग्निदैवत्यं पथिकदैवत्यं च स्थाल्यां दौ
चरुं पक्वाग्निं परिस्तीर्यं परिविष्टान्येनाग्नेयं सौम्यं स्विष्टा-
कारं मिन्दाहुतौ वैष्णवं व्याहृत्यन्तं हुत्वा पूर्ववत्स्थालीपाकं
दिगुणं जुहुयात्^४ आगयणहोमे हौने नवाग्ने भुक्ते^५ पाद-
कृच्छ्रमुपवासं वा कृत्वा स्थाल्यामैन्द्राग्रं चरुं अपयित्वा
पक्वेनाज्यमिश्रेणाग्नेयमैन्द्रं वैश्वदेव स्विष्टाकारं पूर्णाहुतौ
वैष्णवं च हुत्वा पूर्ववदागयणं कृत्वा ब्राह्मणान्भोजयित्वा नवान्नं^६
भुञ्जीत^७ यथोक्तकाले^८ ऽष्टकाहोमं हुत्वा पिष्टभ्यः पिण्डं
निरूप्य^९ ब्राह्मणान्भोजयेदथवाष्टकेति ब्राह्मणान्भोजयेदुद्यन्तं^{१०}
वा ददात्यष्टकाहौने वैश्वदेवपेटकौ दौ चरुं पक्वाज्यपकाभ्यां
वैश्वदेवं वैष्णवं रौद्रं साम्यं पेटकहोमं^{११} च चिरावर्त्य पूर्व-
वदष्टकां कुर्यात्^{१२} ॥ १६ ॥

पिण्डपिष्टयज्ञे मासिश्राद्धे च हौने ऽष्टकावत्प्रायश्चित्तं
जुहोति^१ चेत्त्रोयज्ञविहौने चरुं पक्वाज्येन^२ चरुणा सौम्यं

१ च ins. B.

२ यथोक्त काले La Vi Ed.

३ निर्वाण्य Ma.

४ Thus Ma Bh Ed ; •यत्नं La Vi My.

५ पेटकं होमं La Ed ; होमं om. Vi My (reading •कं)

६ पक्वा साज्येन La Vi My.

श्रीदैवत्यं विष्णुसूक्तं मिन्दाऊत्याश्रावितादौनुत्वा पूर्ववच्चेत्या
यजेताश्चयुजौयज्ञविहीने चरुं पक्वाज्यचरुभ्यां^१ रुद्रसूक्तं मिन्दा-
ऊत्याश्रावितादौनुत्वा पूर्ववदाश्चयुज्या यजेत^१ प्रातर्होमान्ते
विष्णोर्नित्यार्चने हीने सायं द्विगुणं सायं हीने प्रातर्द्विगुण-
५ मर्चनं हविर्निवेदनं च कुर्यादा द्वादशाहद्वादशाहे ऽतीते
पुरुषसूक्तविष्णुसूक्ताभ्यां ऊत्वा पूर्ववदभ्यर्च्य हविर्निवे-
दयति^१ ॥ २० ॥

षष्ठः प्रश्नः समाप्तः ॥

अथ मृतसंस्कारप्रायश्चित्तं^१ जातकसंस्कारो मृतसंस्कार-
 येति द्वौ संस्कारौ भवतः^२ पूर्वेणैवं लोकं^३ परेण^४ परलोकं
 जयति^५ मृतसंस्कारः^६ शरीरस्य दहनमित्याहुः^७ निर्दोष-
 शरीराहुतिरग्रेः प्रियतमा भवति^८ तथाहुत्या स मृतको
 देवलोकं गच्छति^९ मातापितृयोः पुत्रोऽन्यो भ्राता सपिण्डः^{१०}
 सगोत्रः पितृमातुस्य योनिबन्धुर्गुरुशिशुर्विजो वा पत्न्याः
 पतिः सुतः पत्युर्भ्राता सपिण्डः सगोत्रः पितृमातुस्य योनि-
 बन्धुर्वा पुत्रस्य पित्रादयो मृतस्य शरीरं दाहयति^{११} मृतस्य
 संस्कारे कृते संस्कर्तुः सर्वसंपत्समृद्धिः स्यादन्यथा भूणहत्या-
 मवाप्नोति^{१२} तस्माद्ब्रह्ममेधेन पितृमेधेन वा विधानेन पूर्व-^{१३}
 वदग्निर्यजुर्भिः सेनेन्द्रस्य वाचस्यते विधे नामन्वाचस्यते वाचो
 वौर्येण सोमः सोमस्य वाचस्यते ऽच्छिद्रया वाग्धोतेति सप्तभि-
 र्मन्त्रैराहिताग्नेः शरीरं पञ्चाग्निभिस्त्रेताग्निभिर्वा दाहयति^{१४}
 अग्निर्यजुर्भिः सेनेन्द्रस्येति द्वाभ्यामौपासनाग्निना गृहस्यमना-
 हिताग्निं तदुपनयनाग्निना ब्रह्मचारिणं च दाहयेत्^{१५} अस्मात्त्व-
 मधि^{१६} भूः पृथिवीं गच्छतु भुवोऽन्तरिक्षं गच्छतु सुवर्दिवं
 गच्छत्विति चतुर्भिर्मन्त्रैरित्येके^{१७} ॥ १ ॥

आहिताग्निरनाहिताग्निश्च पूर्व पत्न्या मरणे स्वकीयाग्ने-
 रर्धमादाय तदग्निना तैर्मन्त्रैस्तां दाहयित्वा न्यामुपयम्य पुन-

१ लोकमपरेण Ed only.

२ मृतस्य सं० all but Ma.

३ चव om. B.

४ Thus the Bh. only ; all the others त्वमसि or त्वमसि ।

रग्निमादधौत^१ महमरणे महैकचितायां दम्पती दाहयति^१
 कृतचौडमनुपनीतं जातकाग्निना लौकिकाग्निना वास्मात्त्व-
 मधीत्येकैर्चया दाहयेत्^१ जातदन्तस्य पितृमेधवत्तूष्णीं^१ दहनं
 कुर्यादजातदन्तं भूम्यामवटे ऽपिदधाति^१ अथवा कृतचौडौ
 ५ कन्याकुमारौ जातदन्तं कुमारं मृतदारं विधवामितरांश्च तूष्णीं
 मृतकं स्नापयित्वा शाखया श्मशानं पूर्ववदपेत वीतेति
 संमृज्य^१ चितायां प्रेतमारोप्य हिरण्यकलतिलतण्डुलान्या^२
 वो^३ वहेत्यास्त्रे^२ निदधाति आज्यमस्मात्त्वमधीति व्याहृतीश्च
 ऊत्वा वातास्ते वान्त्विति भिग्वातं कृत्वेमा आपो मधुमत्य
 १० इत्यादिभिर्दकुम्भं परीत्योत्तिष्ठ्य कपालशेषोदकं भूः
 पृथिवीमित्यास्त्रे दत्त्वा कपालसंतपनाग्निनास्मात्त्वमधीत्येकैर्चया
 सावित्र्या वा दाहयति^१ ॥ २ ॥

शवे ऽन्याग्रौचयुक्ते श्वकुक्कुटसूतिकारजस्वलाद्यस्पृशस्पर्शने
 च मृतकं पञ्चगव्यैः कुशतोयैश्च^४ स्नापयित्वा प्रोक्षणेः प्रोक्ष्य
 १५ विधिवद्दहनं करोति^१ देशान्तरे मृते दहनविहीने श्वका-
 काद्यैः शवे जीर्णे तदस्त्रीन्यादाय काषायतोयैः पञ्चगव्यैः
 कुशतोयैश्च प्रक्षाल्याकृतिं कृत्वा तस्याग्नौ वैश्वदेवं याम्यं
 पैतृकं व्याहृतीश्च प्रायश्चित्तं ऊत्वा विधिवद्दहनं कुर्यादमन्त्रकं

१ Instead of पितृमेधवत् (thus B) पितृमेधवर्जं A and La.

२ संमार्ज्यं Vi My.

३ ? •तण्डुलान्यावहे• Ma; •तण्डुलान्य ष्वो वहे• Ed; •तण्डुलानावो वहे• Vi My; •दधितण्डुलानापो वहे• La; cp. V. 3: 74. 1.

४ कुशोदकैः B.

शवे दग्धे तदस्थीन्यादाय पयसाज्जेन प्रचास्याकृतिं कृत्वा
 पूर्ववत्प्रायश्चित्तं जुला समन्त्रकं दाहयति ^१ तदस्थ्यामण्यलाभे^२
 दशाहादूर्ध्वं पालाशपर्णैर्विधानेनाकृतिं कृत्वा प्रायश्चित्तान्ते
 तदग्निना दाहयेत्कर्तुरेवाग्रौचं भवति ^३ व्यहं बलिनिर्वापण-
 माग्रौचं चेति केचित्सूतिकां मृतामुदक्यां च दावाग्निना^४ ५
 मन्त्रहीनं^५ दाहयित्वा दशाहे ऽतीते तदस्थिभिः पालाश-
 पर्णैर्वाकृतिं कृत्वा^६ दहनं करोत्यथवा तदङ्गोव काषायतोयैः
 पञ्चगव्यैः कुशतोयैश्च स्नापयित्वा पुण्याहं कृत्वा प्रोचणैः प्रोक्ष्य
 विधिवद्दहनं कुर्यादित्येके ^१ ॥ ३ ॥

सगर्भाया^७ मरणे स्पन्दमानेनोदरेण^८ जीवन्तं गर्भमालक्ष्य ^{१०}
 भर्ता पुत्रो ऽन्यो बन्धुर्वा वैद्यकुशलाभ्यां^९ नाभ्युपस्थयोरन्तरे^{१०}
 गर्भे^{११} परिहरन्हिरण्यगर्भ इति शस्त्रेणोत्पाटयति ^१ शस्त्र-
 स्पर्शनाङ्गर्भस्य मरणे पतितो भवति ^१ जीवन्तमपत्यमुन्मुच्य
 स्नापयित्वादाय धात्रीं लोकमातरमभ्यर्च्य तस्थान्यां मातरं
 कल्पयति ^१ प्रेताद्याः कुचावाज्जेन प्राणाय स्वाहापानाय स्वाहेति ^{१५}

१ Thus La Ed ; तदस्थ्याम० My ; तदस्थीनाम० Ma ; तदग्नी Vi.

२ दवा० B.

३ शुद्धिर् ins. La Vi My only.

४ प्रायश्चित्तं जुला ins. Vi My.

५ अथ सग० Ma ; Vi गर्भिण्या instead of सग० ।

६ स्पन्द० Ed.

७ Thus my conjecture ; वैद्यकुशलाभ्यां Ma ; वैद्यशलाभ्यां La.
 Ed Vi My.

८ ० नरं Vi My.

९ गव्यं Vi My.

ऊत्वा निर्व्रणं कृत्वा तां स्थापयित्वा विधिवद्दहनं करोति ।
 कुमारस्य जातकाग्नौ पूर्ववज्जातकं कुर्यात् । सूतकप्रेतकयो-
 रेकाहमंनिपाते^१ तन्त्रयित्वा वास्तुहोमं ऊत्वा पृथगेवोत्थान-
 होमं पिण्डनिर्वापं^२ च करोति । ब्राह्मणाद्येषु ण्डालानैरग्निः
 ५ सर्पेण दंष्ट्रिनाग्निपातेनाग्निना पशुना वा पापमरणे तस्या-
 ग्नौ च वाक्त्रोदकम्पनाश्रुश्वभरणानुगमनदहनोदकवलिपिण्डदा-
 नादि कस्यचिन्नैव^३ कुर्यादेतानि । कर्तुं स्यान्प्रायश्चित्तं तत्र कृच्छ्रं
 प्रायश्चित्तं भवति । पापमृतस्य शरीरं दावाग्निना^४ शूद्रे-
 दाहयित्वा दशाहे स्तीते नारायणवस्त्रं कुर्यादथवा पाल्माश-
 १० पर्णैरेवाकृतिदहनं करोति । श्वस्य दहनकाले^५ स्तीते
 क्रियाहीने विपर्यासे च प्रेतकर्मणि सर्वत्र तिलैरेव वैश्वदेवं
 याम्यं पैतृकं व्याहृतीत्य प्रायश्चित्तं जुहोति । श्वस्य दहनार्थं
 होमे ऊते तदग्रावुत्सजे पूर्ववद्भस्म^६ समिधमारोप्य लौकि-
 काग्नौ निधाय प्रायश्चित्तं ऊत्वा तेनाग्निना दहनं
 १५ कुर्यात् । ॥ ४ ॥

उपनयनादूर्ध्वं ब्राह्मणस्य मरणे सपिण्डानां दशाहमा-
 ग्नौ च विधीयते । दन्तजननादूर्ध्वं व्यहं नामकरणादूर्ध्वमेकाहं

१ एकाहे instead of एकाह० La Ma Vi My.

२ निर्वापं Ma Ed Bh.

३ कस्यचिदपि नैव La Vi My.

४ दवा Ma again.

५ दहने Ed La Bh.

६ Thus Bh La Vi My ; भस्मनि Ma Ed.

जननादूर्ध्वं मद्यः शौचं^१ स्निषाद्य^२ मरणे विवाहादूर्ध्वं
 दशाहमष्टवर्षादूर्ध्वं व्यहं चौडकादूर्ध्वमेकाहं पूर्व^३ मद्यः
 शौचं^४ मातापित्रोर्भ्रातृणां च सर्वत्र^५ दशाहमेव^६ गर्भे
 मृते गर्भिण्यास्तन्मासंतुल्यैरहोभिराशौचं^७ मृतके चान्यमृतके
 प्राप्ते प्रेतके चान्यप्रेतके प्राप्ते पूर्वाशौचेन शुद्धिः स्यादितरस्य^८
 प्राप्ते ऽपरस्यैवाहोभिः^९ शुद्धिर्भवति^{१०} अमपिण्डशवस्य स्नानालं-
 करणे कृते व्यहं^{११} दिवसं वा^{१२} वहने कृते^{१३} स्नात्वा दश
 प्राणायामान्कृत्वा नक्षत्रदर्शनात्पूर्वं ग्रामाद्वहिरासीत्^{१४} ताव-
 देवाशौचं^{१५} रात्रौ सूर्योदयात्पूर्वमासीतान्यथा तद्गामे प्रविष्टे
 शवभर्तुरेकाहं तद्गृहे प्रविष्टे व्यहं तत्र भोजने कृते दशाहं^{१६}
 भवति^{१७} ॥ ५ ॥

प्रेतं ज्ञातिमज्ञातिं वानुगम्य स्नात्वाग्निं स्पृष्ट्वा घृतं प्राश्नी-
 यात्^१ आत्मनः पितुर्मातुश्च योनिवन्धूनां च मरणे विज्ञाते
 सचेलस्नानं करोति^२ द्वितीये ऽहनि पुनर्दहनप्रभृति तदश्वत्थ-
 दकं दत्त्वा दक्षिणायं कूर्चं निधाय तस्मान्ना प्रेतमावाह्य^३
 तैलमज्जनं स्नानं वासोदकं दत्त्वा पाद्याचमनगन्धपुष्पधूप-
 दीपाक्षताचमनैरभ्यर्च्य सायंप्रातर्वसिं दत्त्वोदकं ददाति^४

१ श्लिष्य La Vi My.

२ Thus B; पूर्ववत् Ed; जननादूर्ध्वं La Vi My.

३ सर्वं La Vi My.

४ Thus Ma and in acc. with this reading Bh; परस्यैवाहोभि-
 रशुद्धिर्भ० La Vi My; परस्यैवाहोभिराशौचशुद्धिर्भ० Ed.

५ I have accepted the reading of Ma; अत्र वा। संवहने कृते Ed;
 अहनि वा सवने कृते La Vi My.

प्रातर्बलौ हीने सायं द्विगुणं सायं हीने प्रातर्द्विगुण-
मेवमा दशाहात्करोति^१ शकुक्कुटसूतिकोदकान्यजैरश्वानि स्पृष्टे
पञ्चगव्यैः प्रक्षाल्य बलिं दद्यात्^२ सप्तमे ऽहनि नवे^३ मृत्पात्रे^४
चितास्थीन्यादाय^५ पुण्यनद्यां समुद्रे वा प्रक्षिपति^६
५ अन्तर्दशाहे ऽमावास्या यदि भवेत्तस्मात्मेव शेषां बलीन्दत्वा
बलिकर्म समापयति^७ द्विचन्द्रदर्शने महान्दोषो भवेत्^८
दशमे ऽहन्येकदा बलिं दत्त्वाश्वानं विसृजेत्^९ ॥ ६ ॥

जातदन्तस्य चौडकात्पूर्वं मरणे व्यहं भूमौ तूष्णीं बलि-
निर्वापणमित्येके^{१०} दहनप्रभृत्याहिताग्नेर्मरणप्रभृत्यनाहिताग्ने-
१० रेकादशे ऽहन्येकोद्दिष्टं कुर्यात्^{११} एकोद्दिष्टनिमित्तश्राद्धे
तस्मान्मा प्रेतनिमित्तं भुङ्क्तेति ब्राह्मणं वरयित्वा प्रेताय
स्वधेति पाणौ तिलोदकं दत्त्वा होमं पिण्डदानं च कृत्वा आदि
सकृत्सकृद्दत्त्वा भोजयेद्यन्तं^{१२} वा ददातीति केचित्^{१३} निमित्त-
श्राद्धे मासे ऽतीते हीने च प्राजापत्यं चरित्वा प्रायश्चित्तं^{१४}
१५ ऊत्वा पूर्ववदेकोद्दिष्टं कुर्यात्सपिण्डीकरणात्पूर्वं मामि मामि
तन्मरणदिने पिण्डं निरूप्यैकं भोजयति^{१५} द्वादशे षष्ठे तृतीये
वा मासे शुभकार्यं प्राप्ते द्वादशाहे^{१६} वा^{१७} सपिण्डीकरणं
कुर्यात्^{१८} ॥ ७ ॥

१ नवमे सू० La Vi My ; नवसू० Ed.

२ चितायामस्थौ० Ma.

३ Thus Bh La Vi My ; बलिं निर्वपतीत्येके Ma Ed.

४ •दुद्यत् La Vi My ; •दुदकं Ed.

५ द्वादशाहे स Vi My.

पूर्वद्युर्दौ विश्वेदेवार्थं त्रीन्पिचर्थमेकं प्रेतार्थं सपिण्डौ-
 करणश्राद्धे भोक्ष्यतामिति वरयित्वा स्वाहा स्वधेति तेषां
 करे तिस्रोदकं दत्त्वा पितृभ्यः स्वधेति पाचं तिस्रोदकैः
 पूरयित्वा पितृनावाह्य तस्मात्त्वा प्रेताय स्वधेत्यन्यत्पाचं पूर-
 यित्वा प्रेतमावाह्य तथा होमं ऊत्वा पिण्डं निरूप्य विश्वे-
 देवाभ्यां दिदिर्दत्त्वा पितृभ्यः प्रेताय सकृत्सकृद्दत्त्वा तांभो-
 जयति^१ पितृपिण्डैः प्रेतपिण्डं समारोप्य पितृपाचोदकैः प्रेत-
 पाचोदकं संयोजयति^१ सपिण्डौकरणे हौने कृतं शुभकार्यं
 विनश्यति^१ तस्मात्प्रायश्चित्तं ऊत्वा सपिण्डौकरणं कृत्वा भिक्षे
 ऽहनि विष्णुसूक्तं मिन्दाऊत्याश्रावितादीन्हुत्वा पुनः शुभकर्म
 कुर्यात्^१ अष्टकाहौने तदंशविनाशो भवेद्यत्रेनाष्टकं करोति^१
 यथोक्तजलदानपिण्डनिर्वापब्राह्मणभोजनेषु अद्वया कृतेषु सर्व-
 सम्पत्समृद्धिर्विश्वविवर्धनं^१ च भवेदिति विज्ञायते^१ ॥ ८ ॥

गृहस्थस्यौपासने^१ विच्छिन्ने यदि प्राणोत्क्रान्तिर्दृष्टानु-
 ज्ञातस्तत्पुत्रः^१ श्रोत्रियागारादग्निमाहृत्य संस्तृतायां भुवि^{१५}
 व्याहृतिभिः संस्थाप्योपतिष्ठेत जुष्टो दमूना इत्यथैनं परिसमूह्य
 परिसीर्य पर्युक्ष्याज्यं विलाप्योत्पूय स्रुचि चतुर्गृहीतं गृहीत्वा
 सप्त व्याहृतौर्जला पुनरपि पूर्ववद्गृहीत्वा पूर्व देवाः प्राणापाना-
 विति दाभ्यां मा ला वृक्षौ संवाधिष्ठां मा ला वृक्षौ संवाधेयामिति

१ ० विवर्धनं Bh Vi My ; वर्धनं without वि Ma La Ed.

१ अथ गृह० Ma Ed.

१ बुद्धानुज्ञा० Vi My.

दाभ्यामग्ने ऽभ्यावर्तिक्षग्ने अङ्गिर इति दाभ्यां पुनरुजां सह
 रयेति^१ दाभ्यामयाश्वाग्ने ब्राह्मण एकहोतेति दाभ्यां क्रमेण
 चतुर्गृहीतानि ऊत्वा पुनश्चतुर्गृहीतं गृहीत्वा महाव्याहृतीश्च^१
 जुहुयादेवमग्निसुत्याद्य^१ पूर्वोक्तेन विधिना दहनं कुर्यात्^१ ।

५ ॥ ६ ॥

सप्तमः प्रश्नः समाप्तः ॥

॥ समाप्तं गृह्यसूत्रम् ॥

१ La Vi and My differ considerably ; रयेति दाभ्यां क्रमेण चतुर्गृहीतं गृहीत्वा (these three words om. Vi) अयाश्वाग्ने ब्राह्मण एकहोतेति महाव्या० ; Ed agrees with Ma (the text accepted by me), omitting only after क्रमेण the words चतुर्गृहीतानि ऊत्वा पुनश्च ।

१ ० हृतीश्च ऊत्वाग्निसुत्याद्य Ma Ed.

१ After कुर्यात् Ma Bh ins. इति विधिना प्राच ; moreover the Bh. reads प्राच प्राच indicating the close of this text.

अथ वर्णाश्रमधर्म^१ । ब्राह्मणचत्रियवैश्यशूद्रा मुखवाह-
पादिषु जाताश्चत्वारो वर्णा^२ । यस्माद्ब्राह्मणो ऽस्य मुख-
मासीदिति श्रुतिः^३ । पूर्वेषां चयाणां निषेकाद्याः संस्कारा
विधीयन्ते^४ । तेषां द्विजन्मनां वेदाधिकारस्तस्माद्ब्राह्मणस्याथ-
यनाध्यापनयजनयाजनदानप्रतिग्रहाणि^५ । षड्रमाणि भवन्ति^६ ।
चत्रियवैश्ययोर्यजनाध्ययनदानानि^७ । चत्रियस्य प्रजापालन-
दुष्टनिग्रहयुद्धाः^८ । वैश्यस्य पाशुपात्यकुसौदवाणिज्यानि^९ ।
शूद्रस्य द्विजन्मनां शूश्रूषा कृषिश्चैव^{१०} । ब्राह्मणस्याश्रमाश्चत्वारः
चत्रियस्याद्यास्त्रयो वैश्यस्य^{११} द्वावेव^{१२} । तदाश्रमिणश्चत्वारो ब्रह्म-
चारौ गृहस्थो वानप्रस्थो भिक्षुरिति^{१३} ॥ १ ॥

१०

उपनीतो ब्रह्मचारौ मेखलोपवीताजिनदण्डधारौ स्नात्वा
तर्पणं ब्रह्मयज्ञं सायंप्रातः मन्थोपासनमभिद्वौमौ च कुर्वन्गुरोः
पादावुपसंगृह्य नित्याभिवन्दौ व्रतेनाध्ययनं करोति^१ । स्थिते
गुरौ स्वेयादुत्थिते पूर्वमुत्थाय व्रजन्तमनुगच्छेदासीने शयाने
च नियुक्तो नीचेरन्वासनशयने^२ कुर्यादनुक्तो^३ यत्किञ्चित्कर्म^४
नाचरति^५ । अनुक्तो ऽपि स्वाध्यायनित्यकर्माण्याचरेदुष्णाम्बु-
स्नानदन्तधावनाञ्जनानुलेपनगन्धपुष्पोपानटक्चदिवास्वापरेतः-

१ •पदाः Tri.

२ युवानि Tri.

३ •वाणिष्यं My.

४ वैश्यस्याद्यावेव Ed Tri.

५ शयनं Tri; नीचेरन्यासनशयनं न कुर्याद० My and first hand of Vi, where •शयनं is changed in •शयिनं ।

स्कन्दस्त्रौदर्शनस्पर्शनमैथुनानि^१ कामक्रोधलोभमोहमदमात्सर्य-
हिंसादौनि वर्जयित्वा सदा शुश्रूषुर्गुरोः प्रियहितकर्माणि
कुर्वीत। द्वेषो वाक्चित्तानुकूलः प्रियं^२ सत्यं वदत्यर्तिं ऽप्य-
सत्याप्रियं^३ निन्दं नाचचीत^४ मधुमांसमत्सरमशुक्ताद्यभोज्य-
५ भोजनवर्जं भैक्षचरणं कृत्वा गुरुणानुज्ञातो भैक्षान्नमश्रीयाद्गुरु-
वृद्धदौक्षितानामाख्यां^५ न ब्रूयाद्गर्वभावे तत्पुत्रे च गुरुवत्कर्मा-
चरति^६ ॥ २ ॥

ब्रह्मचारिणश्चतुर्विधा गायत्री ब्राह्मः प्राजापत्यो नैष्ठिक
इति^१ गायत्र उपनयनादूर्ध्वं चिराचमचारलवणाग्नी गायत्री-
१० मधौत्या सावित्रव्रतसमाप्तेरत्र^२ व्रतचारी^३ । ब्राह्मः सावित्र-
व्रतादूर्ध्वमनभिग्नस्तापतितानां गृहस्थानां गृहेषु भैक्षचरणं
वेदव्रतचरणं च कृत्वा द्वादश-समा विंशतिसमा वा गुरुकुले
स्थित्वा वेदान्वेदौ वेदं वा सूत्रसहितमध्ययनं कृत्वा गार्हस्थ्यानु-
सरणं कुर्यात्प्राजापत्यः स्नात्वा नित्यकर्मब्रह्मचर्यश्रीलो नारायण-
१५ परायणो वेदवेदाङ्गार्थान्विचार्य दारसंग्रहणं करोति^४ प्राजा-
पत्ये चिसंवत्सरादूर्ध्वं न तिष्ठेदित्युषयो वदन्ति^५ । नैष्ठिकः
काषायं धातुवस्त्रमजिनं वस्त्रलं वा परिधाय जटीं शिखी

१ •स्नाप० Vi My Bh ; •सप्र० Ed Tri ;— •मैथुनानि Vi My Bh ;
•मधुन० Ed Tri.

२ Vi My om.

३ Thus Ed Bh ; •सत्यं प्रियं Vi My ; •सत्यमप्रियं Tri.

४ भैक्षान्नम० Ed Tri ; भैक्षमन्नम० Vi My ; भिक्षान्नम् Bh.

५ समाप्ते व्रत० My ; समाप्ते व्रत० Vi.

वा मेखलो दण्डी सूत्राजिनधारौ ब्रह्मचारौ शुचिरचार-
नवणाग्रौ यावदात्मनो विप्रयोगस्तावदुत्कुले स्थित्वा निवेदित-
भैक्षभोजी भवति ^१ ॥ ३ ॥

द्वारान्मृगं गृहस्थो ऽपि स्नानादिनियमाचारो नित्य-
मौपासनं कृत्वा पाकयज्ञयाजौ वैश्वदेवहोमान्ते गृहगतं गुरुं ^५
स्नातकं च प्रत्युत्थायाभिवन्द्यासनपाद्याचमनानि प्रदाय दृतदधि-
चौरमिश्रं^१ मधुपर्कं च दत्त्वा न्नाद्यैर्यथाशक्ति भोजयति^२ भिक्षून्ब्रह्म-
चारिणो ऽतिथौन्वेदविदः श्रोत्रियान्पितृव्याचार्यत्विज्जातुल-
्यश्वरादौ नभ्यागतान्बालवृद्धाननायातां ध्वश्रान्तांश्च यथार्थं पूज-
यत्यग्नौ ऽप्ययं भिक्षां वा सोदकं दत्त्वा शेषं मुञ्चति ^{१०}
दद्यात्तथाग्रौ चाचारयुतः^३ स्वाध्यायतर्पणाभ्यामृषीन् यज्ञवल्किहोम-
जलपुष्पाद्यैर्देवान् आहुः पुत्रैश्च पितृन्बलिना भूतानन्नाद्यै-
र्मनुष्यांश्च नित्यमर्चयेदृणत्रयेण^४ मुक्तो ऽनृणो भवति ^{१४} ॥ ४ ॥

गृहस्थाश्चतुर्विधा ^१ वार्तावृत्तिः शालीनवृत्तिर्यायावरो
घोराचारिकश्चेति^२ वार्तावृत्तिः कृषिगोरक्ष्यवाणिज्योपजीवी ^{१५}
शालीनवृत्तिर्नियमैर्युतः पाकयज्ञैरिद्धाग्नौ नाधाय पक्षे पक्षे
दर्शपूर्णमासयाजौ चतुर्थं चतुर्थं मासेषु चातुर्मास्ययाजौ षट्सु
षट्सु मासेषु पशुबन्धयाजौ प्रतिसंवत्सरं सोमयाजौ च ^१

^१ दधिदृतं instead of दृतदधि Tri Bh.

^२ •युक्तः Ed.

^३ Thus Ed Bh; नित्यमर्चये. My; नित्यं तर्पये. Vi Tri;—•चयेण
Vi Bh; •चयेद् Ed Tri Bh.

यायावरो हविर्यज्ञैः सोमयज्ञेयं यजते याजयत्यधीते ऽधा-
पयति ददाति प्रतिगृह्णाति षट्कर्मनिरतो नित्यमग्निपरि-
चरणमतिथिभ्यो ऽभ्यागतेभ्यो ऽन्नाद्यं च कुरुते ^१ घोरा-
चारिको नियमैर्युक्तो यजते न याजयत्यधीते नाध्या-
५ पयति ददाति न प्रतिगृह्णात्युच्छृण्वन्तिमुपजीवति नारायण-
परायणः सायंप्रातरग्निहोत्रं कृत्वा मागं ग्रीष्मज्येष्ठमासयोरभि-
धाराव्रतं वनौषधिभिरग्निपरिचरणं करोति ^१ ॥ ५ ॥

गृहस्थः सपत्नीकः पञ्चाग्निभिस्त्रेताग्निभिर्वा गृहादना-
श्रमं यास्यन्नाहिताग्निरनाहिताग्निसौपासनमरण्यामारोप्य गृहे
१० मथित्वा आमणकौयविधानेनाध्यायाधारं कृत्वा आमणकाग्नि-
नादाय तृतीयमाश्रमं गच्छेत्पूर्ववदग्न्यालयप्रोक्षणोक्तेस्त्रिणादि
कर्म कुर्यात् ^१ तृतीयामपि ^२ वेदिं परिमृज्य षडङ्गुलाग्रैर्दर्भै-
र्यथिते ^३ ऽधस्तिधा ^४ कृतं रज्जुवन्मूले बद्धं षट्त्रिंशदङ्गुलप्रमाणं
परिस्तरणकूर्चं कृत्वा मध्यवेद्यां परिस्तृणाति आमणकं ^१
१५ आमणकयज्ञं यज्ञदेवतविश्वान्देवानित्यन्तमावाह्यान् निरूप्य
आमणकाय स्वाहा आमणकयज्ञाय स्वाहा यज्ञदेवतविश्वेभ्यो
देवेभ्यः स्वाहेत्यन्तं कृत्वा चरुं जुहुयादित्याधारविशेषः ^४
आमणकाग्निसोर्ध्ववेदिर्दाक्षिणदङ्गुल्यायता चतुरङ्गुलविस्तारो-

१ तृतीयम० Bh Vi My.

२ पथितमध० Vi My.

३ Thus Ed My ; वन्त्रं Tri Vi ; वन्त्रं कृत्वा Bh.

४ Thus Ed and Bh ; आधानविशेषः My Tri ; आधाने वि० Vi.

ज्ञता^१ मध्यमा तत्परिगता पञ्चाङ्गुलिविस्तारा^२ चतुरङ्गुलो-
त्सेधाधस्तादूर्ध्ववेदिविस्तारोन्नता तृतीया वेदिर्द्वादशाङ्गुलं मध्ये
निम्नं त्रिवेदिसहितं कुण्डं कृत्वाधाय वनस्थो नित्यमौपा-
सनवत्सायंप्रातराहुतौर्ज्ज्वा महाव्याहृतिभिः आमणकाग्निं
जुहुयादपत्नीको दारैरग्निभिर्विना वनं गच्छेत्^३ ॥ ६ ॥ ५

वानप्रस्थाः सपत्नीका अपत्नीकाश्चेति^४ सपत्नीकाश्चतु-
र्विधा^५ औदुम्बरो वैरिञ्चो वालखिल्यः फेनपश्चेति^६ औदु-
म्बरो ऽकृष्टफलावाप्यौषधिभोजी^७ मूलफलाग्री वा सवण-
दिङ्गुलशुनमधुमस्यमांसपूत्यन्नधान्यान्परस्पर्शनपरपाकवर्जी^८
देवर्षिपितृमनुष्यपूजौ वनचरो ग्रामवहिष्कृतः सायंप्रातरग्निहोत्रं^९
हुत्वा आमणकाग्निहोमं वैश्वदेवहोमं च कुर्वन्तपः समाचरति^{१०}
आमणकाग्निसेकसेवाधाय जुहोतीत्येके^{११} वैरिञ्चः प्रातर्यां दिशं
प्रेक्षते तां दिशं गत्वा तत्र प्रियङ्गुयवश्शामाकनौवारादिभि-
र्लब्धैः स्वकौथानतिथींश्च पोषयित्वाग्निहोत्रं आमणकवैश्वदेव-
होमौ नारायणपरायणस्तपःशीलो भवति^{१२} वालखिल्यो^{१५}
जटाधरश्चौरवल्कलवसनो ऽर्काग्निः कार्तिक्यां पौर्णमास्यां
पुष्कलं भुक्तमुत्सृज्यान्यथा शेषान्नासानुपजीव्य तपः कुर्यात्^{१३}
अस्य सूर्य एवाग्निर्भवतीत्यामनन्ति^{१४} फेनप उद्दण्डक उन्मत्तको

१ Some Mss. अङ्गुलि, others अङ्गुल ।

२ पृथ्वृष्टफला० Vi My ; व्युत्कृ० Tri.

३ Uncertain ; •पूत्यन्नधान्या० Vi My ; •पूत्यन्न(धान्य) Ed ; •पू(त्य ? तथा)न्या Tri ; Bh : पूत्यन्नं दुर्गन्धाम्नम् । अन्यदाश्चलवशादि परस्परपाकं वर्जयति परपाकवर्जी भवेत् ; •पराकवर्जी Ed, परवाग्वर्जी Tri.

निरोधकः शीर्णपतितपत्राहारी चान्द्रायणव्रतं चरन्पृथिवी-
शायी नारायणं ध्यायन्मोक्षमेव प्रार्थयते ^१ ॥ ७ ॥

अपक्षिका बज्रविधाः ^१ कालाशिका ^२ उद्दण्डसंवृत्ता
अश्लक्ष्ण उदग्रफलिनो दन्तोलूखलिका उज्ज्वलवृत्तिकाः संद-
५ र्शनवृत्तिकाः ^३ कपोतवृत्तिका मृगचारिका हस्तादायिनः
शैलफलकादिनो ^४ ऽर्कदग्धाशिनो बैल्वाशिनः ^५ कुसुमाशिनः
पाण्डुपत्राशिनः कालान्तरभोजिन एककालिकाश्चतुष्कालिकाः
कण्टकशायिनो वीरामनशायिनः पञ्चाग्निमध्यशाशिनो धूमा-
शिनः पाषाणशायिनो ऽभ्यवगाहिन उदकुम्भवासिनो मौनिन-
१० स्वावाग्शिरसः सूर्यप्रतिसुखा ऊर्ध्ववाजका एकपादस्थिता-
श्चेति विविधाचारा भवन्तीति विज्ञायते ^६ ॥ ८ ॥

अथ भिक्षुका मोक्षार्थिनः कुटीचका बह्वदका हंसाः
परमहंसाश्चेति चतुर्विधा भवन्ति ^१ तत्र कुटीचका गौतमभार-
द्वाजयाज्ञवल्क्यहारीतप्रभृतौनामाश्रमेष्वष्टौ ग्रामांश्चरन्तो योग-
१५ मार्गतत्त्वज्ञा मोक्षमेव प्रार्थयन्ते ^२ बह्वदकास्त्रिदण्डकमण्डलु-
काषायधातुवस्त्रगृहणवेषधारिणो ब्रह्मर्षिगृहेषु चान्येषु ^३ साधु-
वृत्तेषु मांसस्रवणपर्युषितान्नं वर्जयन्तः ^४ सप्तागारेषु भैक्षं कृत्वा

१ कालशैका Ed; कालशिका Tri; कालशिका Vi My; कालाशिकाः Bh

२ Thus Vi My Bh; सन्दर्शनं. Tri; संदर्शनं. Ed.

३ षादिभो Ed.

४ बिष्णा. Ed Bh.

५ Thus Vi My Bh; Tri Ed om. चान्ये

६ वर्जयित्वा Ed; वर्जयेत् Vi My.

मोक्षमेव प्रार्थयन्ते^१ हंसा नाम ग्रामे चैकरात्रं नगरे
 पञ्चरात्रं वसन्तस्तदुपरि न वसन्तो गोमूत्रगोमयाहारिणो
 वा^२ मासोपवासिनो वा^३ नित्यचान्द्रायणप्रतिनो नित्यसुत्यान-
 मेव प्रार्थयन्ते^४ परमहंसा नाम वृक्षैकमूले शून्यागारे श्मशाने
 वा वासिनः साम्बरा दिगम्बरा वा^५ न तेषां धर्माधर्मौ^६
 सत्यानृते शुद्धशुद्धादि दैतं^७ सर्वसमाः सर्वात्मानः^८ समलोष्ट-
 काक्षनाः^९ सर्ववर्षेषु भैक्षचरणं कुर्वन्ति^{१०} ब्राह्मणानां चातुराश्रम्यं
 चत्रियाणां व्याश्रम्यं वैश्यानां ज्ञाश्रम्यं विहितं^{११} तत्फलं हि
 सकामं निष्कामं चेति द्विविधं भवति^{१२} सकामं नामेह^{१३}
 संसारे ऽभिवृद्धिं ज्ञात्वा पुत्रलाभाद्यभिकाङ्क्षणमन्यत्सर्गादि- १०
 फलकाङ्क्षणं वा^{१४} निष्कामं नाम किञ्चिदनभिकाङ्क्ष्य यथा-
 विहितानुष्ठानमिति^{१५} तत्र निष्कामं^{१६} द्विविधं^{१७} भवति प्रवृत्ति-
 निवृत्तिश्चेति^{१८} प्रवृत्तिर्नाम संसारमनादृत्य मल्लज्ज्ञानं समा-
 श्रित्य प्राणायामासनप्रत्याहारधारणायुक्तो^{१९} वायुजयं कृत्वा-
 णिमाद्यैश्वर्यप्रापणं^{२०} तत्पुनरपि तपःक्षयाज्जन्मप्रापकत्वाद्वाधि- १५

१ Tri om.

२ Vi My om.

३ शुद्धशुद्धं instead of दैतं Vi My.

४ ०वनः Vi My.

५ समलोष्टाश्रमकाक्षनाः Vi My.

६ इह given by Ed Bh only.

७ तन्निष्कामं Ed Tri.

८ द्विधा Vi Bh.

९ ०धारणाध्यानयुक्तो Ed only.

१० ०णिमाद्यैश्वर्यं Ed only.

बाहुल्याच्च^१ नाद्रियन्ते परमर्षयो^२ निवृत्तिर्नाम लोकानाम-
नित्यत्वं ज्ञात्वा परमात्मनो ऽन्यन्न किञ्चिदस्तीति संसारमना-
दृत्य च्छित्त्वा भार्यामयं पाशं जितेन्द्रियो भूत्वा शरीरं
विहाय चेवञ्जपरमात्मनोर्योगं कृत्वातीन्द्रियं^३ सर्वजगद्वीज-
४ मशेषविशेषं नित्यानन्दममृतसपानवत्सर्वदा^४ तृप्तिकरं परं
ज्योतिः प्रवेशकमिति^५ विज्ञायते^६ ॥ ९ ॥

निवृत्त्याचारभेदाद्वि योगिनस्त्रिविधा भवन्ति सारङ्गा
एकार्था विसरगाश्चेति^१ अनिरोधका निरोधका मार्गगा
विमार्गगाश्चेति चतुर्विधा सारङ्गा^२ दूरगा अदूरगा भूमध्यगा
१० असंभक्ताः संभक्ताश्चेत्येकार्थाः पञ्चधा भवन्ति^३ न सञ्ज्ञावन्तो
विसरगास्तत्र सारङ्गाः सारं चेवञ्जस्तं गच्छन्तीति सारङ्गा-
स्तेष्वनिरोधका अहं विष्णुरिति ध्यात्वा ये चरन्ति तेषां
प्राणायामादयो न सन्ति^४ ये तु निरोधकास्तेषां प्राणायाम-
प्रत्याहारधारणादयः षोडश कलाः सन्ति^५ ये मार्गगास्तेषां
१५ षडेव प्राणायामादयो^६ ये विमार्गगास्तेषां^७ यमनियमासनप्राणा-
यामप्रत्याहारधारणाध्यानसमाधयश्चेत्यष्टाङ्गान्कल्पयन्तो ध्येय-
मप्यन्यथा कुर्वन्ति^८ ॥ १० ॥

१ तपःक्षयजन्यः Tri ; तत्क्षयजन्यः Vi My.

२ ज्ञात्वा यदतीन्द्रियं Tri ; कृत्वा यदतीन्द्रियं Vi My.

३ नित्यानन्दानन्दः Vi My.

४ ज्योतिस्तत्पदं Tri Vi My.

५ Only the Bh. as given in the text. Vi My om. यम ; नियमयमा-
Ed Tri.

अथैकार्या^१ एक एवर्षिर्देषां त एकार्यास्तिषु ये दूरगा-
 स्तेषामयं मार्गः^२ पिङ्गलया नाडिकयादित्यमण्डलमनुप्रविश्य
 तचस्थेन^३ पुरुषेण संयुज्य ततश्चन्द्रमण्डलं तचस्थेन पुरुषेण
 ततो विद्युतं तचस्थेन पुरुषेण पुनः क्रमेण वैकुण्ठसायुज्यं
 यन्ति^४ ये ऽदूरगास्तेषामयं धर्मः^५ चेचञ्जपरमात्मनोर्योगं
 चेचञ्जदारेण^६ कारयित्वा तत्रैव समस्तविनाशं ध्यात्वाकाशव-
 त्सन्तामात्रो ऽहमिति ध्यायन्ति^७ भूमध्यगाः चेचञ्जपरमात्मनो-
 र्योगे सत्त्वरूपाग्निदारेण भूमध्यं नीत्वा पञ्चभ्यो ऽङ्गुष्ठादिभ्यः
 स्थानेभ्य आकर्षणं पुनः पिङ्गलादारेण^८ निष्क्रमणं^९ प्रलयात्तं
 चेचञ्जयोगान्तं वा^{१०} कुर्वन्ति^१ असंभक्ता नाम मनसा ध्यानं^{१०}
 कुर्वन्ति^१ तत्प्रतिपादनागमं श्रोत्रेण शृण्वन्ति^१ चक्षुषा
 देवताकारं^{११} पश्यन्ति^१ घ्राणेन गन्धमनुभवन्ति^१ पाणिना
 देवतां^{१२} नमस्कुर्वन्ति^१ संभक्ता नाम ब्रह्मणः सर्वव्यापकत्वा-
 द्युक्तमयुक्तं यो ऽसौ परमात्मा तत्स व्याप्याकाशवत्तिष्ठति^१
 तस्माद्ब्रह्मणो ऽन्यन्नं^{१३} कुचच्चिदात्मानं प्रतिपद्यते ऽसौ^{१४}
 भूमध्यगतस्यापि संशयान्निष्प्रमाणमेवेत्युक्तं^१ तस्माद्ब्रह्मव्यति-

१ Thus Vi My ; तचस्थेन Bh ; तचस्थेन Ed Tri.

२ संयोगं ins. Vi My Tri.

३ पिङ्गलया दा० Tri Vi ; *साया दा० My ; पिङ्गलदारेण Bh.

४ Thus Vi My Bh ; निष्क्राम० Ed Tri.

५ वा belongs acc. to the Bh to the text ; om. Tri Vi My ;
 च Ed.

६ Thus Bh only ; देवताकारं all the other sources.

७ Thus Vi My Tri ; *ता Ed.

८ Or write अन्यं न ?

रिक्तमन्यन्नोपपद्यते ^१ विविधमरणाद्विविधदर्शनात्कुपथगामि-
 त्वाद्विमरगाः ^१ पुरा प्रजापतिरुपदेशगूह्यार्थं विमरगपक्षं
 दृष्टवान् ^१ तं दृष्ट्वा मुनयो ऽपि मोक्षं जग्मुः किं पुनर्मनुष्याः ^१
 विमरगपशूनामहंकारयुक्तानां जन्मान्तरेषु मुक्तिर्नास्मिञ्जन्मनि ^१
 ५ तस्माद्विमरगपक्षो नानुष्ठेयो ^१ केचिद्विमरगाः ^१ कायक्लेशा-
 त्केचिन्मन्त्रजपात्केचिद्येन ^१ केनचिद्धानेन केचिद्येन केन
 चिदक्षरेण केचिद्वायुजयादन्ये परमात्मना चेन्नजं संयोज्य
 ध्यायन्त्येते ^१ परमात्मसंयोगमेव नेच्छन्ति ^१ इदित्य ^१ एव
 पुरुष इति वदन्ति ^१ केचित्त किञ्चिद्धानमिति यथोक्ता-
 १० नुष्ठानं योगमिति ज्ञात्वा मुक्तिमिच्छन्ति ^१ तेषां विम-
 रगपशूनां जन्मान्तरेषु मुक्तिर्नास्मिञ्जन्मनि ^१ तस्मिन्नेव जन्मनि
 मोक्षकाङ्क्षिणा विमरगपक्षो नानुष्ठेयः ^१ सगुणे ब्रह्माणि
 बुद्धिं निवेश्य पश्चान्निर्गुणं ब्रह्माश्रित्य ^१ यत्नं कुर्यादिति ^१
 विज्ञायते ^१ ॥ ११ ॥

गृह्ये ऽष्टमो धर्मे प्रथमः प्रश्नः समाप्तः ॥

१ Thus Ed Bh; विमरगाः केचित्कायः the other sources; in either case one केचित् seems to be superfluous.

१ Thus Ed Bh (which, however, reads एके instead of एते); एव instead of एते the other sources.

१ Before इदि. Ed ins. केचित् and probably also Bh.

१ I have accepted the reading of Vi My; ब्रह्माश्रित्य मोक्षे नित्यं यत्नं कु. Ed; ब्रह्माश्रये यत्नं कु. Tri.

अथ वनस्थस्य आमणकविधानं^१ । गृहस्थः सोमयाजौ
 पुत्रं पौत्रं च दृष्ट्वा तत्पुत्रादीगृहे संस्थाप्य मौण्ड्यं कृत्वा
 प्राजापत्यं कृच्छ्रं चरेत्^२ । वसन्ते शुक्लपक्षे पुष्यर्क्षे पत्न्या सार्धं
 वनाश्रमं याति^३ । पूर्वस्मिन्दिवसे कृतस्नानः संकल्प्य कुशोदकं
 पौलोपवासं कुर्यादौपासनहोमं ऊत्ताग्निमयं ते योनिरित्य-
 रण्यामारोपयेद्दृशपूर्णमासविधानेन दर्भादीन्संगृह्य पूर्ववत्प-
 रिस्तरणकूर्चान्परिधौन्मिधो^४ । वेणुदण्डोपवीतकमण्डलुवल्क-
 लादीन्संभरति^५ । पूर्वोक्तविधिनाग्निकुण्डं कुर्यादपरस्मिन्दिवसे
 वैश्वानरसूक्तेनाग्निं मथित्वा प्रज्वालयात्त आयाह्युपावरोहेत्यग्निं
 निधाय पूर्ववच्छ्रामणकान्याधारं जुहोति^६ । प्रणम्याग्निं परि-
 षिच्याग्ने प्रायश्चित्ते त्वमिति पञ्चप्रायश्चित्तं ऊत्तापोहिरण्य-
 पवमानैरात्मानं प्रोक्ष्य ब्रह्मदैवत्यं वैष्णवं पञ्चवारुणं च
 प्रधानान्याहृत्यन्तं यजेत्^७ । ॥ १ ॥

अग्नेः प्रतीच्यां द्वौ कुशौ पूर्वाधौ न्यस्योर्ध्वं ऽश्मानं
 निधाय तत्सवितुर्वरेण्यमिति दक्षिणपादाङ्गुष्ठारेणाश्मानमधि-
 तिष्ठेत्तेजोवत्सव इति^८ वल्कलमजिनं चौरं वा परिधाय पूर्व-
 वन्मेखलादींस्तौण्ड्योपवीतान्युत्तरीयं कृष्णाजिनं चाददात्याचम्य^९

१ Thus Ed and Bh ; आमणकं the other sources.

२ पूर्ववत्कूर्चान्दत्त्वा परिधौ० Vi My.

३ यजेत Ed Tri.

४ Reading of the pratika uncertain (cp. II. 14 : 32. 11) ; तेजो-
 वत्सव इति Tri Bh ; तेजोवत्स्यावः सवितुरिति Ed ; तेजोवत्स्याव इति My ;
 ते तेजोवत्स्याव इति Vi.

५ चाददात्या० Ed ; चददात्या० the other sources.

(धर्म २।२, ३।)

स्वस्ति देवेत्यग्निं प्रदक्षिणं^१ प्रणामं च कृत्वासीत्^१ शं
 नो देवौरिति स्वमूर्ध्नि प्रोक्ष्य जयानभ्यातानावाद्भृतो
 व्याहृतीश्च ऊत्ताज्यशेषं प्राणाधामेन प्राश्नीयाद्योगे योग
 इति द्विराचम्य शतमिन्नु शरद इति प्रणाममागन्त्वा सम-
 ५ गन्महीति प्रदक्षिणं चादित्यस्य कुर्वीत^१ राद्भृदसीत्यूर्ध्वां
 कूर्चं गृह्णीयात्^१ ओं भूस्तत्सवितुरो भुवो भर्गो देवस्यो
 सुवर्धियो यो न इति पञ्चो व्यस्तामो भूर्भुवस्तत्सवितुरो
 सुवर्धियो यो न इत्यर्धर्चामो भूर्भुवः सुवस्तत्सवितुरिति
 समस्तां च सावित्रीं जप्त्वा वनाश्रमं प्रविश्य ब्रह्मचर्यव्रतं
 १० संकल्पयेत्^१ ॥ २ ॥

तत्पत्नी च तथा ब्रह्मचारिणी स्यात्^१ स्वयमेवाग्नि
 प्रदक्षिणीकृत्याज्येन प्राजापत्यं धातादौन्मिन्दाऊती विष्किञ्च-
 मैन्द्रं वैश्वदेवं वैष्णवं ब्राह्मं विष्णोर्नुकादौग्राजापत्यसूक्तं तद्भूत-
 वन्धं च पुनः प्रधानान्हुत्वा प्राजापत्यव्रतं बध्नाति^१ स्थित्वा
 १५ देवस्य त्वा यो मे दण्ड इति द्वाभ्यां पञ्चसप्तनवान्यतमैः
 पर्वभिर्युक्तं केशान्ताथतं वायवक्रं वैष्णवं द्विदण्डमाददाति^१ येन
 देवा इति कमण्डलुमृद्वक्षिण्यौ पूर्ववदुपानट्कृत्ते च गृह्णात्यग्नी-
 गार्हपत्यादींश्चोज्ज्वाल्याग्निहोत्रं ऊत्ताहवनीये प्राजापत्यं
 विष्णुसूक्तं च सर्वचाग्रये स्वाहा सोमाय स्वाहा विष्णवे स्वाहेति
 २० ऊत्ताग्नीनरण्यामारोपयति^१ वने^१ ऽद्रौ विविक्ते नदीतीरे^१

१ Vi only : प्रदक्षिणीकृत्य प्रचम्यासीत् ; च om. Tri.

२ Thus Ed Tri My Vi ; आदधाति Bh.

३ वने वाटौ नदीतीरे विविक्ते Vi My.

- रात्रौ नाश्रौयादधस्ताद्भास्तृणानि पर्णानि वास्तौर्यं सुव्रतः
 सुव्रतां पत्नीं विनैकः शयौत^१ । मास्य शुश्रूषां करोत्येनां
 नोपगच्छेत्^२ । माहवन्निष्कामः प्रेक्षेतोर्ध्वरेता जितेन्द्रियो^३ ।
 दर्शपूर्णमासौ चातुर्मास्यं नचचेष्टिमाशयणेष्टिं च वन्यौषधीभिः
 ५ पूर्ववद्यजेदनुक्रमान्मूलैः^४ फलैः पत्रैः पुष्पैर्वा तत्तत्कालेन पक्वैः
 स्वयमेव संग्रीर्णैः प्राणं प्रवर्तयन्नुत्तरोत्तरे ऽप्यधिकं तपःसंयोगं
 फलादिशिष्टमाचरेदथवाहिताग्निः सर्वानग्नीनरण्यामारोप्य सर्वैः
 संवापमन्त्रैः पार्थिवान्चानस्यत्यांश्च सर्वान्समूह्य निर्मन्थ्यैतेन
 विधिनाग्न्याधेयविधानेन च मन्त्रैः सर्वैः सभ्यामन्यायतने आमण-
 १० काग्निमाधायाहरेत्सभ्यस्य भेदः आमणकाग्निरित्याहुः^५ । अप-
 त्नौकश्च भिक्षुवद्ग्नौ^६ होमं^७ ऊत्तारण्यादिपाचाणि च प्रक्षिप्य
 पुत्रे भार्यां निधाय तथाग्नौनात्मन्यारोप्य वत्कलोपवौता-
 दौम्भिकापाचं च संगृह्णानग्निरदारो गत्वा वने निवसेत्तपसां^८
 श्रमणमेतन्मूलं^९ तस्मादेतद्विधानमेनमग्निं च आमणकमित्याह
 १५ विखनाः^{१०} ॥ ५ ॥

संन्यासक्रमं^{११} । सप्ततूर्ध्वं वृद्धो ऽनपत्यो विधुरो वा जन्म-
 मृत्युजरादौन्विचिन्त्य योगार्थी यदा स्थात्तदाथवा पुत्रे भार्यां
 निक्षिप्य परमात्मनि बुद्धिं निवेश्य वनात्संन्यासं कुर्यात्^{१२} ।
 सुण्डितो विधिना स्नात्वा यामादाह्णे प्राजापत्यं चरित्वा

१ •नुक्रामा• Ed ; •नुक्रामा• Tri.

२ भिक्षुवदौपासनं ऊत्ता Vi, and thus also My, only •पासनहोमं ऊत्ता ।

३ तपसां य• Ed ; तपसाश्रम• Bh ; तपसां श्रम• Vi My.

४ •क्रमः Bh.

पूर्वाह्ने चिदण्डं शिखं काषायं कमण्डलुमप्यवित्रं मृद्वहणौ
 भिक्षापात्रं च संभृत्य चिहृतं प्राश्लोपवामं कृत्वा दिने ऽपरे
 प्रातः स्नात्वाग्निहोत्रं वैश्वदेवं च हुत्वा वैश्वानरं द्वादशकपालं
 निर्वपेत् ^१ गार्हपत्याग्नावाज्यं संकृत्याहवनीये पूर्णाहुतौ पुरुष-
 सूक्तं च ऊत्वाग्नये सोमाय ध्रुवाय ध्रुवकरणाय परमात्मने ५
 नारायणाय स्वाहेति जुहोति ^१ ॥ ६ ॥

सुचि सुवेण चतुर्गृहीतं गृहीत्वा सर्वाग्निष्वो स्नाहेति
 जुहुयाद्^१ग्निहोत्रहवणौमाहवनीये मृच्छिलामयेभ्यो ऽन्यानि
 पात्राणि गार्हपत्ये प्रक्षिपति ^१ गृहस्थो ऽनाहिताग्निरौपासने
 वनस्थश्च श्रामणकाग्नौ होमं ऊत्वा पात्राणि प्रक्षिपेत् ^१ पच्छो १०
 ऽर्धर्चशो व्यस्तां समस्तां च सावित्रीं जप्त्वा भिक्षाश्रमं^१ प्रविशा-
 मीति तं प्रविशत्यन्तर्वद्यां स्थित्वा गार्हपत्यादौन्या ते अग्ने
 यज्जिथेति प्रत्येकं चिरात्राय भवतं नः समनसावित्यात्मन्या-
 रोपयेत् ^१ भूर्भुवः सुवः संन्यस्तं मयेति त्रिरुपांशूच्चैश्च प्रेष-
 सुक्ता दक्षिणहस्तेन सकृज्जलं पीत्वाचम्य तथैवोक्ता त्रिजंला- १५
 ज्जलिं विमृजेन्नेखलां चत्वार्युपवीतान्येकं वोपवीतं कृष्णाजिन-
 सुन्तरीयं च पूर्ववद्ददाति ^१ ॥ ७ ॥

देवस्य त्वा यो मे दण्डः सखा मे गोपायेति त्रिभि-
 स्त्रिदण्डं यदस्य पारे रजस इति शिखं येन देवाः पवित्रेणेत्य-
 प्यवित्रं येन देवा ज्योतिषेति कमण्डलुमृद्वहण्यावाद्दौतं ^१ १०

स्नात्वा घमर्षणसूक्तेनाघमर्षणं कुर्यात्^१ आचम्य षोडश प्राणा-
यामान्कृत्वा महस्त्रं शतं वा सावित्रीं जप्त्वा तथा भिक्षापाच-
मन्नावु^२ दारवं मृन्मयं वा गृह्णाति^३ प्रणवाद्यादिभिः^४
पृथक्पृथक्प्रव्याहृतिभिस्तर्पयामौति देवेभ्यो जले ऽद्भिस्तर्पयि-
५ त्वाद्याभिस्तर्पयति स्त्रधेति पितृभ्यस्तर्पयेत्^५ उदयं तमस
इत्यादित्यमुपतिष्ठेत^६ जलाञ्जलिं विसृज्याभयं सर्वभूतेभ्यो
दद्याद्दधात्मरतो यतिर्भिक्षाग्री नियमयमांश्च समाचर-
न्त्यतेन्द्रियो ध्यानयोगेन परमात्मानमीचेत्^७ ॥ ८ ॥

धर्म्यं सदाचारं^८ निवीती दक्षिणे कर्णे यज्ञोपवीतं
१० कृत्वोत्कटिकमासीनो ऽह्न्यदङ्मुखो रात्रौ दक्षिणामुखस्तृणै-
रन्तरिते मूत्रपुरीषे^९ विसृजेन्नद्यां गोष्ठे पथि क्वायायां
भस्मन्यसु कुशे दर्भे वा नाचरेत्^{१०} गोविप्रोदकाग्निवाय्वर्क-
तारेन्दून् पश्चन्कुर्यात्^{११} वामहस्तेन लिङ्गं संगृह्योत्थायोदकस्य
पार्श्वे तथासीनो ब्रह्मचारी गृहस्थो ऽपि शिश्रे दिर्हस्त-
१५ योश्च दिर्दिगुं दे षड्रूलो मृदं दत्त्वोद्धृतैरेव जलैः शौचं
कुर्यात्^{१२} करं वामं दश कृत्वः करावुभौ च तथा मृदाङ्गिः
प्रक्षालयेत्^{१३} वनस्पत्य भिक्षोश्चैतद्दिगुणं भवति^{१४} रात्रौ
यथोक्तार्धं वा^{१५} रेतोविसर्गं मूत्रवच्छौचं कर्तव्यं^{१६} रेतसस्त्रि-

१ •यु Tri Bh.

२ Thus all (also Bh) exc. Ed : प्रणवादिभिः, which may, after all, be the correct reading.

३ Thus Vi My ; •पुरीषौ the other sources.

४ प्रक्षाल्य Vi My.

रित्येके । सोपवीती प्राङ्मुख उदङ्मुखो वान्यत्रासित्वा
मृदास्त्रुना पूर्ववत्पादौ पाणौ च प्रक्षाल्याचम्य मन्त्रेणा-
चामति । ॥ ६ ॥

ब्राह्मणो हृद्गाभिः चक्षियः कण्ठगाभिर्वैश्यास्तालुगाभि-
रङ्गिराचामेत् । आत्मानं प्रोक्ष्य प्रत्यर्कमपो विसृज्यार्कं पर्य- ५
त्युदकस्याग्नेर्वामपार्श्वं प्राणनाथस्य प्रत्येकमोकारादिसप्तव्या-
हृतिपूर्वां गायत्रीमन्त्रे सशिरस्कां विजपेत् । स प्राणायामस्त्री-
नेकं वा प्राणायामं कृत्वा पृतः । शतं दशाष्टौ वा भाविचौ
जप्याः सायंप्रातः सन्ध्योमुपास्य नैशिकमाङ्गिकं चैनो ऽप-
मृज्यते । द्विजातिः सन्ध्योपासनहीनः शूद्रसमो भवति । १०
ब्रह्मचारौ स्त्रनाम संकौर्त्याभिवादयेदहं भो इति । ओत्रे च
मंसृश्य गुरोः पादं दक्षिणं दक्षिणेन पाणिना वामं वामेन
व्यत्यस्य जान्वोरापादमुपसंगृह्णन् नान्तर्ग्रीष्वां ऽभिवादयत्या-
युष्मान्भव सौम्येत्येनं शंसेदनाग्रीर्वादी नाभिवन्द्यो । माता
पिता गुरुर्विद्वांसश्च प्रत्यहमभिवादनौयाः । ॥ १० ॥ १५

अन्ये बान्धवा विप्रोश्च प्रत्यागत्याभिवन्द्याः । ज्येष्ठो भ्राता
पितृव्यो मातुलः श्वशुरश्च पितृवत्पितृव्यभा मातृव्यभा ज्येष्ठ-
भायां भगिनी ज्येष्ठा च मातृवत्पूजितव्याः । सर्वेषां माता
अथमी गुरुश्च अथान् । परस्त्रियं युवतिमसृग्भूमावभि-

१ सन्ध्योपासनं कुर्यात् ins. Ed.

२ पूजयितव्याः Tri (correctly !) only.

वादयेदन्धानां^१ वन्दनादायुज्जानवलारोग्यशुभानि^२ भवन्ति ।
यज्ञोपवीतमेखलाजिनदण्डान्तरेण धृतान्न धारयेदुपाकृत्या-
नालस्यः शुचिः प्रणवाद्यं वेदमधीयानो ऽमावास्यायां पौर्ण-
मास्यां चतुर्दश्योः प्रतिपदोरष्टम्योश्च नाधीयीत । नित्यजपे
५ होमे चानध्यायो नास्ति । मार्जारनकुलमण्डूकश्वमर्षगर्दभ-
वराहपश्वादिष्वन्तरागतेष्वहोरात्रं सूतकप्रेतकथोराशौचे तावत्-
कालं तिष्ठो ऽष्टकासु गुरौ प्रेते च चिराचमनध्यायः^३
स्यात् । ॥ ११ ॥

तद्भार्यापुत्रयोः स्वशिश्वस्य चोपरमे मनुष्ययज्ञे श्राद्धभो-
१० जने चैकाग्रमनध्यायः^४ स्यात् आपदात्योरप्रायत्ये^५ । वृच्चनौ-
यानशयनेष्वारूढः प्रसारितपादो मूत्रपुरीषरेतोविसर्गं ग्रामे
ऽन्तःशवे सत्यभक्ष्यान्नभोजने कर्दने अशानदेशे सन्ध्यास्तनिते^६
भूकम्पे दिग्दाहे ऽशनुत्क्रानिपाते रुधिरापलपांसुवर्षे सूर्येन्दु-
राज्यहणे च तत्तत्काले नाधीयीत । परचेह श्रेयस्करो
१५ वेदस्तद्धेतव्यो ऽन्ते विसृज्य प्रणवं ब्रवीति । लौकिकाग्नौ
समिधौ जुत्वा भिक्षान्नं मेधाप्रदं शुद्धं मौनौ भुञ्जीत । पौषे

१ युवती० Ed Vi My.

२ Before ०ज्ञान० Vi My Tri ins. श्री ।

३ ०ध्यायः Vi Bh ; ०ध्यायं My Tri Ed.

४ Thus Vi ; ०ध्यायं My Ed Tri.

५ Thus Ed ; आपदानप्रायत्यः Tri ; आपदात्योरप्रायत्यो Vi My ; Bh reads अप्रयतले ।

६ Thus Bh only ; all the other sources सन्ध्यास्तनिते (!).

माघे वा माघे ग्रामाद्बहिर्जलान्ते पूर्ववद्वतविमर्गश्चोमं ऊत्वा
स्नाध्यायमुत्सृज्य पक्षे शुक्ले वेदं हृष्ये वेदाङ्गं च यावदन्तं
समधौत्य^१ गुरोर्दक्षिणां दत्त्वा समावर्ती^२ स्यात् ॥ १२ ॥

मध्याह्ने शुद्धे^३ जले^४ मृदाङ्गिः पादौ हस्तौ च धाव-
यित्वाचम्याङ्गानि संशोधापः पुनन्विति जले निमज्जेदाचान्तो ५
वैष्णवैर्मन्त्रैर्विष्णुं हिरण्यगृह्णमिति वरुणं च प्रणम्याघमर्षण-
सूक्तेनाघमर्षणं कृत्वेदमापः शिवा इति स्नायादाश्रमिण-
सत्वारः स्नानं नित्यमेवं पूर्वोक्तेन विधिना काम्यं नैमित्तिकं च
कुर्वन्ति^१ । धौतवस्त्रेणाच्छाद्य पूर्ववदाचम्य प्रोक्ष्याभीनस्तिष्ठन्वा
कृतप्राणायामः सावित्रीं जप्त्वादित्यमुपतिष्ठेत^१ दक्षिणपाणिना १०
तीर्थेन ब्राह्मेण भूपत्यादीन्दैवेन नारायणादीन्कूप्यादींश्चार्षेण
विश्वामित्रादीन्यैत्रकेण पित्रादीन्द्भिस्तर्पयित्वा ब्रह्मयज्ञं करि-
ष्यन्नित्यमिषे त्वोर्जे त्वेति यथाकामं^४ यजुःसंहितामाद्यां-
स्त्रौननुवाकान्स्नाध्यायं कुर्वीत^१ नैमित्तिकमृतं च सत्यं
चेत्यादिसूक्तानि चतुर्वेदादिमन्त्रान्वाप्यधीयीत^१ सर्वथज्ञाना- १५
मादिर्ब्रह्मयज्ञः^१ तस्मादुपनयनप्रभृत्येव द्विजैः कर्तव्यो^१
नद्यां तीर्थे देवस्थाते सरसि तटाके वा सामान्ये स्नानं
कुर्यात्^१ ॥ १३ ॥

१ सम् om. Ed Bh.

२ समावर्ती Tri; समावर्त्तौ Vi; °वर्ति My.

३ जले शुद्धे Tri Ed.

४ यथाकामं Vi My.

(धर्मे २।१४।)

परस्योदके^१ मृत्पिण्डान्पञ्चोद्धृत्य स्नायात्कूपे तत्तीरे त्रिः
 कुम्भेनाभिषिञ्चेदुच्छिष्टो नग्ने वा न स्नायात्तथा न^२ शय्येता-
 तुरो^३ ऽपु नावगाहेतातुरस्य^४ स्नाने नैमित्तिके दश कृत्वो
 द्वादश कृत्वो वा तमनातुरो जले ऽवगाह्याचम्य^५ स्पृशेत्ततः
 १ स पूतो भवति^६ द्विकालं होमान्ते पादौ प्रक्षाल्याचम्यासने
 प्राङ्मुखः प्रत्यङ्मुखो वा^७ स्थित्वा^८ चतुरश्रोपलिप्ते मण्डले शुद्धं
 पात्रं न्यसेत्तत्रान्नं प्रक्षिप्य तत्पूजयति^९ द्वौ पादावेकं वा
 भूमौ निधाय प्रसन्नं चतुर्न्वा मत्येन परिषिञ्चामीति श्रायं
 परिषिञ्चति सत्यं वर्तेन परिषिञ्चामीति प्रातरमृतोपस्तरण-
 १० मसौत्याधावे पीत्वा विधिना प्राणाहुतीर्जलान्नमनिन्दन-
 श्राति^१ भुक्तामृतापिधानमसौत्यपः पीत्वाचम्याचामेर्देकवासाः
 शयानस्तिष्ठन्नस्नानजपहोमी शुष्कपाद उदङ्मुखो वा नाश्राति^१
 भिन्नपात्रे^६ ऽन्नं^७ पर्युषितं शयनासनोत्सङ्गस्थं वा न भुञ्जीता-
 न्नलिनापो न पिबेदुच्छिष्टाशुच्याशौचपतितैः स्पृष्टं सूतक-
 १५ प्रेतके चान्नं^९ नाश्रीयात्^१ ॥ १४ ॥

१ Thus Vi My Tri; पारकस्योदके Ed; Bh seems to presuppose पारक्य उदके ।

२ Thus Ed Tri Bh; नाधीयौत Vi My.

३ *गाहेत आतुरस्य Vi; *गाहेचातुः My; *गाहेन् all the other sources.

४ अवगाह्य twice Vi My.

५ Thus Vi My Bh; वासित्वा Tri and Ed where a var. r. वास-
 यित्वा is mentioned.

६ भिन्नपात्रेषां Tri Vi My.

७ Ed Tri ins. च ।

तिलसक्तुदधिस्राजं च राचावभक्ष्यमन्नं पर्युषितमाज्येन
 दध्ना वा युक्तं भोज्यं^१ क्रिमिकेशकौटयुतं^२ गवाप्रातं पक्षि-
 जघं च भस्माद्भिः प्रोक्षितं शुद्धं^३ शकाकाद्युपहृते बह्वन्ने
 तस्मिन्पुरुषाग्रनमाचं तत्रैवोद्धृत्य व्यपोह्य पवमानः सुवर्जन
 इति भस्मजलैः प्रोक्ष्य दर्भोल्कया स्पर्शयित्वा गृहीयात्^४ ।
 प्रसूते ऽन्तर्दशाहे गोक्षीरं सदैकशफोद्गच्छीणां पयश्च पलाण्डु-
 कवकलशून्यगृह्यनविड्जमनुक्तं^५ मत्स्यमांसं च वर्जनीयं^६ ।
 यज्ञशिष्टं मांसं भक्षणौचसुदक्यास्पृष्टं शूद्रानुलोमैः स्पृष्टं तेषा-
 मन्नं च वर्जयेत्^७ । स्वधर्मानुवर्तिनां शूद्रानुलोमानामासं
 क्षुधितस्य संघाह्यं^८ सर्वेषां प्रतिलोमान्तरालव्रात्यानामासं^९ ।
 पक्वं च क्षुधितो ऽपि यन्नान्न गृहीयात्^{१०} तैः^{११} स्पृष्टिसंमिश्रं^{१२}
 परपक्वं च संत्यजति^{१३} नित्यं श्रुतिस्मृत्युदितं कर्म कुर्वन्मनो-
 वाक्कायकर्मभिः शनेर्धर्मं समाचरति^{१४} ॥ १५ ॥

गृह्ये नवमो धर्मो द्वितीयः प्रश्नः समाप्तः ॥

१ कृमि० Ed Tri.

२ Reading uncertain. Vi : पलाण्डुकवकलशून्यगृह्यनविड्जमन्वमनुक्तं ;
 My : पलाण्डुकवकलशून्यगृह्यनविड्जमन्वमनुक्तं ; Ed : पलाण्डु कवकं लशूनं
 गृह्यनं विड्जमनुक्तं ; Tri : पलाण्डु कलशं लशूनं गृह्यनं विड् (जं ? सं) मन्वमनुक्तं ;
 Bh : पलाण्डु सुकंदुकम् । कनकं रक्तवर्णं लशूनं श्वेतवर्णमेते लशूनविशेषाः सर्वे
 वर्जनीयाः । विड्जं विड्गराजमनुक्तं शास्त्रानुक्तं । There is neither in Ed nor
 in Bh any trace of संवन्ध ।

३ तैः स्पृष्टं सं० Ed only.

४ Ed om. पर० before पक्वं ।

गृहस्थाश्रमौ द्वे यज्ञोपवीते वैष्णवं दण्डं कमण्डलुं च
 धारयेत्^१ स्नात्वा सभाये^२ गृह्याग्नौ गाह्याणि कर्माणि
 श्रौताग्निषु श्रौतानि कुर्यात्सायं च होमान्ते ऽतिथौ नभ्यागता-
 न्प्राश्नयित्वा मितं प्राश्न्य पत्न्या शयौतार्द्रपादः प्रत्यगुत्तर-
 ५ शिराश्च न स्वपितृ^३तुराचिषु^४ स्वभार्यामुपगच्छेद्दादौ चिराच-
 मृतुमतौ गमनसहस्रमनशयनानि वर्जयेत्परदारान्न संगच्छे-
 त्परदारगमनादायुः श्रीर्ब्रह्मवर्चसं विनश्यति^५ भार्यया सह
 नाश्रात्यश्रन्तौ^६ तां जृम्भमाणां नद्यां च नावलोकयेत्^७
 असत्यवादं वर्जयत्यसत्यात्परं पापं सत्यात्परो धर्मश्च नास्ति^८
 १० सर्वप्राणिहितो ऽद्रोहेणैव जीवेच्छुद्ध्यर्थवान्कुसूलधान्यः कुम्भी-
 धान्यो ऽश्वस्तनिको वा स्यात्^९ द्विजातिः पतितान्धजातान्न
 स्पृशेद्दु^{१०}दये ऽस्तमये च सूर्यं नेचेत्^{११} देवगुरुविप्रद्वयचौरदधि-
 मृत्योयसमिद्भाग्विनस्पतौ प्रदक्षिणं गच्छेत्^{१२} ॥ १ ॥

स्नातकराजगुरुश्रेष्ठरोगिभारभृदन्तर्वज्रीनां पत्न्या देवो^१
 १५ वातार्करश्मिभिः पन्थानः शुद्ध्यन्ति^२ परस्मात्समशयनान्य-
 दत्तानि नोपयुञ्जीतादत्तेषूपयुक्तेषु^३ स्वपुण्यचतुर्थ्यांशो जहाति^४
 अन्योपयुक्तानि वस्त्रमाच्छोपानटक्छाणि नेव धारयेद्ग्नौ पादं
 न तापयेन्नैनं मुखेन धमेन्न पादेन स्पृशेद्दधः^५ पादतो न
 कुर्याद्ग्नौ वाग्निं^६ जलं वा देवास्त्रये ऽग्नौ जले च मूत्रपुरीष-

१ स्वपति instead of स्वपति Vi My.

२ Only Tri has correctly •श्रन्तौ ।

३ Thus Ed My ; •ञ्जीत दत्तेषु • Vi Tri.

४ Thus Ed only ; •दधःपा(दो? दे) न कुर्यां • Tri ; •दधःपादो न कु • Vi My.

पूयशोणितरेतःश्लेष्मोच्छिष्टाङ्गनिष्पेषाच्च^१ प्रक्षिपेत्^१ नद्यां पर-
 स्त्रियं विष्मूत्रे च न पश्येदुच्छिष्टो देवार्कचन्द्रग्रहर्क्षतारा^२
 नेचेत^३ देवगुरुस्नातकदौक्षितराजगोश्रेष्ठानां क्वायां नाक्रा-
 मति^४ इन्द्रधनुः परस्मै न दर्शयेन्न वदेत्स्वपन्नं नावबोध-
 येदेको^५ ऽध्वानं न गच्छेत्^६ परक्षेत्रे चरन्तीं गां धयन्तं वत्सं^५
 च न वारयेन्नैवाचक्षीत^७ जीर्णमलवासा न स्यात्^८ ॥ २ ॥

अक्षैः क्रीडां प्रेतधूमं बालातापं च वर्जयेत्केशरोमतुषा-
 ङ्गारकपालास्थिविष्मूत्रपूयशोणितरेतःश्लेष्मोच्छिष्टान्नाधिति-
 षेत्^१ अमेध्यलिप्ते ऽङ्गे यावत्तक्षेपगन्धमनःशङ्का^२ न स्यात्ताव-
 न्मृत्तोयैः^३ शोधयेत्^४ पतितान्यजमूर्खाधार्मिकवैरिभिः सार्धं^५
 न वसेदुच्छिष्टो ऽशुचिर्वा देवगोविप्राग्नौ च स्पृशेत्^६ देवा-
 न्वेदाबाजगुरुमातापितृन्विद्वद्वाङ्मणान्नावमन्येत^७ न निन्देद-
 वमन्ता निन्दकश्च विनश्यति^८ सर्वभूतकुत्सां ताडनं च न
 कुर्वीत^९ गुरुणा मातापितृभ्यां तत्पिचाद्यैर्भाद्रपितृभ्रातृमातुला-
 चार्थत्विंगाद्यैर्विवादं नाचरेत्सर्वशुद्धिषु पुरुषस्यार्थशुद्धिः^{१०}
 स्त्रीशुद्धिरन्नशुद्धिश्च श्रेष्ठतमा स्यात्^{११} द्रव्येषु रत्नसौवर्ण-

१ •च्छिष्टनिष्पेषाच्च Vi; My is defective.

२ •तारान् Vi My.

३ •बोधयति instead of •धयेत् Ed Tri.

४ यावत्तक्षे (यावत्क्षे)पगन्धमनःशङ्का न स्यात्ताव० Vi My; यावत्क्षेपगन्धेन शङ्का न स्यात्ताव० Tri.

५ Thus Tri and Ed (only वेदं instead of वेदान् and विद्वांसं प्राश्व्यं च instead of विद्वद्वाङ्मणान्); देवराजगुरु० Vi My.

रजतमयान्यद्भिः^१ शोधयत्यग्नौ वा स्पर्शयति^२ । ताम्रचपुष्पीमा-
यमाद्यान्यस्त्रवारिभिर्दार्ढ्यदन्तज्जातानि तक्षणाद्वावनादा यज्ञ-
पात्राणि दक्षिणपाणिना मार्जनात्क्षालनादा संशोभ्यानि^३ ॥ ३ ॥

चर्ममयसंहतानि^४ वस्त्राणि शाकमूलफलानि च प्रोक्षयेद-
५ न्यानि क्षालयेत्^५ । दृतादीनि द्रव्याणुत्पूयोत्कया दर्शये-
त्कौशेयाविकान्यूपैरंशुतट्टानि^६ श्रीफलैः शङ्खशुक्तिगोशुतट्टाणि
सर्षपैः सवारिभिर्मृन्मयानि पुनर्दाहेन गृहं मार्जनोपलेपना-
प्तेकैर्भूमिं खननादन्यमृत्पूरणगोवासकाद्यैर्मार्जनाद्यैश्च शोध-
येद्गोद्वस्त्रिकरं भृगतं तोयं दोषविहीनं^७ सुपूतं^८ वाक्शस्तं
१० वारिनिर्णिकमदृष्टं^९ योषिदास्यं कारुहस्तः प्रसारितपण्यं च
सर्वदा शुद्धं^{१०} शकुन्युच्छिष्टं फलमनिन्द्यं^{११} मशकमक्षिकानिलीनं
तद्विप्रुषश्च न दूष्याणि^{१२} वाय्वग्निसूर्यरश्मिभिः स्पृष्टं च मेध्य-
मातुरे बाले पचनाक्षये च शौचं न विचारणीयं यथाशक्ति
स्थाद्विष्णुचाभ्यां बह्मपो न दूष्याः^{१३} परस्माच्चामतस्तोयविन्दुभि-
१५ र्भूमौ निपत्योद्गतैः पादस्पृष्टैराचामयन्नाशुचिः^{१४} स्यात्^{१५} ॥ ४ ॥

१ रजानि सौव. Tri Vi My; these three ins. ताम्र after रजत ।

२ स्पर्शयेत् Tri Ed.

३ चर्ममयं संहि. Vi My.

४ ऊपरि is my conjecture (cp. Manu V. 120); चरुपरि. Ed;

चक्रुपरि. Vi; चक्रुपरि. My; ऊपरि. Tri.

५ अदृष्टं instead of अदृष्टं Tri, but cp. Manu V. 127.

६ राचमय. Ed Vi; राचामय. My; Tri corrupt.

वानप्रस्थो नित्यस्वाध्यायी कुशेभादीनग्न्यर्थं शाकमूल-
 फलान्यशनार्थं^१ च शुचौ जातान्याहरेद^२न्याधीनमन्योत्सृष्ट-
 मशुचौ^३ जातं गोरसं च वर्जयेत्^४ धान्यधनसंचयं न कुर्वीत^५
 वस्त्रं नाच्छादयेत्^६ मधूक्ते तोयं मांसोक्ते पैष्टिकं गृह्णाति^७
 सर्वभूतेषु दयालुः समः^८ चान्तः^९ शुचिर्निरसूयकः सुखे
 निःस्पृहो मङ्गल्यवाणीर्थाकार्षणवर्जी^{१०} मत्स्यादीन्दंशकान्सीर-
 हृष्टजातानि कन्दमूलफलशाकादीनि च त्यजञ्जटाश्वशुरोम-
 नखानि धारयस्त्रिकालस्त्रायौ धराशयो^{११} वन्यैरेव चरुपुरो-
 ऽशाशान्निर्वपेत्पलाण्डादीन्निर्यासं^{१२} श्वेतवृन्ताकं सुनिषण्णकं श्लेष्मा-
 तकं व्रजकलिं^{१३} चित्रकं^{१४} शिग्रुं भृक्षुणं कोविदारं मूलकं^{१५} च १०
 वर्जयति^{१६} मुनेः सर्वं मांसं गोमांसतुल्यं धान्याञ्च^{१७} सुरासमं
 भवति^{१८} पूर्वसंचिताशनं पूर्वाणि वसनान्याश्वयुजे मांसि त्यजति^{१९}
 वेदवेदान्तेन ध्यानयोगी तपः समाचरति^{२०} अपत्नीको ऽनग्निर-
 ारो ऽनिकेतनो वृक्षमूले वसन्वनस्याश्रमेषु गृहस्थानां गृहेषु

१ ० फलादीनशनार्थं च शु० जातानाहरेत्, etc. Ed and partly Tri.

—उत्सृष्टम्; instead of उत्सृष्टम् Vi My.

२ समः शान्तः Vi My.

३ मङ्गल्यवाणीर्था (1) Ed Tri.

४ धराशायी Vi My.

५ ० पुरोडाशान् Ed Tri; ० पुरोडाशं My; ० पुरोडाशादीन् Vi.

६ Thus Ed Vi; व्रजकलिं My; वृक्षकं (?) Tri.

७ Thus Ed Tri; चित्राकं Ed; चित्राकं Vi My.

८ मूलकम् Ed.

९ ध्यानं Vi My.

वा भिक्षां भिक्षित्वाभ्युपाश्वं शुद्धे पर्णे प्राणयामाचमनं
भिक्षुवदभ्राति^१ शरीरं शोषयन्नत्तरमुत्तरं तौत्रं तपः कुर्यात् ।

॥ ५ ॥

भिक्षुः स्नात्वा नित्यं प्रणवेनात्मानं तर्पयेत्तेनैव नम-
५ स्कुर्यात्^१ षड्वरान्प्राणायामान्कृत्वा शतावरां सावित्रीं जप्त्वा
मन्ध्याभ्युपासौत^१ अष्टवित्रेणोत्पूताभिरङ्गिराचामैत्काषायधारणं
सर्वत्यागं मैथुनवर्जनमस्तैन्यादौनय्याचरेत्^१ असहायो ऽनग्नि-
रनिकेतनो निःसंचयी^१ संमानावमानममो विवादक्रोधलोभ-
मोहानृतवर्जो ग्रामाद्विर्विक्रिते मठे देवास्तथे वृक्षमूले वा
१० निवसेत्^१ चातुर्मासादन्यत्रैकाहादूर्ध्वमेकस्मिन्देसे न वसेदृषाः
शरच्चातुर्मासमेकत्रैव वसेत्^१ चिदण्डे काषायाष्टवित्रादौन्यो-
जयित्वा कण्ठे वामहस्तेन धारयन्दक्षिणेन भिक्षापात्रं गृहीत्वैक-
काले विप्राणां शुद्धानां गृहेषु वैश्वदेवान्ते भिक्षां चरेत्^१
भूमौ वीक्ष्य^१ जन्नूपरिहरन्पादं न्यसेदधोमुखस्तिष्ठन्भिक्षामा-
१५ लिप्सेत्^१ ॥ ६ ॥

गोदोहनकालमात्रं तदर्धं^४ वा^४ स्थित्वा प्रजेदलाभे ऽप्यव-
माने ऽप्यविषादी लब्धे संमाने ऽप्यसंतोषी स्यात्^१ द्रुतं विज-
मितं वा न गच्छेत्^१ भिक्षाकालादन्यत्र परवेश्य न गन्तव्यं^१
भिक्षितुं क्रोशादूर्ध्वं न गच्छेत्^१ भिक्षां चरित्वा तोयपार्श्वं

१ भिक्षुरभ्राति Vi My.

२ ऽसंचयी Vi My.

३ भिक्षोक्ष Tri only.

४ Thus Vi My ; तदर्धं वा Ed ; तदर्धं Tri

प्रचालितपाणिपाद आचम्योदु त्यमित्यादित्यायातो^१ देवा
इति विष्णवे ब्रह्म जज्ञानमिति ब्रह्मणे च भिक्षायं दत्त्वा
सर्वभूतेभ्य इति बलिं प्रक्षिपेत्प्राणाग्निहोत्रविधानेनात्मयज्ञं^२
संकल्प्य प्राणयाचामाचमष्टौ ग्रासान्वाश्रीयत्कामं नाश्र्नाति^३
वस्त्रपूतं जलं पौत्वाचम्याचामति^४ निन्दाक्रोशौ न कुर्वीत^५ ५
बन्धूज्जातौस्त्वजेदं^६ शचारित्रं तपः श्रुतं न वदेत्सङ्गं त्यक्त्वा नियम-
यमौ^७ प्रियं^८ सत्यं वदन्सर्वभूतस्याविरोधो ममः सदाध्यात्मरतो
ध्यानयोगौ नारायणं परं ब्रह्म पश्यन्धारणां धारयेदक्षरं
ब्रह्माप्रोति^९ नारायणः^{१०} परं^{११} ब्रह्मेति श्रुतिः^{१२} ॥ ७ ॥

संन्यासिनो ऽनाहिताग्नेर्देहं मृतं पुत्रो ऽन्यो वा तृणे- १०
रन्तरौकृत्य शुद्धेर्ब्राह्मणैर्यन्त्रेण वा संनिधाय^१ समुद्रगाम्यां^२
नद्यां^३ तीरे^४ वा सैकते देशे सृगालादिभिरसृष्ट्यं^५ यथा
तथावटं खनति^६ गायत्र्या स्थापयित्वा तथा तत्रासयित्वा
गाययित्वा वा दक्षिणे हस्ते वैष्णवैर्मन्त्रैस्त्रिदण्डं संन्यस्य सव्ये
यदस्य पारे रजस इति शिक्चमप्पविचमुदरे सावित्र्या^{१५}
भिक्षापात्रं गुह्यप्रदेशे भूमिर्भूमिमिति काषायं मृद्ग्रहणौ

१ आदित्यम् instead of आदित्याय Vi My.

२ प्र before क्षिपेत् om. Vi My.

३ नियमप्रियं Vi My.

४ नारायणपरं all, but cp. TĀ. X. 11. 1 (page 824 of the Calcutta ed.).

५ Thus Vi My ; संनीय Ed ; संनिधौ Tri.

६ समुद्रगाया नद्यास्तौरे वा Ed Tri.

७ असृष्ट्या instead of असृष्ट्यं Vi My.

- कमण्डलुं च संन्यस्य पिदध्यात्^१ तस्मिन्सृग्गाक्षादिभिः स्पृष्टे
तत्कर्ता पापौयान्भवति^२ आहिताग्नेरग्नीनात्मन्यारोप्य संन्या-
सिनो मृतं देहं गायत्र्या स्थापयित्वा पूर्ववदाहयित्वा शुद्धे
देशे निधाय लौकिकाग्नौ^३ तदग्निमुपावरोहेत्यवरोप्य^४ पवित्रं
५ त इति दृढचौरमास्ये प्रक्षिप्य पूर्ववत्त्रिदण्डादीन्विन्यस्य^५
ब्रह्ममेधेन पितृमेधेन वाहिताग्निमन्त्रैस्तदग्निभिर्दहनमाचरति^६
तयोराग्नौचोदकवलिपिण्डदानैकोद्दिष्टादीन्नेव^७ कुर्यात्^८
नारायणबलिं करोति^९ तदहनं खनित्वा पिधानं दहनं
नारायणबलिं वा यः कुर्यात्सो ऽश्वमेधफलं समाप्नुयात्^{१०} ॥ ८ ॥
- १० नारायणबलिं नारायणादेव सर्वार्थसिद्धिरिति ब्राह्मणा-
द्यैर्नरैर्हतस्यात्मघातिनो रज्जुशस्त्रोदकाशनिदंष्ट्रिपशुसर्पादिभिः
सर्वपापमृतस्यादाह्यानामन्येषां भिक्षोश्चैकादशदिनादूर्ध्वं महा-
पातकिनां पञ्चानां द्वादशसंवत्सरादूर्ध्वं^{११} सपिण्डीकरणस्थाने
मृतकार्थमपरपक्षे द्वादशां अवणे वा करोति^{१२} पूर्वं ऽहनि
१५ द्वादश ब्राह्मणास्त्रिमन्त्रयेदपरे ऽहनि विष्णोराक्षयपार्श्वे
नदीतीरे गृहे वाग्न्यायतनं कृत्वाधारं जुहुयादग्निं परि-
क्षीर्याग्नेर्वायव्यां विष्टरे दर्भेषु तद्रूपं सुवर्णं वा संस्थाप्य पुरुषं

१ Thus Ed Tri; लौकिकाग्निमुपाव. Vi My.

२ •पिदध्यादिविन्यस्य Tri; पिदधं instead of पिदध्यादीन् Vi My.—
विन्यस्य Tri, संन्यस्य Vi My; पिदध्य Ed.

३ एतयो. instead of तयो. Ed; पिण्ड in Ed only; •दोमिनेव Vi My.

४ कुरते Vi My.

५ सम् om. Vi My.

६ पञ्चदशसं. Vi My.

ध्यायन्नो भूः पुरुषमित्याद्यैः प्राप्नुयं देवं नारायणमावाह्या-
सनपाद्याचमनानि दद्यात्^१ पुरुषसूक्तेन स्थापयित्वा नाराय-
णाय विद्मह इत्यष्टाचरमन्त्रेण वा वस्तोत्तरीयाभरणपाद्याच-
मनपुष्पगन्धधूपदोषाक्षताचमनैरर्चयति^१ ॥ ६ ॥

केशवाद्यैर्द्वादशनामभिरद्विस्तर्पयेत्^१ अग्निं परिषिष्य^५
सहस्रग्रीष्मैर्विष्णोर्नुकाद्यैर्द्वादशनामभिस्त्राज्यं चरुं^२ जुहुयात्^३
गुडाज्यफलयुक्तं^४ पायसं हविर्विष्णुगायत्र्या देवेशाय निवेद्य
पाद्याचमनमुखवासं^५ दद्यात्^१ अग्नेर्दक्षिणे दर्भेषूत्तराग्रेषु
दक्षिणाद्यर्चयित्वा^६ नारायणाय सहस्रग्रीष्मं सहस्राक्षाय
सहस्रपादाय परमपुरुषाय परमात्मने परंज्योतिषे परब्रह्मणे^{१०}
ऽव्यक्ताय सर्वकारणाय यज्ञेश्वराय यज्ञात्मने विश्वेभ्यो देवेभ्यः
सर्वाभ्यो^{११} देवताभ्यः^{१२} साध्येभ्य इत्येतैर्नम इत्यन्तैः पायसं^{१३} बलिं
दत्त्वाज्यमेभिर्जुहोति^१ ब्राह्मणान्पादौ प्रक्षाल्य नवानि वस्तो-
त्तरीयाभरणानि दत्त्वा पुष्पाद्यैः पूजयित्वा द्वादशमूर्तिं
ध्यायन्नुपदंशष्टतगुडदधिफलयुक्तं श्वेतमन्नं भोजयित्वा यथाशक्ति^{१४}
सुवर्णं^{१५} दक्षिणां^{१६} ददाति^१ सहस्रग्रीष्मैः स्तुत्वा द्वादश-

१ Vi My om.

२ ० फलसंयुक्तं Vi My.

३ पानीय instead of पाय Vi My.

४ ? दक्षिणाद्याचयित्वा Vi My.

५ सर्वेभ्यो देवेभ्यः Vi My.

६ Vi My om.

७ सुवर्णद० Vi My.

नामभिः प्रणमेदन्तर्होमं जुहोत्यभौष्टां परां गतिं स^१ गत्वा
विष्णोर्लोके^२ महीयते^३ ॥ १० ॥

- चातुर्वर्ण्यसंकरेणोत्पन्नानामनुलोमप्रतिलोमान्तरालव्रात्या-
नामुत्पत्तिं^४ नाम वृत्तिं चोर्ध्वजातादधोजातायां जातो
५ ऽनुलोमो^५ ऽधरोत्पन्नादूर्ध्वजातायां जातः प्रतिलोमस्ततो
ऽनुलोमादनुलोम्यां जातो ऽन्तरालः^६ प्रतिलोमात्प्रतिलोम्यां
जातो व्रात्यो भवति^७ ब्रह्मणो मुखादुद्भूता ब्राह्मणा ब्राह्मण्यश्च
ब्रह्मर्षयः पत्न्यो बभूवुस्तेषां गोचोत्पन्नाद्ब्राह्मण्यमस्रगोचायां^८
विधिना समन्त्रकं गृहीतायां जातो ब्राह्मणः शुद्धो भवेत्^९
१० विधिहीनमन्यपूर्वायां मृतभर्तृकायां गोलको जीवभर्तृकायां
कुण्डश्च विप्रौ द्वौ निन्दितौ स्यातां^{१०} तस्मादधो बाह्वभ्या-
मुत्पन्नात् चक्षियात् चक्षियायां विधिवज्जातः चक्षियः शुद्ध-
स्तयोरविधिकं^{११} गूढोत्पन्नो^{१२} ऽशुद्धो भोजार्यो नैवाभिषेच्यः
पट्टबन्धो राज्ञः सैन्यपत्यं करोति^{१३} शुद्धाभावे ऽपट्टबन्धो^{१४}
१५ नृन्यायान्नदृत्तं^{१५} राजवत्स्यात्^{१६} अधस्तादूर्ध्वामुत्पन्नादेश्वा-

१ Ed om.

२ विष्णुलोके Tri.

३ चातुर्वर्ण्यानां संकरोत्पन्नानामनुप्रतिलो० Vi My.

४ Ed ins. ब्राह्मणाद् before ब्राह्मण्यम् ।

५ Thus Ed ; अधिकं instead of अवि० ; अयधिकं Vi My.

६ गूढोत्पन्नो Vi My.

७ ऽबन्धो Ed.

८ नृपाया० Vi My ; Tri useless.

द्वैश्चायां तथा वैश्यः शुद्धो^१ विधिवर्जं मणिकारो ऽशुद्धो
मणिमुक्तादिवेधः^२ शङ्खवलयकारौ^३ स्यात्^४ ॥ ११ ॥

अथ पद्मासुत्पन्नाच्छूद्राच्छूद्रायां न्यायेन शुद्रः शुद्धः^५
जाराभ्यालवको निन्दितः शुद्रो ऽश्वपाखो ऽश्वदणहारौ
चेत्येते चातुर्वर्णिकासंज्ञासमेव संकरेणोत्पन्नाः सर्वे ऽनुलो-
माद्याः^६ ब्राह्मणात् चक्षियकन्यायां जातः सवर्णो ऽनुलोमेषु
मुख्यो^७ ऽस्य वृत्तिराथर्वणं कर्माश्वहस्तिरथसंवाहनमारोहणं
राजः मेनापत्यं चायुर्वेदकृत्यं^८ गूढोत्पन्नो ऽभिषिक्ताख्यो^९
ऽभिषिक्तयेन्नृपो भूयादष्टाङ्गमायुर्वेदं भूततन्त्रं^{१०} वा संपठेत्-
दक्ताचारो^{११} दद्यायुक्तः सत्यवादी तद्विधानेन सर्वप्राणिहितं^{१२}
कुर्यात्^{१३} ज्योतिर्गणनादिकाधिकवृत्तिर्वा^{१४} विप्राद्वैश्याम-
स्वष्टः कक्ष्याजीवाग्नेयनर्तको^{१५} ध्वजविश्रावौ^{१६} शल्यचिकित्सौ^{१७}
जरात्कुम्भकारः कुलाष्टवृत्तिर्नापितो नाभेरूर्ध्ववप्रा च^{१८}
चक्षियाद्वैश्चायां महुः श्रेष्ठित्वं प्राप्तो महानर्माख्यश्च वैश्यवृत्तिः
चाचं^{१९} कर्म^{२०} नाचरति^{२१} गूढादाश्विको ऽश्वक्रयविक्रयौ स्यात्^{२२} ॥ १२ ॥

१. वैधशङ्ख. Ed ; Vi My wholly corrupt.

२. संवहन. Ed only.

३. Tri Ed ins. वा ।

४. भूतन्त्रं Vi My.

५. सुपठे. Vi My.

६. धिका वृत्ति. Tri Vi My.

७. कक्ष्याजीवाग्नेयेन नवर्तको ऽध्वजविश्राव Vi My.

८. चाचकर्म Tri.

९. Vi My om.

चण्डालवच्चिह्नयुक्तो नित्यनिन्द्यः सर्वकर्मवहिष्कार्यो नगर्यादौ
 मलापोहकः श्मशाने वसन्धेयपात्रयाही प्रेतमबन्धुं^१ विसृजेत्^१
 वध्यान्त्वा तदस्त्रादिद्याही^२ पराधीनाहारो भिन्नपात्रभोजौ
 श्वमांसभक्षौ चर्मवारवाणवाणिज्यकारौ^३ स्यात्^४ तस्मान्निहृष्टे
 ५ सुते समुत्पन्ने पतितो नष्टो घोरान्नरकान्प्रजति^५ सत्पुत्रो
 नरकेभ्यस्त्रायकः पितृन्यावयित्वा शुभांल्लोकान्नयति^५ तस्मा-
 द्वाङ्मणाद्याः^६ सवर्णायां विधिवत्पुत्रमुत्पादयेयुरिति
 विस्मनाः^५ ॥ १५ ॥

गृह्ये दशमो धर्मे तृतीयः प्रश्नः समाप्तः ।

१ Thus Vi My ; प्रेतमबन्धुं Ed Tri.

२ तदस्त्रादीन् गृहीयात् Ed Tri.

३ गृह्यद्वारवाणिज्यकः Ed.

४ ततो instead of तस्मान् Tri Vi My.

५ विस्मनाः only given My Tri Ed.

cat

82
N.C.

"A book that is shut is but a block"

CENTRAL ARCHAEOLOGICAL LIBRARY
GOVT. OF INDIA
Department of Archaeology
NEW DELHI.

Please help us to keep the book
clean and moving.